d. 5 Mai odebrałem
z Zdrojstawie

CEREMONIE
CZYLI
OBRZĄDKI y ZWYCZAIE
KTORE BYWAIĄ W KOŚCIELE KATOLICKIM W PRZYPADAIĄCYCH ROŻNYCH OKOLICZNOŚCIACH
ZAZYWANE
DLA WYGODY KAPŁANOW PARAFIALNYCH Y ORAZ DLA POTRZEBNEY Y INNYM WIADOMOŚCI Y NAUKI
ZEBRANE,
POWAGĄ PISMA SWIĘTEGO Y SWIĘTYCH OYCOW, TUDZIEŻ DAWNOŚCIĄ UŻYWANIA
UGRUNTOWANE
ZE ZLECENIA J. O. XIĄŻĘCIA BISKUPA PŁOCKIEGO
WYDANE.
ROKU 1780.

TOMIK II.

w KALISZU
w Drukarni J. K. MCi i Rzeczypospolitey.

ESto tu Populo in his, quæ ad DEUM pertinent, ut referas, quæ dicuntur ad eum: oſtendaſquè populo Cæremonias & ritum colendi. *Exod: Cap.* 18. *v.* 19. *&* 20.

Bądź ty ludowi w tych rzeczach, ktore ku BOGU należą, ábys odnoſił, co mowią do niego, i ukazował ludowi Ceremonie i porządek ſłużenia.

Quæ eſt alia Gens ſic inclita, ut habeat Ceremonias, juſtaquè Judicia & univerſam legem, quam ego proponam hodie ante oculos veſtros. *Deuteronomii* 4. *v.* 8.

Ktoryż inſzy Narod ieſt tak zacny, ż by miał Ceremonie, i ſądy ſprawiedliwe, i wſzyſtek Zakon, ktory ia dziś przełożę przed oczy waſze.

Omnia honeſtè & ſecundum ordinem fiant. 1. *ad Corint. Cap:* 14. *v.* 40.

Wſzyſtko niech ſię dzieie uczciwie i wedle porządku.

CZĘSC SZOSTA.

o Ceremoniach zażywanych co do Osob, i rozmaitych spraw w porządku niektorych wyższych urzędow Duchownych, czyli Hierarchyi Kościelney.

ROZDZIAŁ I.

o Opacie i Xieni.

PYtanie 1. Co iest Opat? i co za Ceremonie około Jego Benedykcyi?

Odp: Opat czyli *Abbas* z Hebrayskiego według Swiętego Augustyna *Epla* 177. i Izydora Hyszpaleńskiego,

A to

to znaczy, co *Oyciec*, álbowiem Opat iest Oyciec Duchowny, i Przełożony wielu Mnichow, dla tego przy błogosławieniu Opata, gdy mu Regułę w ręce podaie *Konsecrator*, mowi te słowa: weźmiy Regułę od Oycow Swiętych podaną, rządź, i strzeż trzody tobie od BOGA powierżoney, potym podaiąc mu Pastorał mowi: weźmiy Laskę Pasterskiego Urzędu, noś ią przed Trzodą tobie porzuconą, żebyś był w poprawianiu występnych pobożnie surowy, á gdy się rozgniewasz, ná miłosierdzie pamiętáć będziesz. W początkach Opaci byli rownie Laicy, iako i inni Mnisi pod ich Duchownym zostaiący rządem; dla czego mieysce przed niemi brali nawet máiący tylko niższe Kościelne święcenia Za czasem ugadzaiąc potrzebie i wygodzie sług Boskich gromadnie garnących się do takowego życia sposobu zaczęto święcić ná Kapłaństwo ktorego z Mnichow, á mianowicie Opatow áby dla zostaiących pod swym rządem odprawował Nayświętszą Ofiarę Zá Swiętego Cyrylla Alexandryiskiego prawie wszyscy w Egipcie

O-

Opaci byli Kapłanámi, álbo Diakonami, iako można z Listu Jego 43. ktory do nich pisał o wyznaniu wiary dochodzić. A nawet iuż w Wieku IV nie mało Mnichow było umieszczonych w liczbie Duchowieństwa. Każdy Klasztor miał swego Opata wybranego z postrzod Braci, ktory iako świadomy obowiązkow, i długą praktyką w ich wierne dopełnienie wdrożony, zdatnym był do dźwigania takowego ciężaru. Ale potym nieiakim pobłażániem naywyższey zwierzchności, naypewniey podobno zá Karola Martella w Francyi stało się, że kilka Opactw zaczęto dawáć iedney osobie. O co też nie mało po Synodach tego Narodu znayduiem zażalenia, i utyskiwania; w XII. i XIII. Wieku częściey się zaczęło przytrafiać, iż Biskupi powagą Papiezką poczęli pod Imieniem uczynionego sobie onych zlecenia, czyli *per Commendam* zatrzymywáć dla siebie Opactwá. Gdy bowiem pod ow czas Ziemia Swięta poszłá nazad w ręce Machometanow, Biskupstwa, álbo Klasztory wakuiące dożywotnie oddawano tym

Biſkupom, ktorzy z właſnych wypędzeni Diecezyi, nie záchowali, tylko ich nazwiſko Nawet i innym zniżſzego Duchowieńſtwa (lubo nie zachodziły iuż takowe przyczyny) podobnież w dozor, czyli bardziey dla ich właſnego użytku wſpomnione nadawano dobra, i urząd, co ſię i teraźnieyſzych czaſow praktykuie, iednák práwie zawſze z częścią iaką Dobr dla Opatá Klaſztornego utrzymaną. Obrządki przepiſane przy uroczyſtym wſtępie na to Doſtoieńſtwo, nie nazywaią *poświęceniem, Consecratio*, ponieważ nie wchodzi w nie namaſzczenie, ále tylko *błogosławieństwem, benedictio* = według przepiſu świętego Grzegorzá wielkiego na iedney, á według *Pontifikału Eboraceńskiego i Mszału Gielloneńskiego* ná trzech kończyły ſię Modlitwach Teraźnieyſze doſyć ſą podobne do tych, ktore ſą w używaniu przy poświęceniu ná Biſkupſtwo. Przed Janem XIII ktory oſiadł Piotra Swiętego Stolicę, pod Rokiem 965. pilni ſzperacze w ſtarożytnościách żadnych nie znayduią śladow pozwolenia uczynionego Opatom ubiorow, i

innych znakow Dostoieństwá Biskupiego Naypoźniey poczęł używać Mitry, dopiero w Wieku XII. zwyczay takowy st ł się prawie powszechnym; nie są one zatym nierozdzielnie wynikaiące z tego urzędu, ále tylko osobliwym Przywileiem nadane

Pyt: 2 Co iest Xieni? i ktore są Ceremonie przy Jey błogosławieniu?

Odp: Xieni na Wschodzie od słowa Hebrayskiego *Am*, albo *Amm* nazwane *Amma*, co znaczy *Matká*: iest to Przełożona zgromadzenia duchownego BOGU poślubionych Panien. Błogosławienia ich zwyczay lubo nie zawsze był iednostayny, i nie można dokłádnie wiedzi ć iego początkow, to iednak pewna, że iest starodawny, ponieważ o nim Grzegorz Swięty w Liście do Respekty Xieni Mussylceńskiey, i do Januaryusza Biskupa Kalarytáńskiego wyraźnie mowi iáko o Obrządku, ktory powinien bydź sprawowany od Biskupa. Teraz te tylko błogosławione bydź powinny od Biskupow, ktore nie są od ich Zwierzchności Przywileiem wyięte; Tamte zaś co zostaią pod Opatami włá-

sne-

ſnemi, od nich błogoſławieńſtwo bráć zwykły. Błogoſławienie Xieni bywać teraz powinno pod czas Mſzy Swiętey = Te ſą w nim okoliczności: 1. Czyni przyſięgę poſłuſzeńſtwa tak, iako i Opaci tym, do ktorych rządow należy, czytaiąc ią z karty, ktorą potym błogoſławiącemu w ręce oddaie. Odprawuią ſię nad nią niektore Modlitwy, kładzie błogoſławiący ręce na Jey Głowę nic nie mowiąc, odbiera od niey ofiárowane ſobie dwie Swiece, daie Jey Nayświętſzą Kommunią, ſadza ią w Chorze Kláſztornym na mieyſcu Jey właściwym, álbo na innym ná to umyślnie przygotowanym, zaczyna za tym śpiewáć: *Te Deum Laudamus &c* pod czas ktorego Pienia nowa Xieni bywa witana od Oſob ſobie podległych przez oddanie Jey przyzwoitego uſzanowánia. W niektorych Pontifikałach iako to *Arelateńskim*, *Senoneńskim*, maiących około trzechſet lat, po oddaniu Reguły ieſt przepiſane danie Xieni Paſtorału, o czym nie maſz wzmianki w Pontifikale Biſkupim powſzechnym, to iednak pewno, że ieſzcze

w Wieku XIII zá Przywileiem zażywáć go lubo bardzo rzadko poczęto.

ROZDZIAŁ II.

o *Biſkupie.*

PYtanie 1. *Co iest Biskup?*

Odp: Biſkup ieſt Duchowny wſzelkiego Duchowieńſtwa, i całey Diecezyi ſwoiey Przełożony, i Ordynaryiny Paſterz, rządząc, broniąc, i opiekuiąc ſię poddanemi ſobie duchownie. Biſkupi ſą Apoſtołow Swiętych naſtępcami, iako mowi Hieronym Swięty: *apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent &c* Biſkupiego Urzędu te oſobliwſze obowiązki wyliczaią ſię przy Jego poświęceniu, iż powinien ſądzić, tłómaczyć, poświęcać, ordynować Miniſtrow Ołtarzá, ofiárowáć, chrzcić, i bierzmowáć. Przez moc ſądzenia rozumie ſię wſzelkie wglądanie w ſprawy Duchowieńſtwa, lub okoliczności duchownych

ty-

tyczące się. Moc tłomaczenia, iest moc opowiedania Słowa Bożego, i ułatwiania trudności tyczących się wiáry, lub Kościelney karności. Reſztá obowiązkow iest wſzyſtkim wiadoma.

Pyt: 2. Z ktoremi Ceremoniami Biskup konsekrowany bywa?

Odp: Ponieważ po záſzłych Konkordatach czyli umowach między Rzymem, i Chrześciáńſkiemi Panami, teraźnieyſzym Prawem moc poświęcania, i potwierdzánia Biſkupow zoſtaie przy Papieżu, nie można przyſtąpić do Konſekracyi nowo obraney ná Biſkupią doſtoyność Oſoby, tylko áż zá ſłownym pozwoleniem Oycá Swiętego, gdyby się obrządek ten odprawował w Rzymie, á zleceniem ná piśmie, ieżeli gdzie indziey ma bydź odprawiony. Dzień ná Konſekracyą wyznaczony iest Niedziela, á to ſtoſuiąc się do bardzo dawnych rozporządzeń w tey mierze, iáko dochodziemy z Synodu III. Kartagineńſkiego pod Rokiem 397. *Canon*: 39. i z Swiętego Leona, przeto, że w Dzień ten Apoſtołowie, ktorych naſtępcami ſą Biſkupi, odebrali Duchá Nayświętſze-

go.

go. = Także i dni poświęcone ku czci Swiętych Apostołow, o czym znayduią się zaświadczaiące przykłady w Anastazyuszu Bibliotekarzu Rzymskim, i w inne niektore teraz ze zwyczaiu uroczystsze. Mieysce naywłaściwsze Kościoł Katedralny, álbo przynaymniey inny iaki w Diecezyi położony. = U nas i we wszystkich właśnie Prowincyach zwyczay iest (mowi Swięty Cyprian *Epla 47.*) áby dla odprawienia poświęcenia przyzwoitym sposobem pobliżsi Biskupi ná to się mieysce ziechali, ktoremu się ma nadawáć Pasterz, i áby w przytomności Ludu był mu Rządzca wyznaczony. Z kąd nad to pokazuie się, że wielu zieżdzało Biskupow, áby byli przytomnemi poświęceniu. I owszem dawnieysza ieszcze znayduie się ustawa, gdyż Synodu Niceńskiego *1. Can.* 4. zalecaiącá toż samo, iáko rzecz bárdzo przyzwoitą, gdyby záś albo d'a nagłey potrzeby, czyli też dla mieysc odległości z trudnością przychodziło; áby trzech przynaymniey było przytomnych; co aż dotąd nienaruszenie zachowuie się, wyiąwszy szczegulne

oko-

okoliczności, w których i ieden Biſkup na toż Doſtoieńſtwo poświęcić może, iakoto w Kraiach zbyt odległych potrzebuiących takowych Paſterzow, a gdzie trudno znaleść trzech razem Biſkupow dla odprawienia konſekracyi. Przeto nietylko znayduiem, iż Swięty Grzegorz Wielki dał moc Swiętemu Auguſtynowi Apoſtołowi Anglii, aby drugich, a nawet i ſam (gdyby tego była potrzeba) mogł Biſkupow poſtanowić. Lecz i teraz Papieże daią to pozwolenie znayduiącym ſię w Chynach, lub innych mieyſcach zbyt odległych; co dzieie ſię dla niedoſtatku Biſkupow a dla potrzeby nawracaiącego ſię ludu. Według nowſzego rozporządzenia dwie bydź powinny uczciwie przyozdobione Kaplice: iedna dla *Konſekratora* z potrzebnym ubiorem Biſkupim, druga dla *Konſekranda*, i dwoch innych aſſyſtuiących mu Biſkupow, gdzie oprocz apparatu Biſkupiego i inne rzeczy potrzebne tak przy namaſzczeniu iakoteż dla oddania ofiary znaydować ſię maią. Z tey to Kaplicy maiący bydź poświęcony trzy odprawuie Proceſſye na to mieyſce, gdzie ſię znayduie *Conſecrator* do czego ſtoſuiąc

ſię,

ſię, na trzy części podzielić można wſzykie do tego Aktu należące Obrządki. Gdy iuż *Conſecrator* w Ubiorze Biſkupim uſiędzie na Faldiſtorzu, przed Ołtarzem, gdzie ma odprawować Mſzą Swiętą, maiący bydź poświęconym w ubiorze Kapłańſkim, ale w Kapie nie w Ornacie, maiąc Biret na Głowie, idzie z ſwey Kaplicy w pośrzod aſſyſtuiących ſobie Biſkupow do Konſekratora, ktoremu z odkrytą Głową oświadcza przyzwoite uſzanowanie, toż ſiada naprzeciw Niego a aſſyſtuiący trochę z boku, twarzami także nieco obroceni do ſiebie. Pierwſzy z nich w krótce podnioſłſzy ſię upraſza Konſekratora Imieniem Kościoła Swiętego aby przytomnego Kapłana na Doſtoyność Biſkupią poświęcił = czytaią po tym Mandat, czyli Liſt Papiezki zezwalaiący na Konſekracyą, po którym *Conſecrandus* klęcząc wykonywa przyſięgę wierności w tym, co ſię tycze Wiary, iedności, podległości Naywyżſzemu Rządzcy, i gorliwości w utrzymywaniu Praw Duchownego Stanu = toż odbiera pocałowanie. Naſtępuią potym długie wypytania, ieżeliby ſtawiony do poświęcenia, miał prawdzi-

wdzięczną wolą czynić zadosyć powinnościom Urzędu swoiego, i ćwiczyć się w cnotach, które osobliwie Paweł Swięty zalecił Tytusowi i Tymoteuszowi, toż ieżeliby wierzył Taiemnicom Wiary, z których się tam niektóre wzmiankuią; na co gdy gotowość swoię oświadczy i w tym, co się tycze Wiary, i w tym, co do obyczaiow należy, błogosławi Mu *Consecrator*, aby w oboygu nayhoyniey-szą odbierał od Boga pomoc. Całuie go *Consecrandus* w Rękę, toż pierwszy na swoim zwyczaynym mieysca, drugi trochę ustąpiwszy na Bok z lewey strony, odmawiaią *Konfessyą*, albo (iak się zwykło mowić) *Ministranturę*, po którey odchodzi do swoiey Kaplicy, gdzie wziąwszy Krzyż Biskupi, Tumicellę, Dalmatykę, i Ornat, pierwey bowiem wziąć mogł inne pomnieysze ozdoby, stoiąc w pośrzodku Ołtarza odprawuie Mszą Swiętą, nic się nie ruszaiąc z mieysca aż do przedostatniego Wiersza przed Ewangelią, co także u siebie zwyczaynym sposobem czyni *Consecrator*.

O wypytaniu się, do Wiary i obyczaiow względem nowo wybranego Biskupa, znayduie się wyraźna Ustawa po-

powszechnego Soboru Niceńskiego II. *Can* 2. a wprzod ieszcze z dokładnym wyliczeniem, o co ma bydź takowe wypytanie czynione, Synodu *IV. Kartagineńskiego Can*: 1. Co wszystko zasadza się na rozrządzeniu Apostoła rozkazuiącego, aby wprzod z pilnością doświadczyć, toż dopiero Osoby nie nagannych obyczaiow przypuszczać do sprawowania tak Swiętych w Kościele Urzędow = *probentur primum, & sic ministrent nullum crimen habentes*, 1. *ad Timoth. C.* 3.

Stanąwszy *Consecrator* we Mszy S. na mieyscu iuż wspomnionym siada w Mitrze na Faldisterzu, do ktorego *Consecrandus* zbliża się powtornie z swoią assystencyą, i iuż przed nim niosą Infułę, Pastorał, Biskupi Pierścień, Rękawiczki, i dwa Ręczniczki białe nieco przydłuższe; czyni się, iak pierwey, Uszanowanie Konsekratorowi, który (gdy usiędą wszyscy) wylicza obowiązki Biskupa, o których się iuż wspomniało, a powstawszy po krotkiey Modlitwie, klęcząc mówi o wszystkich Swiętych Litanią, podczas którey *Consecrandus* na tey stronie, gdzie się mówi Ewangelia, na ziemi nabożnie leży; odmowiwszy te sło-

ſłowa w Litanii: *abyś wſzyſtkim wiernym zmarłym &c.* wſtaie *Conſecrator* w Mitrze a trzymaiąc Paſtorał w lewey Ręce błogoſławi *Conſecrandum* co też z mieyſc ſwoich klęczący przy Faldiſtorzu czynią aſſyſtuiący Biſkupi; dokończywſzy Litanii ſtoiąc w Mitrze *Conſecrator* przy pomocy aſſyſtuiących, kładzie nad karkiem, i Łopatkami *Conſecrandi* otwarty Mſzał, obracaiąc Litery do góry, który utrzymuie ieden z Kapellanow przez czas wyznaczony. Dla tego zaś poświęcaiącemu ſię na Biſkupſtwo kładą tym kſztałtem Ewangelią (mówi Swięty Jan Chryzoſtom przywiedziony od Izaaka Haberta) aby ſię nauczył, że Ewangelia ieſt iego nayokazalſzą ozdobą, żeby także gruntownie poiął, że lubo innych wſzyſtkich ieſt Głową, nie przeſtaie bydż pod prawem, i że lubo ma nad innemi władzę, i przepiſuie im uſtawy, ſam także w poddanności, i pod rządem Prawa zoſtaie. Kładą potym koleią, na Głowę Iego wſzyſcy trzey Biſkupi obydwie Ręce, mowiąc te ſłowa: *Bierz Ducha Swiętego, accipe Spiritum Sanctum* też *Conſecrator* mówi Modlitwę, a potym drugą nazwaną *Prefacyą*, pod-

czas

czas ktorey wiążą *Consecrando* Głowę iednym z wspomnionych Ręcznikow, tak iednak, żeby nie zasłonić Korony, a przyszedłszy w Prefacyi do tych słow: *dopełniy w Kapłanie twoim zupełności twoiey posługi, a przybranego we wszystkie uwielbienia znaki Rosą Niebieskiego namaszczenia poświęć. Cœlestis unguenti rore sanctifica.* Klęka *Consecrator*, i zaczyna Hymn o Duchu Przenayświętszym: *Veni Creator &c.* ktory gdy kończą przytomni, on wstawszy, i złożywszy Rękawiczki czyni Krzyż na Koronie *Consecrandi* Oleiem Swiętym nazwanym *Chrisma*, a potym całą nim namaściwszy *Konsecrandowi* Koronę, czyni trzy razy znak Krzyża S. umywszy Ręce, kończy *Consecrator* Prefacyą stoiąc, a biorącemu poświęcenie z Szyi przed Piersi drugi związany spuszczaią Ręczniczek, na ktorym kładzie Ręce do namaszczenia, ktore po wspomnioney Prefacyi i zaczętey Antyfonie, namaszczenie na Głowie: *Unguentum in Capite &c.* odprawia się w tenże sposob iak wyżey nayprzod czyniąc Krzyż Oleiem Swiętym nazwanym *Chrisma* na Ręku, potym namaszczaiąc całe Dłonie, toż czyniąc po

trzy-

trzykroć znak Krzyża Swiętego. Daie mu zatym Pastorał, kładzie na palec Pierścień, toż Mszał, który nad karkiem i barkami Iego dotąd trzymano. Poczym wszystkim odebrawszy pocałowanie pokoiu powraca *Consecrandus* do swey Kaplicy gdzie po otarciu Głowy, i Ręku postępuie na srzodku Ołtarza w Mszy Swiętey aż do odmowienia Modlitwy nazwaney *Offertorium*, podobnież przy swym Ołtarzu czyni także *Consecrator*. Podczas trzeciey Processyi oprocz Duchowieństwa znayduią się także Panowie Swieccy, którzy niosą do ofiarowania Konsekratorowi: *dwów pierwszych* dwa chleby, *drudzy dwa* Baryłki wina, *a trzeci dwa* goreiące Pochodnie; co wszystko sam *Consecrandus* swemu Konsekratorowi oddaie. *Jeden* Chleb, i Baryłka powinna bydź pozłacana *druga* posrebrzana, a na wszystkim odmalowane Herby *Konsekratora, i Consecrandi.* Między Papieżami pierwszego wspominaią Klemensa II. pod Rokiem 1047. ktory używał Herbu własnego, toż Damassa II, Leona IX, i innych. Trochę poźniey weszło było w zwyczay że ci, co rzecz iaką naprzy-

kład

kład kielich ofiarowali któremu Kościołowi ryſowali na nim Herb ſwoy. Innocencyuſz III. kazał kłaść ten znak na ſprzętach ſwoich domowych, i na tych, ktore do Urzędu Biſkupiego należą, a które do tych czas od niego datowane maią ſię znaydować w Kościele Anagnieńſkim. Co do używania Herbow na tych rzeczach, ktore Biſkup ofiaruie podczas ſwey Konſekracyi: ieſt to ieden z naynowſzych Obrządkow. Potym odprawuie ſię Mſza Swięta, podczas którey na rogu Epiſtoły poſrzod aſſyſtuiących wſzyſtko razem z Konſekratorem mówi *Conſecrandus*, a gdy ſię zbliży Kommunia przyimuie ią pod obiema Oſobami, pożywaiąc iednę część Przenayświętſzey Hoſtyi; i także część krwie Pańſkiey z Kielicha. Według ſtarodawnego Obrządku Rzymſkiego nietylko Biſkupi, ale i Kapłani przy ſwym poświęceniu Nayświętſzą Kommunią, ktorą brali przy Konſekracyi, albo przy Ordynacyi zachowywali, i przez dni czterdzieści przy Mſzy Swiętey po cząſtce (wprzod iednak inną poświęciwſzy) zażywali iey. Zwyczay ten ieſzcze trwał

w Wieku XI. iako dochodzi się z Listu Swiętego Fulberta Biskupa Karnoteńskiego żyiącego w tym czasie. *Ep. 2. ad Finardum.* Po Kommunii przenosi się nowy Biskup na tę stronę, gdzie się mówi Ewangelia dla zakończenia Mszy Swiętey, ustępuiąc pierwszego mieysca *Konsekratorowi*, ktory po odmowionych zwyczaynych Modlitwach, i danym błogosławieństwie siada w Mitrze na swym Faldistorzu, a przed nim w Birecie klęka nowy Biskup, zdeymuią Mu z Głowy Biret, kładąc na to mieysce Infułę, czyli Mitrę, potym Rękawiczki i Pierścień, co wszystko powinno bydź błogosławione albo wprzod, albo pod ten czas. Kiedy więc tak nowo konsekrowany Biskup pokaże się we wszystkich Urzędu swoiego znakach bywa intronizowany, czyli posadzony albo na Tronie własnym ieżeli Obrządek ten odprawuie się w iego Katedralnym Kościele, albo na Faldistorzu, ieżeli w innym, a Biskup *Consecrator* zaczyna *Hymn: Ciebie Boga wielbiemy: Te Deum &c.* Po zaczęciu Hymnu, idzie nowo konsekrowany Biskup srzodkiem Kościoła pomiędzy dwiema sobie assystuiącemi daiąc nayprzod

z tey

ż tey strony, gdzie się czyta Epistoła; toż, z drugiey błogosławieństwo. Powraca i siada w Mitrze trzymaiąc w Ręku Pastorał, poki się śpiewanie nie skończy, po którym mowi *Consecrator* niektore Wiersze, i Modlitwę, konsekrowany zaś po iey skończeniu daie głośno obrządkiem Biskupim błogosławieństwo. Nakoniec *Consecrator* z dwiema drugiemi Biskupami stoi w Mitrze na rogu, gdzie odmawia Ewangelią, konsekrowany zaś także w Mitrze, i z Pastorałem poklęka náyprzod na rogu, gdzie się czyta Epistoła, a potym na srzodku, toż do samego zbliża się konsekratora śpiewaiąc za każdym razem coraz wynieśleyszym głosem: Na długie lata; *ad multos annos* &c; a będąc przyiętym do wzaiemnego pocałowania, powraca mowiąc ostatnią Ewangelią do swoiey Kaplicy, i kończy się wszystko. Zyczenia podczas Konsekracyi czynione Biskupowi od Ludu, są bárdzo dawne. Te ktore były czynione Biskupowi Eradiuszowi, á ktore są położone między Listami S. Augustyna, były takie: Trzydzieści sześć razy wykrzyknął lud = *Dzięki BOGU, Chrystusowi cześć. Wysłuchay Chryste, niech żyie*

Augustyn. powiedziano trzynaście razy: *Ciebie Oyca. Ciebie Biskupa*. powiedziano ośm razy: *Przyzwoita, i sprawiedliwa rzecz iest*. powiedziano dwadzieścia razy: *Prawdziwie zasłużony! prawdziwie godny*! rzeczono pięć razy. i niżey: *Wysłuchay Chryste, Eradyusza nam zachoway*. wykrzyknięto razy ośm. Zwyczay záś życzenia, ktore sam Biskup odmawia, *na wiele lat*, ieszcze trzech Wiekow nie doszedł.

Pyt: 3. *Czemu Biskup nie zakłada ná Krzyż Stoły iako inni Kapłani?*

Odp. Bo zawsze przy Mszy Swiętey Krzyż w dzień Konsekracyi wzięty na Piersiach nosi.

Pyt: 4 *Co iest Suffraganeus, albo po naszemu Suffragan?*

Odp. Ci wszyscy Biskupi, co w iakim Narodzie, álbo Prowincyi do iednego należą Metropolity, właściwie nazywaią się Suffraganei. Teraz nazwisko to daie się owym, ktorzy Biskupstwo w Państwách zagranicznych, i od niewiernych zawoiowanych maią, i razem dani bywaią ná po-

pomoc Biſkupom rozległe ſwoie Biſkupſtwa w wiernych ſtronách maiącym.

ROZDZIAŁ III.

o *Arcy-Biſkupie, Patryarſze, i Prymaſie.*

PYtanie 1. *Co iest Arcy Biskup?*

Odp: Jle do poświęcenia między Arcy Biſkupem á Biſkupem, żadney niemaſz rożnicy; doſtoieńſtwo átoli okazalſze ieſt, i obſzernieyſza zwierzchność Arcy-Biſkupa. W przeciągu Wiekow XII. i daley, tyle wpływali w obieranie, potwierdzanie, i poświącanie Biſkupow do ſwych należących Prowincyi, iż bez ich wiadomości i dołożenia ſię według uſtawy Synodu Niceńſkiego *Can* 6. nie mogł nikt zoſtać Biſkupem. Dla czego ſami nawet Pápieże nie wprzod przyſtępowali do poświęcenia takowego, tylko po doſkonałym uwiadomieniu o ważnym wybraniu ná to do-

ſto-

ſtoieńſtwo iakowey oſoby, á nieſłuſznym odmowieniu od Metropolity tak ſtwierdzenia Elekcyi, iako poświęcenia wybranego = Mamy tego przykład ná Szczepanie VI. pod Rokiem 885. ktory nie wprzod poświęcił Linkonieńſkiego Biſkupa w Rzymie znayduiącego ſię, áczkolwiek przyzwoicie od Duchowieńſtwa, i ludu wybranego, i ſobie zaleconego, áż po dwákroć bez ſkutku Liſtem przeſtrzegł Metropolitę Lugduneńſkiego, áby użył Prawa zwierzchności ſwoiey, á nawet i po trzeci raz był on o to proſzonym od Trzody żądaiącey Paſterza. Za uſtaniem zwyczaiu obierania Biſkupow, uſtał i Przywiley Arcy-Biſkupow, czyli według dawnieyſzego mowienia ſpoſobu Metropolitow. Teraz maią Prawo ſkładáć Synody w ſwoiey Prowincyi, wyznaczáć mieyſce na ich odprawowanie, i trzymáć na nich pierwſzeńſtwo, przyimowáć u ſiebie, i rozſądzáć ſprawy odwołuiących ſię od ſądu właſnego Biſkupa do Metropolii, nádawáć Beneficia, gdyby w przeciągu ſześciu Mieſięcy właśni Biſkupi nie obmyślili potrzebnych

Rządzcow w osierociałych Kościołach, mogliby także odwiedzać Biskupstwá w swoiey będące Prowincyi, gdyby Biskupi tego zaniedbywali w swych uczynić czasiech. Znaki Ich dostoieństwá osobliwsze są: używanie Palliusza w swoiey Prowincyi podczas osobliwszych uroczystości, i Krzyżą ktory przed niemi bywa noszony. Pierwszy Leo IV wniosł podobno zwyczay noszenia przed sobą Krzyża owego, ktory Leonowi III. był darowany od Karola wielkiego Za tym przykłádem poszli inni Papieże, i nayprzod dozwolili używáć go Posłom swym u Panow Chrześciáńskich, á pod Alexandrem IV. álbo pod Grzegorzem IX (ktory tegoż Przywileiu dozwolił Roku 1238. Arcy Biskupowi Gnieźnieńskiemu) wszystkim Metropolitom potym stał się powszechnym, i nieiako przywiazanym do Ich dostoieństwá.

Pyt: 2. *Co znaczy Palliusz Arcy-Biskupi?*

Odp: Oznacza zupełność władzy Jego, nie przeto iakoby zá przyięciem Palliuszá spływáć miała, álbowiem na-

nabywa się przez poświęcenie ná Biskupstwo i wywyższenie ná tę dostoyność, ále dla tego, iż władza Arcy-Biskupia Prawem Kościelnym ściśniona iest. Bez tego znaku Duchowieństwa swoiego, i w tym razie zabrania mu się święcić innych ná Biskupstwo, poświęcać Kościoły, zwoływáć Synody, &c. á nawet áni miánować się Arcy Biskupem lub Prymasem może. Dobrowolnie, i bez żadnego przymusu w początkach od samychże Arcy-Biskupow był wprowadzony ten zwyczay nie używania władzy Biskupiey przed przyięciem Palliusza, [iako gruntownie wywodzi *Tomasinus de vet. & nov: disc: Part: 1 Lib: 2 Cap: 57.*] lecz potym zamienił się w potrzebę. Dochodziemy z Listu Swiętego Grzegorza VII. do Brunona Weroneńskiego Biskupa, że za Jego czasow według dawnieyszego rozporządzenia, trzebá było stawić się w Rzymie osobiście ná odebranie Palliusza = teraz dosyć iest przez umyślnie wyznaczoną osobę o to prosić. Oddaie się Palliusz następuiącym sposobem: Biskup maiący sobie zlecenie, álbo proszony

na

ná wykonanie takowego obrządku, w Rokiecie, Stòle, Albie, i Mitrze siadą przed Ołtarzem, á przed nim poklęknąwszy odbieraiący Palliusz we wszystkim ubiorze Biskupim, wyiąwszy Rękawiczki i Mitrę, oddaie przysięgę wierności Oycu Swiętemu, toż bierze z Ręku Biskupa Palliusz, á potym daie iuż w Mitrze ludowi przytomnemu Błogosławieństwo. Palliusze robione bywaią z delikatney wełny zebraney z młodych Barankow, á według zwyczaynego Ceremoniału w dzień i w Kościele Swiętey Agnieszki, to iest dwudziestego pierwszego Stycznia błogosławione w Rzymie, potym na niższym Ołtarzu Swiętego Piotrá, a tym samym bliższym Jego grobu, przez noc leżą w Puszkach zamknięte, nareszcie się według potrzeby rozsyłaią. O początku używania Palliusza nie mało iest zawiłości; Authorowie Francuzcy ledwie nie powszechnie twierdzą, że tego stroiu używali Cesarze, i że ci stawszy się za czasem prawowiernemi, dla czci wielkiey, ktorą okazywali ku Duchowieństwu, pozwolili Patryárchom używáć

stey

tey ozdoby Cesarskiey. ktora potym pozwolona była *Exarchom*, i *Metropolitom*. z dołożeniem się Cesarzow dla okazania im przyzwoitego względu i wdzięczności. Drudzy utrzymuią, że áni od Cesarzow Palliusz ma swoy początek, ani prawie mogli się ci dopominać, áby bez ich dołożenia nię udzieláć tego znaku władzy Duchowney. Są nawet Biskupstwa. ktore do żadnego nie należąc Arcy-Biskupa, i pod samego Papieżá zostaiąc tylko zwierzchnością, maią Przywiley odbierania Palliuszá, iak náprzykład Biskup Warmiński, á tacy Biskupi i Krzyża po swey Diecezyi noszenia używać mogą, lecz nie koniecznie do Biskupich iak wyżey, obrządkow Palliusza według obowiązku Arcy Biskupow záżywać powinni.

Pyt. 3. Co iest Patryarcha?

Odp: W pierwszych wiekach Kościoła trzy były Stolice Patryarchowskie: *Pierwsza Rzymska, druga Antyocheńska, a trzecia Alexandryiska*; ktore dla tego według Swiętego Leona w Liście do Anatoliusza *Epla 43*, i Gelazyuszá w Synodzie Rzymskim,

i Swiętego Grzegorza wielkiego *lib: 6 Epla 37.* w Liście do Eulogiusza Alexandryiſkiego, pierwſzeństwo trzymały, że Piotr Swięty Xiążę Apoſtolſkie wywyżſzył ie, = *drugą z tych* przez czas nieiáki rządząc, *na pierwszey* zaś krew rozlewaiąc, *a do trzeciey* ſwego poſyłaiąc Ucznia. *Patryarchia Rzymską* rozciągałá ſię zawſze po całym zachodzie, gdzie (iako z Dzieiow Kościelnych mamy) przez Biſkupow Rzymſkich, albo przez Oſoby od nich wyznaczone była ogłoſzoną i utwierdzoną Wiara. Dochodziemy też tego nie tylko z niektorych mieyſc Swiętego Hieronyma, Auguſtyna, Innocencyuſza I. i Synodu Arelateńſkiego pod Rokiem 314. ále oſobliwie, że niepomału w obieranie i święcenie Biſkupow wpływali Biſkupi Rzymſcy, ſtanowili ſwoich Namieſtnikow, zwoływali Synody z całego zachodu, i ſzczegulniey do nich odwoływano ſię w wielu okolicznościách. Do Pátryárchy *Alexandryiskiego* należał Egipt, Libia, i Pentapol, á *Antyocheński* zwał ſię Patryárchą wſchodu. Biſkup Jerozolimſki

dla

dla czci ku Swiętemu Jakubowi Apo-ſtołowi, ktory pierwſzy ſzczegulniey tym rządził Kościołem, miał ſobie od Synodu Niceńſkiego nieiakie pozwolone względy utrzymuiąc dawne Jego Przywileie, bez naruſzenia iednák praw Stolicy Cezaryiſkiey, do ktorey przez cztery prawie wieki, iáko do Metropolii należał: w Wieku V. zaczęli ſobie przywłaſzczáć niepodległość, ktorą przynaymniey od czáſow pánowánia tam Saracenow pozyſkali. *Nowy Patryarchat Konstantynopolitański* za ſtaraniem Nektaryuſzá powſtał, i pierwſzeńſtwo honoru po Rzymſkim otrzymał uſtawą z Synodu Konſtantynopolitańſkiego *Can 3* nie wzruſzaiąc iednak praw Exarchow *Efezkiego*, *Herakleyskiego*, *i Cezaryiskiego* na Synodzie Chalcedoneńſkim, czyli powſzechnym IV. gdy Exarchowie poddali ſię pod władzę Patryárchy Konſtantynopolitáńſkiego = przyznana mu ieſt zupełniey tá władza *Actione 16.* Czemu lubo ſprzeciwił ſię Leo Swięty, za czaſem iednak wzmocniło ſię to i utrzymało.

Pyt:

Pyt: 4 Co znaczy Prymas i Tytuł Legati à Latere, ktorego Polski Prymas używa?

Odp: Prymas iest to trzymaiący w iakim Państwie między wszystkiemi innemi Arcy-Biskupami pierwszeństwo, i z ktorych to Arcy Biskupich Prowincyi wszelkie Apellacye do niego przychodzić mogą. do niego także i zwoływanie *Synodow Nacyonalnych* należy, i po całym tey swoiey Jurysdykcyi kraiu przepisanych dla Arcy-Biskupow dostoieństwá znakow ma prawo záżywáć: Takim u Nas iest *Arcy Biskup Gnieźnieński.* Pierwszy z nich był Mikołay Trąba, ktory tę godność ná Concilium Konstancyeńskim Roku 1416. dla siebie i Następcow swoich otrzymał; áże też Arcy-Biskup Gnieźnieński tenże ma Tituł *Legati nati.* nie od rzeczy będzie krotko o tym wspomnieć, iż Go pierwszy Jan Łaski do Leona X. od Zygmunta I. Poseł na Concilium Laterâneńskim do godności Prymasowskiey ná zawsze przyłączony otrzymał O Przywileiach, i władzy tego iako Legata, mamy z rzeczonego Przy-

wi-

wileiu, i Synodow, że ma mieć tę ſame, ktore miał Arcy Biſkup Kantuareńſki w Anglii.

ROZDZIAŁ IV.

o *Kardynałach.*

PYtanie 1. *Co iest Kardynał?*

Odp: To ſłowo *Cardinalis* pochodzi od łacińſkiego ſłowá *Cardo*, ktore po polſku znaczy *Zawiasa*, czyli *Biegun*, na ktorych ſię utrzymuią i wſpieraią Drzwi Budynku iakiego. Dawnieyſzych czaſow Biſkupi, Kapłani, i Diakonowie, ktorzy właściwie trzymali rząd iakiego Kościoła, názywali ſię *Cardinales*, iakoby oſadzeni w nim, lub *incardinati*, i przywiązani ſzczegulniey do dozoru, i ſprawowania go. W wieku V Gielazyuſz użył tego názwiſka *Biskup Kardynał*, *Cardinalis*; dla uczynienia rożnicy między tym, co był wyznaczony ná rządzenie ſtałe Diecezyi, i owym Biſkupem, ktoremu ná czas tylko pewny, czyli to

w czasie osierocenia po śmierci właſnego Paſterzá, lub w niebytności Jego, powierzáno władzy. Jeſzcze nawet w Wieku IV. podobne wyrażenie znayduiemy w Rozmowie Kartagineńſkiey między Katolickiemi, i z ſtrony Donatyſtow Biſkupami. Swięty Grzegorz wielki na wielu mieyſcách o Kapłanach i Diakonach Kardynałach wſpomina. Aczkolwiek záś i w innych Kościołach znaydowały ſię te urzędy, i noſiły podobne na ſobie nazwiſka, w przeciągu czaſu Kardynałowie Kościoła Rzymſkiego poczęli ſię rożnić od innych, nie tylko dla tego, że ſkładaiąc Duchowieńſtwo ſtołecznego w Chrześciańſtwie Miaſta, zażywani od Papieżow bywali do rady w zachodzących trudnościach nawet względem całego Kościoła, lecz i przeto, że nadawali Im niektore Przywileie iednaiące powagę, i powſzechne względy. Piſze Bároniuſz pod Rokiem *682* o uſtawie Jana VIII. rozporządzaiącey, áby Kapłani, i Diakonowie Kardynali dwá razy na mieſiąc ſchodzili ſię do ktorego z Kościołow Tytularnych, to ieſt przez nich

rządzonych *Ecclesias titulares*, dla náprawy Obyczaiow w Duchowieństwie Swieckim, i w Ludu Chrześciańskim (co się albowiem tycze Opactw i Mnichow po Klasztorach będących, zlecono Kardynałom ná to dostoieństwo wybranym doglądać, áby się utrzymywała karność i rzeczy szły należytym porządkiem) dla słuchánia także zaskarżeń Klerykow, i Swieckich, ktore roztrząsnąwszy, należało po przyiacielsku, álbo prawnie zagodzić. Oprocz tego wznawia się tam rozporządzenie poprzednika Leoná IV. nakazuiące, áżeby dwa razy w Tydzień schodzili się do mieszkania Papiezkiego dla náradzenia się w publicznych, i szczegulnych potrzebach. Dyakonow Kardynałow, co pod swoim dozorem mieli *Dyakonie*, czyli *Szpitale*, álbo raczey *Domy Gościnne*, gdzie ubogich, i niedołężnych żywiono, iako też przychodniow i Gości, *Panwiusz* ráchuie 14. Aże wspomnione *Dyakonie* z przyłączonemi Kaplicami rozłożone były w czternastu częściach Miasta, nazwanych *Regiones* dla większey ludu wygody. Dyakonow niemi rządzących nazywano *Regionarii*, do tych przydano

no także od bardzo dawnego czasu 4. á ci przywiązani byli do Bazyliki Lateraneńskiey, dla odprawowania w niey posług urzędu swoiego, zwłaszczá gdy Oyciec Swięty uroczystym obrzadkiem Mszą Swiętą sprawował. Leo X. na początku Wieku XVI. przydał także nową *Dyakonią* Swiętego Onufrego ná Watykanie, ktorą za Tytuł Janowi Lotarynczykowi wyznaczył. Tytułow Kardynałow Kapłanow przed Rokiem 1100 rachowano 28 i wiernie byłá utrzymywána tá liczba, ále od czasow Honoryusza II. pod Rokiem *1125.* iuż więcey tego nie przestrzegano. O Kardynałach, Biskupach, przez wiele wiekow słycháć nie było w Rzymie, gdyż nazwisko Biskup Kardynał według dawnieyszego oznaczenia, samemu tylko służyło Papieżowi, iako będącemu prawdziwym Rzymskim Biskupem. Wielkie iest podobieństwo, że dopiero około Wieku XI. álbo XII, ustanowiono Kardynałow Biskupow ná posługę Kościoła Lateraneńskiego, to iest: áby przed Papieżem według wy-

padaiącego porządku. Mſzą Swiętą mieli, álboli też Jemu przy podobnych ſłużyli obrządkach; á tak wſzyſtkich Kardynałow wynoſiła liczba do 53. Ta od Honoryuſza II. poczęła ſię była zmnieyſzác tak, że ſiedm tylko było Kardynałow żyiących, gdy Mikołay III. na Papieſtwo wſtąpił Roku 1277. Lecz od owego czaſu lubo nie iednoſtaynie, zawſze ſię powiękſzała, pomimo rozporządzenia Soboru Bazyleyſkiego uſtánawiaiącego, aby Ich nie było więcey nad 24. gdyż ſam Leo X mianował 31. á zatym ráchowano Ich pod nim żyiących około 65. Paweł IV. chciał, áby zawſze było 70. *Kardynałow*, á Syxtus V. ſtwierdził to Apoſtolſką uſtawą zaczynáiącą ſię: *Postquàm verum illo &c.* ktorą chciał mieć zá niewzruſzoną i nieodmienną, czyniąc to na wzor Moyżeſza, ktory do Rady przybrał ſobie z Ludu ſiedmdzieſiąt Mężow, i z przykładu Chryſtuſa, ktory oprocz Apoſtołow Swiętych, wybrał ſiedmdzieſiąt dwoch innych Uczniow.

Pyt:

Pyt: 2. Jak dawny zwyczay zażywania Purpury Kardynalskiey, i innych ozdob tego dostoieństwa?

Odp: Jeſzcze przed Innocencyuſzem IV. przynaymniey Kardynáli ſprawuiący Poſelſtwo u Dworow Europeyſkich zażywali Purpury. Innocencyuſz IV. ná Soborze powſzechnym Lugduneńſkim pozwolił Im Kapeluſzow Purpurowych, czyli Rokiem przedtym, to ieſt Roku 1244. Paweł II. obrany Roku 1464. przydał Im używánie Biretow Purpurowych = że záś ci, co byli ná to doſtoieńſtwo wybrani z Mnichow, álbo z niektorych Zakonow, nie mogli odmieniáć koloru, ktorego przedtym używali, Grzegorz XIV. ogłoſiwſzy Kárdynałami dwoch Dominikanow, iednego Franciſzkana, i iednego Auguſtyaná, nie tylko Im, ále wſzyſtkim w podobnych okolicznościach ná záwſze pozwolił, záchowáwſzy dawny kolor ſukien, noſić Biret purpurowy. Rozporządzenie to uczynione ieſt bez wątpienia ná dodanie okazáłości oſobom otaczáiącym Naywyżſzego Rządzcę Kościoła, wpływaiącym w powſzechne rzą-

 dy.

dy, ſprawuiącym Poſelſtwa w intereſſach nayważnieyſzych Wiary, Stanu Duchownego, i Narodow Chrześciańſkich; chciano Ich nad to upomnieć że trzymaiąc nieiako w Kościele pierwſzeńſtwo, powinni byli krew nawet przelewać, gdyby całość Kościoła tego wyciągała: co możem ſobie wnoſić i z okoliczności uciſkow, któremi na ow czas był obarczony Kościoł, gdy używania Kapeluſza purpurowego pozwolono Kardynałom, i z ſłow które mówi Papież daiąc Im ten znak Ich Doſtoieńſtwa, a te ſą naſtępuiące: *Na Cześć i, Chwałę Wſzechmogącego Boga, i ku Swiętey Stolicy Apoſtolſkiey ozdobie, weźmiey Purpurowy Kapeluſz, znak wielkiey Kardynalſkiey Godności.* Przez co oznacza ſię, że aż do śmierci, i krwie przelania za podwyżſzenie Wiary Swiętey, za pokoy, i zgodę ludu Chrześciańſkiego, za utrzymanie, i pomnożenie Prześwietnego Kościoła Rzymſkiego powinien ſię nie lękliwym, i niewzruſzonym ſtawić = *w Imię Oyca, &c. Amen.*

Pyt: 3. *Jakim ſpoſobem Oyciec Swięty wybiera nowych Kardynałow?*

Odp: Według Ceremoniału Kościo-

ła

ła Rzymſkiego na Srzodę Suchodniową zwołuie Oyciec Swięty Konſyſtorz taiemny, gdzie przytomnym Kardynałom odkrywa zamyſł ſwoy o uſtanowieniu nowych Kardynałow, z wyrażeniem przyczyn, które Iego Swiątobliwość nakłaniaią do takowego przedſięwzięcia; zatym począwſzy od Kardynałow Biſkupow, toż Kapłani i Dyakonowie daią głośno ſwe zdanie, a gdy większa część zgromadzonych idzie za zdaniem Oyca Swiętego, obchodzi drugi głos względem liczby Oſob maiących bydź wywyżſzonemi. Co gdy także ſwoy ſkutek weźmie, wyznacza ſię nowy Konſyſtorz na Dzień Piątkowy. W Piątek gdy mieyſca ſwoie Kardynali zaſiędą, wymienia Papież Imiona, których oſądził zgodnemi na tę doſtoyność, przytaczaiąc przyczyny nakłaniaiące Go do takowego wyboru, iakoto oſobliwſze przymioty, i zaſługi Ich oſobiſte, albo Nominacye lub wſtawienie ſię Monarchow = Tu znowu gdy większość głoſow naſtąpi, ogłaſza Papież wybranych wten ſpoſob: *Powagą BOGA Oyca Wſzechmogącego, Swiętych Apoſtołow Piotra, i Pawła, i Naſzą Biſkupa N. u-*

wal-

walniamy od Obowiązku względem Kościoła N, którym rządził, i wywyższamy Go na Kapłana Kardynała v Diakona &c. Swiętego Kościoła Rzymskiego. Jeżeli zaś obrany wprzod niebył Biskupem, opuszczaią się słowa uwalniaiące Go od rządu. Moc oświadczenia zdania maią wszyscy Kardynali w Rzymie przytomni, dla czego, gdyby z nich który na ten czas chorował, zwykł Papież dwóch innych Kardynałow do nich posyłać dla wyrozumienia z nich, iakiegoby byli zdania w tey mierze. Ułatwiwszy we wszystkim poprzedzaiące przygotowania, w Dzień Sobotny odprawuie się publiczny Konsystorz, Kardynali mianowani zrana w dawnym stroiu stawiaią się na Papiezkim Pałacu, oczekuiąc w Sali wyznaczoney przyiazdu dawnieyszych Gdy się iuż wszyscy zbiorą Papież przybrany w Kappę, i drogą Mitrę idzie na publiczny Konsystorz, niosą przed Nim Krzyż, poprzedzaią Go Kardynali, zasiada Katedrę, i odbiera zwyczayne poszanowania znaki od przytomnych, a Ci potym przyzwoite Godności swoiey zasiadaią mieysca. Na ten czas Oyciec Swięty krotko znowu wspo-

mina

mina pobudki, które Go ſkłoniły do obierania Kardynałow nowych, przytacza Ich Imiona, przydaiąc według woli właſney co na każdego pochwałę, a potym rozkazuie aby wprowadzono nowych Kardynałow. Zatym ruſzaiąc ſię zmieyſc Kardynali Dyakonowie dawnieyſi, ieżeli bydź może w liczbie wyſtarczaiacey, po dwoch dla każdego, albo po iednemu wprowadzaią tamtych przed Papieża, któremu oni głęboki uczyniwſzy pokłon, ſtawaią porządkiem za Krzeſłami naymłodſzych Kardynałow naprzeciw Tronu Papiezkiego; Ten ma do nich Przedmowę zawieraiącą opiſanie wyſokiego Ich Doſtoieńſtwa, ſzczegulnych Obowiązkow ściągaiących ſię do rządow całego Kościoła, a w pogotowiu przymiotow, i cnot Ewangelicznych, które ſię w nich znaydować powinny. Po ſkończoney Przedmowie Kardynali dawnieyſi, co pod ow czas ogłoſzonych wprowadzili, znowu powſtaią z mieyſc ſwoich (na które ſię byli udali w początku Przedmowy) zbliżaią ſię z wprowadzonemi do Oyca Swiętego, aby ucałowali nayprzod Nogi potym Rękę, a nareſzcie Twarz Iego, zaczym przypu-

ſzcze-

ſzczeni także bywaią do wzaiemnego pocałowania od innych Kardynałow, a potym zaſiadaią mieyſca ſobie wyznaczone, czekaiąc aż ſię odbędą ſprawy, które mogą bydź na ten czas wnieſione, i ułatwione; ieżeli nie maſz ſprawy żadney do roztrząśnienia, natychmiaſt zaczyna ſię śpiewanie Pienia: *Te Deum Laudamus*, podczas którego zoſtaie ſię dwoch Starſzych Dyakonow Kardynałow przy Papieżu, inni w Proceſſyi zacząwſzy od Biſkupow idą do Kaplicy Papieżkiey, albo nato umyślnie przygotowaney, oſtatnie zaś mieyſce trzymaią nowo ogłoſzeni, przyſzedłſzy do Ołtarza upadaią na kolana, a po ſkończonym śpiewaniu, pierwſzy Biſkup Kardynał ſtanąwſzy przy Ołtarzu z tey ſtrony, gdzie ſię śpiewa Epiſtoła, odmawia Wierſze niektóre i dwie Modlitwy. Powracaią potym wſzyſcy przed Tron Papiezki, który wokrąg rozſtawiwſzy ſię, otaczaią, a nowo obrani przyklękaią porządkiem, na odebranie Kapeluſza Kardynalſkiego pod wzwyż wyrażoną formą: Tu kończy ſię Konſyſtorz, a Kardynali nowi odieżdzaią do ſiebie w Towarzyſtwie dawnieyſzych, nawiedzaią
ich

ich potym na znak wdzięczności, i uszanowania, i wzaiemnie od nich odwiedzonemi bywaią. Godny iest także wiadomości zwyczay, tak nazwany: *zamykania ust i otwierania ich* nowym Kardynałom, co się dzieie w następuiący sposob: Na pierwszym Konsystorzu oznaymia Oyciec Swięty nowym Kardynałom, że nie maią ieszcze mocy dawać zdania podczas Obrad publicznych, ażby Im to za zgodą dawnieyszych było pozwolono; i to nazywa się zamknąć usta: *Os claudere.* Na drugim, albo trzecim Konsystorzu, gdy wszyscy usiądą, rozkazuie Papież wyniść nowym, naradzaiąc się z dawnemi, czyliby do wszystkich Przywileiow Kardynalstwa mogli bydź tamci przypuszczonemi. Potym za zgodą powszechną wzywaią nieprzytomnych, których przestrzega Oyciec Swięty, iako im się należy zachować w dawaniu zdania w czasie Obrad publicznych, i w całym prywatnym pożyciu, tak co do Obowiązkow Religii, i stanu, iako i co do zobopolnych powinności, a na reszcie przydaie: *Otwieramy wam usta co do rozmow, i radnych Schadzek, iakoteż i co do obierania Papieża, i owszem względem*
wsze-

wszelakich spraw Konsystorskich, i Zakonsystorskich, które do Kardynałow należą, i które przez Nich zwykły się wykonywać, w Imię Oyca, &c. &c. Zatym porządkiem przystępuią do Papieża, a poklęknąwszy odbieraią kosztowny Pierścień, i słuchaią wyznaczenia sobie Tytułu, od którego biorą nazwisko, mówi zaś do nich Oyciec Swięty w te słowa = *ku czci Boga Wszechmogącego, Swiętych Apostołow Piotra i Pawła, i Swiętego N. zlecamy Ci Kościoł N. z Duchowieństwem, i ludem, i z Kaplicami należącemi, obyczaiem, iak się zlecać zwykło Kardynałom, ktorzy ten Kościoł mieli sobie wyznaczony za Tytuł* - - — Wzmianka Tytułow i Kaplic opuszcza się przy mianowaniu Dyakonow Kardynałow.

Pyt: 4. Które są szczegulne powinności Kardynałow?

Odp: Nayprzod do nich należy pilne rządzenie Kościołow, i mieysc które sobie maią wyznaczone na Tytuł, a gdzie używaią władzy Biskupiey, ieżeli są Kardynałami Biskupami, na podobieństwo zaś Biskupiey, ieżeli nieą iak tylko Kardynałami Kapłanami, albo Dyakonami, 2. Powinni bydź przy boku Papiez-

piezkim dla assystowania Mu, gdy sprawuie publiczne Obrządki, albo dla zastąpienia Go w pewnych okolicznościach. 3. Ich także Obowiązkiem iest wspierać zdrową radą tak prywatnie, iako i w czasie Obrad publicznych tego Rządcę całego Chrześciaństwa, i brać na siebie nieiaką cząstkę trudow, i troskliwości przywiązanych do tego Namiestnictwa Chrystusowego Urzędu. Czego dopełniaią sprawuiąc od Stolicy Swiętey w Interessach wielkiey bardzo wagi do Monarchow Chrześciańskich Poselstwa, a zwłaszcza trzymaiąc mieysce Oyca Swiętego na powszechnych Soborach, i wchodząc w niektore Kongregacye Rzymskie wyznaczone na roztrząsanie zawilszych trudności, które się do Stolicy Piotrowey odnoszą, iako się niżey da wiedzieć. Po śmierci Papiezkiey Oni rządzą Kościołem, i podobne odbieraią znaki uszanowania od Cudzoziemcow; i Posłow Panow Chrześciańskich, gdy ich publicznie zgromadzeni przyimuią, które się Oycu Swiętemu czynić zwykły. A odprawiwszy Pogrzebowe Obrządki, przystępuią do obierania nowego dla Kościoła Rządzcy. Przywi-

wiley ten naypierwſzy Mikołay II. na Concilium Rzymſkim Roku *1059*. *Can 1.* nadał Kardynałom, to ieſt: że oni tylko należeć mieli do obierania Papieżá, lecz to ułożenie ieſzcze na ow czas nie wzięło zupełnie ſkutku. Stwierdził uſtawę tę, i ſkutkuiącą uczynił Alexander III. Roku *1179* na III. Concilium Lateraneńſkim, wyznaczáiąc dla ważności obránia zgodę dwoch części, ze trzech Kardynałow przytomnych. A z więkſzemi ieſzcze przydatkami toż Grzegorz X. ná Concilium Lugduneńſkim II. Roku 1274. ponowił.

ROZDZIAŁ V.

o *Papieżu.*

PYtanie *1.* *Co iest Papież?*

Odp: Papieża Cyrilius Swięty zowie Naywyżſzym Biſkupem wſzyſtkich Biſkupow całego świata. Papież [ktore Imię daie ſię Biſkupowi Rzymſkiemu,] ieſt to Namieſtnik JEZU-

ZUSA Chryſtuſa, á Naſtępca Piotrá Swiętego nie tylko na Stolicę, ále i na Przywileie Jey pierwſzeńſtwá, ieſt to Naywyżſzy Paſterz poſtanowiony nad Owczarnią Pańſką nie tylko ná dozor Trzody, ále i na utwierdzanie Braci, ktorzy Mu ſą rowni co do Poświęcenia; ieſt to zgoła oſoba trzymaiąca w cáłym Kościele pierwſzeńſtwo doſtoieńſtwa, i władzy na rządzenie innych; Te to ſą álbowiem nazwiſka, ktorych Oycowie Swięci i Synody używały, mowiąc o Rzymſkim Biſkupie

Pyt. 2. Jak dawny iest zwyczay używania Conclave ná obieranie Papieża, i iaki Jego iest kształt?

Odp. Pierwſze rozporządzenie względem obierania Biſkupa Rzymſkiego zaſzło ná Synodzie Rzymſkim pod Symmachem Roku 499. z okazyi wſzczętego odſzczepieńſtwa z obránia razem tegoż Symmachá, i drugiego Wawrzyńca= Wielkie átoli záchodziły odmiany, i rożnice w tey mierze. Ná początku Wieku XIII. załóżone ſą nieiakie fundamenta obierania w *Conclave*. Tą albowiem drogą wſtą-

pił

pił na Papieztwo Honoryusz III. Roku *1216* po nim Roku *1227*. Grzegorz IX. toż *1241*. Celeftyn IV Alexander IV. w Neapolu Roku *1254* á w Witerbie Grzegorz X. Roku *1271*. Lecz nie był to ieszcze iednoftaynie przepisány obyczay obierania Papieża, używano go z potrzeby, álbo dla użyteczności, nie záś z obowiązku. Pierwfzy dopiero wfpomniony Grzegorz X. na *Concilium* Lugduneńfkim II. wydał uftawę wyznaczaiącą *Conclave* wiecznemi czasy na obieranie Papieżá, i rozporządzaiącą wfzyftkie okoliczności należące do tak uroczyftego Aktu. Uftawa takowa, to odmieniána, to zupełnie zániechywána była przez czás nie mały. Swięty Piotr Celeftyn w Roku *1294* wznowił ia, toż Naftępcy Jego Bonifacyufz VIII. Benedykt XI. Klemens V. z niemałemi iednak odmianami; á od tąd nie co wytworniey była przywodzona do fkutku. *Conclave* w naftępuiący fposob rozporządza się: Nie powinno mieć okien zewnątrz, przez ktore záchodziłoby z obcemi porozumiewanie. Dwá zawiera w sobie mieyfca: iedno, gdzie

Kar-

Kardynali odprawuią albo ſłuchaią Mſzy Swiętey. i gdzie także zwykli odprawować Elekcyą według opiſania niżey wyrażonego, drugie, które ieſt mieyſcem Ich mieſzkania, tam albowiem iedzą, i ſypiaią nie będąc wydzieleni od ſiebie tylko płocienną, albo bawełnianą lub z tarcic zaſłoną, która będąc do balkow przybitą, oſobne dla każdego układa pomieſzkanie. Dwie także Sale albo więcey pozwolone tam ſą do wſpolney przytomnych przechadzki, i rozrywki. Reſzta mieyſc zoſtawuie ſię dla ſłużących, i potrzebnych Oſob w *Conclave.* Na Watykańſkim Pałacu gdzie ſię od niemałego czaſu odprawuią Elekcye, iuż ſą rzeczy zdawna rozporządzone. Przez cztery Bramy przechodzić tam potrzeba do *Conclave*: *Perwſza* ieſt na wſtępie Pałacu, którey dozor zlecany bywa znacznemu Prałatowi, albo możnemu Swieckiemu Panu. *Drugiey* ſtrzegą obrońcy, i pierwſi trzynaſtu z wydzielonych Dozorcow Miaſta, nazwanych *Conſervatores Regionaris* dobrawſzy ſobie niektórych z Szlachetnieyſzych Obywatelow. *Trzecia* powierza ſię Swieckim Rezydentom, i Posłom obcych Monarchow

albo

albo innym pierwſzey Doſtoyności Oſobom. Sam zaś wchod do *Conclave* oſadzony bywa ſześcią lub ośmią znakomitſzemi Dworu Rzymſkiego Prałatami gdyto bydź może, z rożnych wybranemi Narodow. Co ſię iednak tycze Doſtoieńſtwa, Oſob, i liczby, a nawet ſpoſobu ſtrzeżenia, zoſtawiono to ieſt okolicznościom, i rozſądnemu rozrządzeniu Kardynałow, aby mogli przyzwoitą uczynić w iakim razie odmianę. Gdyby za Rzymem zdarzyły ſię takowe Obrządki, przepiſano ieſt, aby ile możności do Watykańſkiego ſtoſować ſię ułożenia.

Pyt: 3. Co czynią Kardynali nim wchodzą do Conclave?

Odp: Po odprawieniu dziewięciodniowych Pogrzebowych Obrządkow za zmarłego Papieża, dnia dzieſiątego powinni ſpowiadać ſię, i Mſzą Swiętą odprawić, albo kommunikować dla oczyſzczenia ſumnienia, i zaſiągnienia nowey pomocy z Nieba, którey potrzebuią w tak ważney całego Kościoła ſprawie; zatym zbieraią ſię do Kościoła Swiętego Piotra, albo innego, gdy za Rzymem odprawuie ſię Elekcya, ieden z nich śpiewa Mſzą o Duchu Swiętym,

po-

potym miewa Kazanie kto z Prałatow, przekładaiąc osobliwie potrzebę, aby złożywszy wszelakie osobiste zayścia, i interessa, iedynie mieć przed oczyma dobro całego Kościoła. Przydaie się czasem krótkie wyobrażenie uczynionych rozrządzeń około sposobu obrania Papieża. Po odprawionym Nabożeństwie zaraz, alboliteż z południa odprawuie się Processya do *Conclave*, idą naprzod Ci, co będą używani do usług Kardynalskich, za niemi Kantorowie, toż ieden z Duchowieństwa niesie Krzyż Papiezki, a za nim postępuią przytomni Kardynali w swych Kapach ciemnego koloru; wchodzą zatym wszyscy do *Conclave*, a na ten czas pierwszy Biskup Kardynał w przytomności innych, i Notariusz odbiera przysięgę wierności od Dozorcow *Conclave* pierwszych drugich i trzecich, że będą z należytą pilnością strzedz mieysca tego, ani dozwolą uciążać Kardynałow w nim znayduiących się nad zaszłe w tym ustawy Papiezkie. Stroże Bram samego *Conclave* na to samo przysięgaią, iż nie dopuszczą, aby kto mniey potrzebny miał się przy-

 bli-

bliżać, a tym bardziey iakowe Pisma poddawać w *Conclave* zamkniętym, lub ztamtąd wydawać, chybaby do wszystkich należały, albo Imieniem przytomnych były pisane. Po wykonaniu przysięgi wszyscy ustępuią, i zamyka się *Conclave.*

Pyt: 4. Jakie iest rozporządzenie w Conclave, gdy do niego iuż Kardynali wnidą?

Odp: Po wykonaney przysiędze nie maiący Prawa do Elekcyi wychodzą z Kaplicy, a na ten czas ma Przedmowę pierwszy Kardynał Biskup do współkollegow, w którey przekłada im i wielkość Dostoieństwa przez nich piastowanego, i ważność sprawy, którą maią przed sobą, zachęca potym do zgody w obraniu Osoby, któraby rządzić, i bydź użyteczną Kościołowi mogła, i umiała. Zatym rozchodzą się Kardynali na mieysca sobie wyznaczone, zamyka się i zewnątrz na trzy, i wewnątrz na dwa klucze *Conclave*, a Osoby wyznaczone z należytą pilnością wszędzie się rozpatruią, aby kto nie potrzebny nie został. Kapelan dla Kardynałow odprawuie Mszą Swiętą i ma pod swoim dozorem

cały

cały ubior dla maiącego bydź obranym Papieża, Klerycy Kardynałom celebruiącym i Kapellanowi assystuią do Nayświętszey Ofiary, inni zaś zostawieni do usług, swoię wykonywaią powinność. Do nich też należy odbierać iedzenie dla swych Panow, a to w następuiący sposob: Na obiad i wieczerzą zbliżaią się słudzy Kardynalscy z potrawami i napoiem do drugiey straży, naten czas Przełożony nad domowemi Kardynała, bierze z pomiędzy nich dwoch, i udaie się aż do Bramy *Conclave*, gdzie wszystko przeglądaią wyznaczeniu Prałaci, aby iakim sposobem nie znaydowało się tam iakowe Pismo, toż otwieraią z swey strony, ostrzegłszy, aby i z drugiey strony uczynione podobnież, oznaymuią dla którego Kardynała co należy, a słudzy Iego zostaiący w *Conclave* odbieraią, i do Celki Pana swego odnoszą. Przez pierwsze trzy dni według Ceremoniału, mogą używać potraw tak co do liczby, iako i co do gatunku według woli własney, potym zaś iedna się Im tylko mięsna potrawa Ustawą Klemensa VI. i inne przydatki małe z nabiału, fruktow, i ogrodowych iarzyn pozwalaią. W wie-

 ku

ku XIV. zaczął się zwyczay układania wprzod niektorych obowiązkow, i przepisywania máiącemu bydź ná Papiestwo wybranym, ktore wszyscy Kardynali poprzysięgali wiernie zachować, toż obrany stwierdzał znowu pierwsze obietnice nową przysięgą, iako się to widzieć szczegulniey dało przy obraniu Szczepaná Albertego Biskupa Ostyeńskiego pod Imieniem Innocentego VI. ná końcu Roku 1352. gdzie zebrawszy się wprzod, ułożyli wiele Punktow, ktore on razem z drugiemi iak Kardynał, á potym iak nowo obrany Papież poprzysiągł. Jeszcze bardziey wzmogł się ten zwyczay podczas rozdwoienia Awenioneńskiego. To záś pewna, że ustawy takowe nigdy przynaymniey trwale nie miały swey mocy, á pospolicie bywały nieiakich zamieszek zrzodłem, gdy Papieże po nieiakim czasie dla słusznych (iak rozumieli) przyczyn zrzucali z siebie to iarzmo: ktore ná Ich naywyższą dostoyność chciano wkładáć.

Pyt: 5 Wieloraki iest obyczay obierania Papieża? i iakim sposobem przystępuie się do Elekcyi?

Odp:

Odp: Sposob obierania Papieża iest troiáki. Pierwszy się nazywa *inspiratio* przez natchnienie. Drugi *Compromissum*. Polubne wyznaczenie Osob do tego obierania. Trzeci *Scrutinium*, czyli wyrażanie na karcie Imienia Osoby uznaney u siebie zá zgodną na to dostoieństwo. Gdy się iuż ma rozpoczynać Elekcya, słuchaią wszyscy Kardynali Mszy Swiętey, po ktorey zákończeniu, sami zostáią w Kaplicy, zasiadáiąc krzesła ná to porządnie rozstawione. Ná Ołtarzu iest Kielich prożny nakryty Pateną, á przed Ołtarzem Stolik z potrzebnemi narzędziami do pisania, między ktorym i Ołtarzem są także trzy krzesła: srzednie dla pierwszego Kardynałá Biskupá, po prawey Ręce dla pierwszego Kardynałá Kapłáná, á po lewey dla pierwszego także Kardynałá Dyakona. Zaczyna się rzecz cáła od Przemowy mianey przez Kardynałá Biskupa, ktory ná nowo záchęca Kollegow do zgodnego, á prędkiego dánia Rządzcy Kościołowi, á potym pyta się o zdánia, ktorym sposobem chcą przystąpić do Elekcyi? na ow

czas

czas gdyby ktory z przytomnych odezwał się w te naprzykład słowa„ Nayprzewielebnieyſi! będąc ia doſkonale wiádomym oſobliwſzey cnoty, i poczciwości &c. Nayprzewielebnieyſzego N. rozumiałbym, że bez dálſzych krokow, mogłby bydź wybranym ná Papieſtwo, i owſzem Ja Go teraz wybieram ná naywyżſze Biſkupſtwo Swiętego Rzymſkiego Kościoła; „gdyby mowię ktory z przytomnych w te lub w podobne rzekł ſłowa„ á zá nim wſzyſcy, w ten czas obranie názywa ſię *per inspirationem*, przez natchnienie. Aby zaś to zakończyć przez kompromiſs, potrzebá wſzyſtkich zgody na ten obieránia ſpoſob. Toż dopiero trzech wyſadzeni, ieżeliby z pomiędzy ſiebie obrać kogo mieli, powinny ná to bydź dwá głoſy, wſzyſtkie záś trzy na obcego, to ieſt, nie z tych trzech liczby. Akt zgodzenia ſię ná kompromiſs powinien bydź zápíſany z wyrażeniem wſzyſtkich Kardynałow obieraiących, i trzech wyznaczonych. Jeżeli wybranie dzieie ſię *per Scrutinium*, ná ten czas każdy záczątwſzy od pierwſzego Kardynała

Bi-

Biſkupa. piſze ná karcie Imię ſwoie i Tytuł, potym Imię, ktorego obiera. i położywſzy Pieczęć właſną, odprawiwſzy także krotką Modlitwę klęcząc przed Ołtarzem, wpuſzcza ią do Kielichá. Po ſkończoney kolei, bierze Biſkup Kardynał Kielich z karttkami z Ołtarzá, ſtawia go na Stoliku, á złożywſzy wſzyſtkie ná Patenie, bierze każdą z oſobná nic w nich nie brakuiąc, pokazuie dwiemá Kardynałom przy ſobie będącym, i w głos wymienia Oſobę ná karcie wzmiankowaną, co inni u ſiebie piſzą. Toż dopiero wſzyſtkie karty przeyrzawſzy, uważaią ieżeli wypadła ná kogo potrzebna głoſow liczba. Co dotąd powtarzáią (nigdy iednák nad raz w przeciągu dnia iednego) aż rzecz ſwoy ſkutek weźmie: á to poſpolicie ſię dzieie przez przyſtawanie ſwym głoſem do iakowey Oſoby w náſtępuiący ſpoſob; przeczytawſzy tych, co mieli za ſobą głoſy, ktory z godnieyſzych poſpolicie Kardynałow odzywa ſię náprzykład w naſtępuiące ſłowa: ia przyſtępuię do Nayprzewielebnieyſzego N. gdy toż uczynią i drudzy w liczbie

na-

należytey czylito za pierwszą razą, czyli po kilkakrotnym powtorzeniu, kończy się Elekcya, a ten co liczby dopełnia ostatnim zdaniem do tych słow ia przystępuię &c. przydaie następuiące: *y czynię go Papieżem. Et facio Eum Papam.*

Pyt: 6. Z iakiemi Ceremoniami ogłaszany bywa Papież po zakończonym obraniu?

Odp: Jak prędko go iednym z wspomnionych sposobow z Kardynałow obiorą, nayftarszy Kardynał Biskup Imieniem wszystkich powtarza to obranie pytaiąc się nowo obranego, ieżeli przyimuie ofiarowane sobie dostoieństwo? co gdy oświadczy, zbliżaią się ku niemu z powinszowaniem, i zdiąwszy z Niego Mucet, sadzaią go w Rokiecie na wysoki Tron, gdzie Mu na palec kładą *Annulum Piscatoris*, to iest Pierścień, na którym wyrznięty Piotr Swięty Apostoł. Zatym obiera sobie Imię, podpisuie Ustawy, ieżeli iakowe zaszły w *Conclave*, i niektóre proźby zaniesione do siebie. 2. Potym ogłasza tę Elekcyą nowego Papieża pierwszy Kardynał Diakon w ten sposob: otwiera okienko Zakrystyi znayduiącey się w *Conclave*. albo stawa na

in-

innym iakowym mieyſcu, z którego widzieć może lud zgromadzony licznie, i wzaiemnie od niego bydź widzianym i ſłyſzanym; bierze w rękę Krzyż, pokazuie go przytomnym, a potym głoſem wynioſłym mowi: *opowiadam wam wielkie weſele. Mamy Papieża. Nayprzewielebnieyſzy Kardynał N. obrany ieſt na Papieſtwo, i przybrał ſobie Imię N.* To odprawiwſzy Dyakonowie Kardynali prowadzą do Zakryſtyi nowo obranego Papieża, gdzie ſkłada z ſiebie Kardynalſką Purpurę, i ubrany bywa w białe odzienie = kładą Mu też na nogi czerwone obuwie złotym krzyżem haftowane, potym go opaſuią purpurowym Paſem, kładą Nań Rokietę, Humerał, Albę, na którą Stółę koſztowną, ieżeli ieſt Kapłanem, a na reſzcie purpurowy Biret daią mu: Tak Papieża ubranego ſadzaią na Tronie, gdzie rożne podpiſuie karty zawieraiące w ſobie łaſki, których ſię od niego dopraſzaią. Tym czaſem Kardynali biorą na ſiebie Kardynalſkie kappy i ubieraią Papieża w kappę czerwonego koloru, i w Mitrę koſztowną, tak zaś ubranego ſadzaią w Kaplicy *Conclavis* na Ołtarzu, do którego porządkiem

przy-

przyſtępuiąc, całuią Mu nogi, ręce, i lice. To odprawiwſzy otwieraią drzwi Kaplicy, a lud pokazuie znaki radości wołaiąc; *Vivat*. Dzwonią po wſzyſtkich Kościołach, daią ognia z dział = Pod czas tych tryumfow nowy Papież w Proceſſyi Duchowieńſtwa udaie ſię do Kościoła Swiętego Piotra, gdzie zdiąwſzy Mitrę, pada na kolana oddaiąc dzięki Bogu, i SS. Apoſtołom. Toż znowu gdy wſtanie, i Mitrę weźmie na Głowę, ſadzaią go na Ołtarzu, gdzie Kardynali pomienione Ceremonie powtornie odprawuią. Zatym Dziekan Kardynał upada na kolana, i zaczyna: *Te Deum Laudamus &c.* po ktorym ſkończonym mówi niektóre wierſze, a potym poſpolitą za Oyca Swiętego modlitwę. Papież zatym daie błogoſławieńſtwo. i tym ſię Akt Elekcyi Iego kończy.

Pyt: 7. *Czy ieſt iaka Obrządkow odmiana, gdy Oſoba na Papieſtwo obrana nie znayduie ſię w Conclave?*

Odp: Bardzo mała, ieżeli albowiem ieſt w Rzymie, na ten czas wyſyłaią Poſelſtwo, a po przyięciu doſtoieńſtwa ſobie ofiarowanego, zapraſzaią do *Conclave*, gdzie reſzta zwyczaynym idzie po-

rząd-

rządkiem. Jeżeliby zas obranym był opodal od *Conclave*, ogłaſza ſię Iego obranie, wychodzą Kardynali, wyſyłaią do niego Poſelſtwo, i ſprowadzaią go do Rzymu. Reſzta od ſzczegulnego ułożenia między nowo obranym Papieżem i Kardynałami zależy. Gdyby pierwſza Elekcya ſpełzła przez wymowienie ſię obranego, na nowo Kardynali zaſiadaią w *Conclave*.

Pyt: 8. Z iakiemi Ceremoniami Papieża konſekruią?

Odp: Obrządek ten nie ma mieyſca tylko w ten czas, gdy Oſoba wywyżſzona na Papieſtwo nie ma doſtoieńſtwa Biſkupiego, co ſię przedtym zdarzało. Pierwſzy przykład obrania Subdyakona na Papieſtwo przywodzą uczeni pod Rokiem 536. *na Sylweryuſzu*, a to za świadectwem Liberata Dyakona na ow czas żyiącego *in Breviar: Cap:* 22. Drugi mniey pewny pod Rokiem 615. na *Deus dedit* czyli *Bogdanie* według tego, co przytacza Baroniuſz z Anaſtazyuſza Bibliotekarza „ *Deus dedit Syn Szczepana*, z *Subdyakona* ſiedział lat trzy. Wnoſzą także z Rodulfa Glabra *Lib:* 4. *Cap:* że Jan XIX. z Layka zoſtał Papie-

żem

żem Roku 1024. Formosus pierwszy był, co z Biskupstwa Portueńskiego przeniosł się na Rzymskie Roku 891. Pospolicie zaś dawnieyszych czasow na to dostoieństwo wybierano którego z Rzymskich Dyakonow; do czego pomagało nayosobliwiey, że większą miewali znaiomość, iak szły rzeczy Duchowne, i doczesne, dla czego nazywano Ich *okiem Biskupim*. Utrzymuie także Mabiloniusz *Tom.* 2. *Musæi Italici Cap.* 18. że Dyakonow wybranych na Papiestwo niekiedy opuściwszy święcenie Kapłańskie, prosto konsekrowano na Biskupstwo. Czego dowodzi naprzod z Książki *Ordo Romanus II.* gdzie po uczynionym rozporządzeniu, aby na Papiestwo nie brać tylko z Dyakonow i Kapłanow, gdy następuie Obrządek dalszego święcenia na Biskupstwo, nic o Kapłaństwie w szczegulności nie przydawszy. Potym wspiera przykładami, iakoto z Walentego Roku 827. i Mikołaia I. Roku 858. z Dyakona poświęconych prosto na Biskupstwo. *Martene lib.* 1. *de Ant. Eccl. rit.* Dwa drugie w teyże Materyi przywodzi przykłady: Pierwszy na Pawle I. Roku 757. drugi na Adryanie także I. Roku 772. Atoli

w Wie-

w Wieku XI. iuż nie zaniechywano ná Kapłáństwo wprzod poświęcić tych, co z Dyakonow byli na Papiestwo brani. A tak znayduiemy, że trafiało się brać potym Papieżom i święcenia niższe nawet iuż po swym obraniu, w czym nieco odmienne od innych záchodzą obrządki, ktorych się tu cokolwiek dotknie: 1. Opuszczaią się wszystkie przestrogi, i upomnienia drugim czynić się zwykłe, á przy poświęceniu na Biskupstwo wypytanie o Wiarę, i przedsięwzięcie dopełnienia obowiązkow urzędu względem ludu, i przyświecánia mu cnot Ewanielicznych przykładem. 2. Zachodzą niektore odmienne Modlitwy przystosowane temu dostoieństwu. 3. Podczas Litanii o Wszystkich Swiętych, klęczy nowo obrany przy Faldistorzu, á Konsekrátor mowiąc te słowa: *ut hunc electum &c* nie używa Pastorału. 4. Ná Tronie nowo obrany Papież siedząc odbiera od Konsekratora znaki święcenia, iako to naprzykład *Klucze* przy *Ostyaryuszostwie, Kielich prożny*, i *Patenę*; iako też *Książkę* z Epistołami przy *Subdyakonstwie &c.* podobnież

i na-

i namaſzczenia na Kapłańſtwo, i Biſkupſtwo, i ſiedząc także oddaie Konſekratorowi *Swiece*, i inne Ofiary od ktorego ná ow czas w Rękę bywa cáłowany. 5. Zażywa nowo obrany ná Papieſtwo Rokiety, Kappy, i Mitry przy wſzyſtkich święceniach. Ná reſzcie przy dokończeniu Mſzy idzie z Tronu, i maiąc przed ſobą Krzyż Papiezki, daie ludowi błogoſławieńſtwo obrządkiem Biſkupim. Konſekrator záś zá powrotem Pápieſkim na Tron, przyklękaiąc po trzykroć w pewney odległości, oświadcza mu powſzechne życzenia, mowiąc w głos: *Ad multos annos*, na długowieczność, i bywa przypuſzczony do pocałowania Twarzy.

Pyt: 9. *Z iakiemi Ceremoniami Papież koronowany bywa?*

Odp: Udaie ſię Papież ná Watykan ze wſzyſtkiemi Kapłanami, Xiążęty, i Panami znayduiącemi ſię pod ow czas w Rzymie, á ktorzy maią ſobie zá oſobliwą okoliczność bydź przytomnemi przy takowych obrządkach. 2. Przed drzwiami Swiętego Piotra ſiadá Papież na Faldiſtorzu, gdzie wſzy-

wszyscy Prałaci i Kanonicy tey Bazyliki przystępuią do całowania nog Jego. 3. Idzie Papież áż do drugiego Cyrkułu Porfirowego, czyli okrągłego Porfirowego kamienia, iuż zdawna (mowi Katalani) na tym mieyscu Bazyliki osadzonego, na znák, że się tam maią niektore obrzadki odpráwować, gdzie złożywszy Mitrę, nieco modli się. Skończywszy Modlitwę, udaie się do Kaplicy Swiętego Grzegorzá, nazwaney teraz Kaplicą Swiętego Andrzeia, gdzie mu całuiąc Go w Ręce, oddaie pokłon Collegium Kardynalskie, á Papież daie błogosławieństwo ludziom 4. Gdy czas nadchodzi zaczęcia Mszy Swiętey, kładzie Papież Kádzidło do Trybularzá, i w okazałey Processyi idzie ku Ołtarzowi Swiętego Piotra. 5. Gdy wychodzi z Kaplicy Swiętego Grzegorzá, przystępuie *Magister Ceremoniarum*, maiąc na *iedney* Trzcinie Konopie, á *na drugiey* Stoczek, ktorym poklęknąwszy zápala konopie mowiąc: *Pater Sancte! sic transit gloria mundi &c. Oycze Swięty! tak przemiia chwała światowa &c.* = Co czyni po trzykroć.

Na-

Naprzeciw Papieżowi wychodzi trzech młodszych Kardynałow Kapłanow, á pocałowawszy Go w rękę i w piersi, przyłączáią się do Kardynałow, co byli przy boku Jego; záczyna potym Mszą uroczystym obrządkiem. Po skończoney *Confessyi*, czyli *powszechney spowiedzi*, bierze Mitrę, i siada ná Faldystorzu przygotowanym na to między tronem, i Ołtarzem, maiąc Twarz ku niemu obroconą. Na ten czas trzech pierwszych Kardynałow Biskupow zbliża się z odkrytą Głową, i stoiąc, także nád stoiącym bez Mitry, mowią koleią po iedney Modlitwie; po skończeniu trzeciey, idzie bez Mitry Oyciec Swięty do Ołtarzá, ná ktorego pierwszy Kardynał Dyakon przy pomocy drugiego kładzie *Palliusz* Zatym odprawuie zwyczayne Ołtarzá kadzenie, i sam ie odbiera od Dyakona Kardynała. Siada iuż potym ná Tronie, przyimuiąc do zwyczaynego pocáłowania Kardynałow, i Prałatow. 6. Po odśpiewaniu Modlitw, pierwszy Dyakon Kardynał, Subdiakoni, Auditorowie, Sekretarze, i Adwokaci zstępuią na mieysce na-

zwa-

zwane *Confessio Sancti Petri*, gdzie ná dwie rozłożywſzy ſię części, oświadczaią Mu życzenia, *faciunt laudes*: Dyakon mowi: *wysłuchay Chryste, exaudi Christe*, inni odpowiedaią: *Panu naszemu* v g. *Piusowi VI. od BOGA wyznaczonemu Biskupowi naywyższemu, i powszechnemu Papieżowi życie, Domino nostro N a DEO decreto summo Pontifici, & universali Papæ vita &c.* Toż znowu pierwſzy Dyakon: *Zbawicielu świata, Salvator mundi*, a tamci: Racz Go wſpomodz, *Tu illum adjuva &c &c* Co ſię powtarza po trzy razy; potym zwyczaynym ſpoſobem odprawuie ſie Mſza Swięta. 7. Po danym Błogoſławieńſtwie w tymże ubiorze, i z całą aſſyſtencyą idzie Oyciec Swięty przed Drzwi Kościelne, gdzie záſiada wſpaniały Tron ná gradusach Bazyliki tey, z lewey ſtrony będący Kardynał zdeymuie mu Infułę, a ten, co ieſt z prawey, kładzie Tyarę, przy śpiewaniu od ludzi *Kirye eleyson*, Toż Dyakonowie ieden Łacińſkim, a drugi Oyczyſtym Językiem Odpuſt zupełny ogłaſzáią.

Pyt: 10. Co godnego uwagi znayduie się w Processyi, ktorą Oyciec Swięty po swoiey Koronacyi odprawuie z Watykanu do Laterańskiey Bazyliki?

Odp: Ponieważ wiele czasu zabieraią poprzedzaiące Obrządki, á nie mało ich iescze pozostaie, zwykł Papież czasem rozebrawszy się zasilić cożkolwiek z Kardynałami u Arcypresbytera Swiętego Piotra, inni záś Prałaci u Kanonikow tegoż Kościoła, á tym czasem gotuią to wszystko, co należy do Processyi. Gdy czas nádchodzi, odprawuie się z osobliwszą okazáłością, álbowiem znayduią się ná niey porządnie rozłożeni niżsi sludzy Kardynałow, i Papieża, toż godnieysi, i należący do Kárdynałow, wiezione bywaią Chorągwie Rzymu podzielonego ná części *Regiones*, i iedná nayokazalsza z herbem, ktorego ta Stolica używa. Chorągiew Kościelna Papiezka Krzyżacka Kawalerow Jerozolimitańskich &c. Przytomnemi Jey są wszyscy Kardynali i Prałaci, ktorzy się tylko pod ow czás znaydowáć mogą, i Senat Rzymski, Posłowie i Rezydenci rożnych Dworow, Xiążęta,

ta, i wielcy Panowie, po świeckich Panach przed Duchowieństwem dwunastu przy Papiezkim zostaiących Dworze w ubiorze karmazynowego koloru z Pochodniami zapalonemi w ręku, za niemi dwoch Sacristow z srebrnemi Latarniami, toż idzie koń biały ozdobnie przybrany, maiący u szyi dzwonek, i wiozący Nayświętszy Sakrament, nad ktorym utrzymuią *Baldekim* ozdobiony Herbem Papiezkim, Rzymianie, odmieniaiąc się w przeciągu podroży razy trzynaście, żeby się wszystkim trzynastu częściom názwanym *Regiones*, na ktore iest Rzym podzielony, dostało Papież zaś sam w ubiorze sobie właściwym iedzie ná koniu białym nad ktorym pierwszey dystynkcyi Osoby niosą *Baldekim*, á przed Nim Marszałek Dworu rzuca zwłaszczá na pewnych mieyscách, pieniądze, iako to przy Moście Adryana, ná Ulicy przy Górze Jordanu, ná Ulicy Paryońskiey, u Swiętego Marká, i gdzie tylko znayduie się wielki tłum ludu; gdy Oyciec Swięty przeieżdza do Gory Jordanu, záchodzą mu żydzi drogę, i poklęknąwszy oddaią mu Xię-

gi Prawa Moyżeſzowego, wychwalaiąc ie iezykiem Zydowſkim, ktorym odpowieda Papież: *Prawo Swięte Mężowie Jzraelscy i wychwalamy i czciemy iako to, ktore od BOGA Wszechmogącego Oycom waszym przez Ręce Moyżesza iest nadane, przywiązanie zaś wasze do tegoż Prawa, i tłomaczenia iego potępiamy, i ganiemy; Bo Apostolska Wiara iuż dawno opowiada przyiście tego Zbawiciela, ktorego wy daremno oczekuiecie, to iest Pana Naszego JEZUSA Chrystusa, ktory z Oycem i z Duchem Swiętym żyie i kroluie BOG na wieki wiekow* Czaſem tá Ceremonia odprawuie ſię ná innym mieyſcu, to ieſt dla beśpieczeńſtwa ich od zuchwałego ludu, i do tego maią pozwolenie ſchronić ſię ná przedmurzu Zamku Swiętego Anioła w rogu, ktorędy prowadzi drogá do Pałacu

Pyt: 11 Co zwykł czynić Papież stanąwszy na Lateranie?

Odp: Stanąwſzy na mieyſcu zſiáda z konia, gdzie zaſtaie czekaiącą ná przybycie ſwoie Kapitułę tey Bazyliki, całuie *Krzyż* nieſiony od pierwſzego z nich, á podany ſobie od Dyako-

kona *Kardynała*. Potym wprowadzony od wſpomnionych *Kanonikow*, ſiada w poſturze leżącego ná Stolicy Marmurowey nazwaney *Stercoraria* od ſłow Pſalmu, ktorych przy naſtępuiącym zażywaią obrządku, albowiem zbliżaią ſię tam *Kardynali* do niego, á podnoſząc go z uczciwością mowią: *Suscitat de pulvere egenum, & de stercore erigit Pauperem, ut sedeat cum Principibus, & solium gloriæ teneat* = *Podnosi z ziemie nędznego, a z gnoiu ubogiego wywyższa aby zasiadł z Xiążęty, i otrzymał Tron chwały* Na ten czas bierze Papież od Podſkarbiego, ile ręką obiąć może miedzianey Monety, á rzucaiąc ią pomiędzy przytomnych, mowi: *Złota i srebra nie mam, co zaś mam daię tobie. Argentum & Aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do* Zdiąwſzy zatym Tyarę, idzie w Infule po Moście ná to umyślnie wyſtawionym przez całą Bazylikę, przy śpiewaniu od *Kanonikow* Hymnu: *Ciebie BOGA Chwalemy Te DEUM laudamus &c.* Przed wielkim Ołtarzem pada z odkrytą Głową ná kolaná, á po uczynioney Mo-

dli-

dlitwie powſtawſzy, daie błogoſławieńſtwo ludowi, i przyimuie do zwyczaynego pocałowania mieyſcowe Duchowieńſtwo. Idzie potym na Pałac, gdzie zaſiadłſzy ná Sali nazwaney *Concilii*, czyli Obradney, odbiera życzenia podobne pierwſzym,, *Laudes*, z tą rożnicą, że te zaczyna nie Dyakon, ále pierwſzy *K*ardynał *K*apłan Z tamtąd udaie ſię do *K*aplicy Swiętego Sylweſtra, przed ktorey Bramą!, ſiada obyczaiem wyżey wſpomnionym ná krześle, i odbiera od Przełożonego *K*anonikow klęczącego przed ſobą Łopatkę= *Ferula*, na znak karnosci i władzy, i klu ze *K*ościelne, iako też Pałacu przyległego Oboie zaś wnet odbiera tenże Prałat z ręku Papiezkich, ktory przeſzedłſzy ſię ná drugą ſtronę, ſiada ná porfirowym *K*rześle, toż przepaſuie Papieża ná *K*appę pomieniony ſtarſzy *K*anonikow purpurowym Paſem, u ktorego zawieſzona ieſt Burſa zawieraiąca w ſobie dwánaście drogich *K*amieni, rzuca tamże po trzykroć ſrebrną i złotą monetę, mowiąc: *Rozproszył i dał ubogim, Dispersit, & dedit pauperibus &c.* Idzie po-

potym na mieyſce nazwane *Sancta Sanctorum*, gdzie pomodliwſzy ſię powraca do Kaplicy Swiętego Sylweſtra, i tam według nowſzego zwyczaiu zbliżaiącym ſię do ſiebie Kardynałom daie po dwá pieniądze, czyli *Numismata* złote, i dwá ſrebrne, innym záś po iednemu. Po czym wſzyſtkim daie Papież Stoł publiczny, álboli też zaraz rozieżdzaią ſię przytomni, káżdy w ſwoię ſtronę.

Pyt: 12. Do kogo należy koronować Papieża?

Odp: Z bardzo dawnych świadectw dochodziemy, że ten Przywiley nadány był Biſkupowi Oſtyeńſkiemu z pozwoleniem używania Palliuſza, co przedtym Biſkupom nie zwykło ſię pozwalać. Miał ten Przywiley odebráć według świadectwa Pontifikału od Swiętego Marka, ktory rządził Kościołem pod Rokiem 336. Jeżeliby ſię trafiło czyli to dla ſłabości zdrowia, czyli też dla innych bardzo ſprawiedliwych przyczyn nie znaydować ſię Biſkupowi Oſtyeńſkiemu, álboli też gdyby był na to doſtoieńſtwo obrany na ten czas Archi-Pre-

sby-

sbyter Ostyeński powinien bydź przytomnym. Czego gruntownie dowodzi Mabilloniusz *Tom: 2. Musæi Ital: Cap: 48.* A przykład tego wyraźny mamy na Lucyuszu III. obranym ná Papiezstwo z Biskupa Ostyeńskiego Roku *1181.* We Wtorek (pisze Gaufred Prior Wazyeński w swoiey *Kronice Tom: II. Bibliot: apud Labbeum*) obieraią Humbalda Ostyeńskiego, i Weletreńskiego Biskupa, następuiącey Niedzieli á pierwszey Września bierze Koronę od Theodyna Biskupa Portueńskiego, i Archi Presbytera Ostyeńskiego według zwyczaiu„ *Feria tertia eligitur Humbaldus, qui Pontifex erat Ostiæ, & Veliternensis Urbium, sequenti Dominica primâ Septembris coronatur, & insignitur à Theodino Episcopo Portuensi & Archi Presbytero Ostiensi juxta consvetudinem &c*

Pyt: 13. Z iakiey przyczyny Tyary potroyną Koroną obwiedzioney Papież używa?

Odp: Pierwszy z Papieżow koronowány zdaie się bydź (iako uważa Pagi) Mikołay I. Roku 858 podobno na Lateranie, nie na Watykanie

nie iák teraz. Trzebaby atoli cofnąć ten obrządek, ieżeli *Kſiążka Ordo Romanus* pod liczbą IX. przywiedziona od Mabilloniuſza piſana ieſt za czaſow Leona III. pod Rokiem 795. ponieważ i tam wzmianka ieſt koronacyi, i Tyary nazwaney *Regnum*. Tyara Mikołaia I. była z iedną *Koroną*. Bonifacyuſz VIII. obrany Roku 1294. miał przydáć drugą, á Urban V. pod Rokiem 1362. trzecią. Wnoſzą to z dawnych Rzymſkich Obrazow, ktore okazuią Papieżow w Tyarach do Bonifacyuſza VIII. z iedną, potym od Urbana V. z dwiema, á od tego, áż dotąd z trzemá *Koronami*. Dla czegoby ſię to działo, trudno wrożyć, ponieważ nie można doſtrzedz śládow w Hiſtoryi.

Pyt: 14. Czemu Papież nazywa się Servus Servorum DEI, Sługa sług Boskich?

Odp: Tego Tytułu záżywać począł w Liſtach ſwych Grzegorz Swięty Papież, á to na potłumienie wynioſłości Jana IV. nazwanego Poſtnik *Jejunator* Patryarchy *Konſtantynopolitáńſkiego*, ktory nieſłuſznie, i bez

przy-

przykłádu śmiał ſię nazywać *Patryarchą powszechnym, Æcumenicus*; za ktorym głębokiey pokory prawdziwym przykładem w tak Swiętym Przodku, poſzli inni naſtępcy Papieże, oświadczaiąc takowym wyrażeniem, że każdy z nich każdemu Chrześcianinowi w duchownych rzeczach gotow ieſt i powinien uſłużyć, biorąc właśnie w uſta ſwe ſłowa Chryſtuſowe = *In medio Vestrum sum, sicut qui ministrat. Lucæ 22. ℣. 27. Jestem między wami iako ten ktory służy.*

Pyt: 15. *Czemu Papieża nazywaią Sanctissimum, álbo Nayświętszym Oycem?*

Odp: Trzeba wiedzieć, że tego Tytułu ſobie Papieże nie przywłaſzczali. Było to w początkach názwiſko, ktore poſpolicie Bogoboyni Ceſarze, i lud prawowierny dawał wſzyſtkim Biſkupom, oſobliwie záś Patryárchom, ná oświádczenie uſzánowánia ku tym duſz właſnych Paſterzom; używali go tákże między ſobą Biſkupi ták w Liſtách, ktore piſali do ſiebie, iáko też gdy ſię zgromadzáli ná Sobory. Potym záczęto ſamego tylko

ko Rzymſkiego Biſkupa, iako Głowę Chryſtuſowego Kościoła tym czcić Imieniem dla rożnicy od innych. Chciano też podobno dać przez to znać, że Papież większą niż owieczki Chryſtuſowe, ma świątobliwością iaśnieć, zgoła że ma bydź Nayświętſzy między wſzyſtkiemi Chrześcianami.

Pyt: 16. Z iakiey przyczyny całuią Chrześcianie Papieżowi nogi?

Odp: I tego Papieże nie wnieśli, ale pierwſi Chrześcianie na znak zupełney podległości, pokory, i uczciwości, która Bogu w Iego Namieſtnikach należy W pierwiaſtkach Kościoła żadnego rzecz ta nie czyniła w umyſłach wrażenia. Był to albowiem rodzay uczczenia, którego prawie powſzechnie używano względem Biſkupow. Tych świątobliwość życia dodaiąca okraſy wſpaniałości Ich Urzędu, a tamtych głęboka pokora wprowadziła to w używanie, a w wiekach naſtępuiących odmieniono w Obrządek ściągaiący ſię do Oſoby Naywyżſzego Biſkupa. To też pewna, że nie tak nogi Papiezkie, ale raczey Krzyż na obowiu Papiezkim wyhaftowany wierni całuią.

Pyt:

Pyt: 17. *Czemu Papieża w niektórych Uroczystościach noszą?*

Odp: Nie dzieie się to dla iakowey dumy, i wyniosłości iako zarzucaią błędnicy (mówi Catalani) ale na okazanie w taiemnicy czyli Figurze czułości i troskliwości Papiezkiey. Gdy bowiem Imię to *Biskup* z Greckiego znaczy *doglądaiącego*, *i czuwaiącego*, nie masz nic nieprzyzwoitego, że ten którego prawowierni uznaią naywyższym Biskupem, na krześle noszony bywa, niby przypatruiący się ludowi swoiemu. Zwyczay ten ieszcze przed Rokiem tysiącznym iest wprowadzony, iako dochodzić można z książek nazwanych *O do Romanus*. pod liczbą II. i pod liczbą VI. u Mabillonius a *Tom. 2. Musæi Italici*: Skoro wnidzie Biskup do Kościoła (są z nich wzięte słowa) nie idzie prosto do Ołtarza, ale pierwey do Zakrystyi utrzymywany od Dyakonow, którzy go biorą zstępuiącego z krzesła &c. *sustentatus à Diaconis, qui Eum susceperint de sellari descendentem. &c.* Tym zaś mniey powinien zadziwiać, albo gorszyć niewiernych ten zwyczay noszenia Papieża (co nawet naydystyngwowańsze zpo-

bo-

bożności i czci ku temu Chrystusowemu Namiestnikowi czynić zwykły osoby) iż się to praktykowało po innych Kościołach osobliwie w Francyi; w Diecezyi zaś Aurelianeńskiey ieszcze do tych czas ma się to znaydować. Przywodzi Martene z Historyi Biskupow Antyzyodoreńskich przykład z Wieku XI, że *Comes* Antyzyodoreński, Baro z Donzeio, Pan z Thocejo, i Pan Zwerano w dzień Konsekracyi siedzącego w Biskupiey Katedrze Heryberta wnieśli na swych Ramionach do Kościoła S. Szczepana *Hist: Eccl: de Heryberto Cap: I. & Cap: 67.* Dzieie się to powtóre dla tego, żeby go każdy widzieć mogł, i żeby tym łatwiey cisnącemu się do siebie ludowi mogł udzielić Apostolskiego błogosławieństwa

Pyt: 18. Czemu Papieże Imiona odmieniać zwykli?

Odpow: Zwyczay odmieniania Imion w początku nadanych lubo nie powszechnie, używał się iednak przy konsekracyi tak Greckich iako i Łacińskich Biskupow. Trafiało się to także, gdy z Obrządku Łacińskiego przechodzono w Małżeństwo do Obrządku

Gre-

Greckiego, a utrzymuie się do tych czas między Mnichami, i Zakonnemi oboiey płci Osobami. Pomiędzy Papieżami Sergiusz II. według innych IV. albo raczey Jan XII. obrany Roku 956. odmienił na Chrzcie sobie nadane Imię, nazywał się bowiem *Oktawianem*; za którym przykładem poszli Iego Następcy wyiąwszy Adryana VI. Roku 1522, i Marcella II. Roku 1555. obranych, którzy pierwsze Imię zatrzymali. Może się to dziać z tego powodu, że i Chrystus Pan Swiętemu Piotrowi Imię odmienił, który się przedtym zwał Symonem. 2. Na znak, że Papież na sobie inną teraz Osobę nosi, to iest Chrystusa którego życia naśladować osobliwiey starać się powinien.

ROZDZIAŁ VI.

O Kościoła S. Koncyliach.

NIe można mieć dokładnieyszego opisania rządow Kościoła Swiętego, iako czytaiąc Kościelną Historyą, tam albo-

bowiem znayduiemy w Soborowych ustawach Reguły zaczerpnione w Duchu JEZUSA Chrystusa, i w Swiętey Iego Ewangelii, a w praktyce dopełnienie ich naywytwornieysze przez gorliwość Rządzcow, których BOG w każdym wieku wyznaczał ludowi swoiemu, i owych Pasterzow wedle serca Iego, ktorzyby nie rozpościerali swey władzy na wzor Krolow groźnie rozkazuiących Narodom, ale coby paśli Trzodę swoię umieiętnością, i prawdą. Rządu takowego istota polegała na tym, iż lud wierny zawsze podlegał swoim bliższym Pasterzom, od nich zasięgaiąc znaiomości prawd wiary, i szukaiąc w uściech Ich Prawa, iako wyznaczonych według wyrażenia Proroka, aby były składem umieiętności Boskiey. *Labia Sacerdotis custodient scientiam & Legem requirent ex ore ejus: Malach: 2. v. 7.* z Ich ręku brał uczestnictwo Sakramentow Swiętych, nie inaczey będąc umieszczony na łonie Kościoła, tylko za Ich przewodnictwem, iako tych, ktorzy się aż dotąd według ustawy Ewangelii wyznaczaią na opowiedanie wiary Narodom, i odradzanie Ich w Chrzcie Swiętym, i

nie

nie inaczey biorąc uczeſtnictwo w zaſługach JEZUSA Chryſtuſa, tylko poſpolicie według ich wydziału, ponieważ onych poſtanowiono ſzafarzami Niebieſkich Taiemnic - - *Diſpenſatores Myſteriorum DEI, I. ad* Corinth: *cap:* 4 *v.* 1. Takiemi Paſterzami w początkach Kościoła byli poſpolicie Biſkupi, ponieważ ſami prawie mogli doſtatecznie wyſtarczyć ſzczupłey Trzodzie Chryſtuſowey. W dalſzych wiekach rownie, iako i za naſzych czaſow dla pomnożenia ſię liczby wiernych ſzczegulnemi Parafiami rządzą Plebani nadani od Biſkupow, i przypuſzczeni do uczeſtnictwa troſkliwości Paſterſkiey w Obſzernych Diecezyach; podlegaią oni zatym Biſkupom iako Przełożonym ſwoim, przez ktorych ręku kładzenie moc i dary Ducha Nayświętſzego, a przez wyznaczenie odebrali prawo na wierne dopełnienie naywſpanialſzych Obowiązkow Swiętego Urzędu ſwego. Między Biſkupami ſą znowu nieiakie ſtopnie co do władzy rządzenia, iakoto: Arcy-Biſkupi, Prymaſowie, wyznaczeni z ramienia Oyca Swiętego Posłowie, i Patryarchowie, (oczym ſię iuż wyżey mówiło) aby

tym

tym wierniey utrzymywała się karność Kościelna, a iakieżkolwiek zdrożności niższych, gorliwością wyższych dostoieństw poprawowane, albo więc tamtych opoźnienia tych troskliwością zastępowane, i nadgradzane były; nareszcie wszystko Duchowieństwo, iako lud prawowierny podlega Biskupowi Rzymskiemu, który iest Głową Kościoła widomą, dla utrzymania w nim iedności, i iednostayności Wiary, Sakramentow, i obyczaiow. Synody w Kościele wielorakie, o których się też mówić będzie, są to niby seymy Duchowne, czyli publiczne obrady na zapobieżenie złemu wdzieraiącemu się do Chrystusowey owczarni, albo dla obmyślania wiernym prawdziwych pożytkow = á czego nareszcie Osob szczegulnych troskliwością ani tak łatwo ani tak skutecznie można częstokroć dokazać. Sposoby na utrzymanie naylepszego rządu w tym Krolestwie JEZUSA Chrystusa, są naywiernieysze szafowanie Sakramentow Swiętych, z któremi się udzielaią wiernym łaski nadprzyrodzone wspieraiące ułomność ludzką, aby nie ustała w do-

dopełnieniu obowiązków Religii, i stanu, moc słowa Bożego opowiadanego w Duchu, i prostocie Ewangeliczney; modlitwy publiczne zwłaszcza Imieniem Kościoła od Iego Ministrow, i w Iego społeczności czynione, dobre przykłady: Ta to żywa Ewangelia na sercach, i obyczaiach swych naśladowców pisana, zachęcanie, strofowanie, i upominanie, nie wgniewie i zapalczywości, ale (iako mówi Apostoł) w wszelakiey cierpliwości, i umieiętności: *argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina, 2. ad Timoth: Cap: 4. v. 2.* chowaiąc iednak zawsze niewzruszoną stałość, i powagę nakazuiącą, aby nie podać na wzgardę od Boga sobie powierzoney władzy, iako tenże Paweł Swięty pisząc do Tytusa przydaie *Cap: 2. v. 15. Argue cum omni Imperio, nemo te contemnat.* Na reszcie, kiedy żadne nie pomagaią przemysły, a pełna pieszczoney miłości Kościoła troskliwość nie może czyiego uporu przełamać, aby głosu Iego usłuchał z rozkazu Chrystusowego, z niewypowiedzianą iednak gorzkością przez klątew odcięty bywa takowy od społeczności wiernych, iako Poganin, i iawno-

wnogrześnik, pokiby głęboką pokorą i nawroceniem ſię nie ſkłonił do litości nad ſobą, aby za uchyleniem nayokropnieyſzego przekleſtwa, był przywrócony do iedności Kościoła. *Si -- Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus, & Publicanus. Mat: 18. v. 17.*

Pyt: 1. Czyliż Chryſtus Pan nie ieſt naſzą Naywyżſzą Głową, ponieważ że ſię i Papież Głową Kościoła nazywa?

Odp: Bez wątpienia Chryſtus Pan ieſt Naywyżſzą Głową Kościoła Swiętego; on go albowiem założył, ſam przez ſię za życia nim rządził, a dopiero po ſobie Piotra Swiętego uczynił Namieſtnikiem ſwoim, i powierzył mu dozoru całey Trzody, to ieſt: całego Kościoła á tak gdy JEZUS Chryſtus niewidomym ſposobem po ſwym w Niebowſtąpieniu ſprawuie Kościoł, Piotr Swięty i Iego prawdziwi Naſtępcy widomie nim rządzą. Kościoł bowiem Chryſtuſow będąc zawſze widomym, bez takowego Przełożonego obeyść ſię nie mogł.

Pyt: 2. Czemu Kościoł Swięty Rzymſki ieſt naypierwſzy między innemi wſzyſtkiemi Kościołami?

 Odp:

Odp: 1. Bo Rzymski Kościoł ma zawsze Biskupow Następcow Piotra Swiętego który był Xiążęciem Apostołow Swiętych. 2. Bo nigdy Rzymski Kościoł od Wiary Swiętey nie odpadł: z tychto bez wątpienia powodów od początku Wiary temu Kościołowi, i iego sprawcy przyznawano pierwszeństwo.

Pyt: 3. *Czemu tylko Czterech Ewangelistow, y Czterech przednieyszych Swiętych Kościelnych Doktorow liczemy?*

Odp: Ze wielu było tych co pisali Ewangelią, świadczy i Łukasz Swięty Ewangelista mowiąc: *Ponieważ wielu się kusiło o ułożenie porządne powieści o rzeczach, ktore się na nas wypełniły, iako nam podali ktorzy od początku byli świadkami, i posługaczami nauki:* i pozostałe aż do tąd pamiętniki dowadzą. Te, które od rożnych Authorow wydane były Ewangelie, rożnych błędow stały się początkiem. Jaką iest naprzykład według Egipcyan, i Tomasza, i Macieia, i Bartłomieia, i dwunastu Apostołów, i Bazylidesa, i Apellesa, i innych, których długoby było wyliczać gdy nie masz potrzeby iak tylko wspomnieć, że się znaydowali, którzy bez Ducha Bożego

i ła-

i łaſki, bardziey chcieli nam podać baśnie aniżeli prawdziwe ułożyć dzieie, á ktorym przeto ſłowa Prorockie można przyſtoſować: *biada! tym, co przepowiadaią z ſerca ſwego, ktorzy idą za natchnieniem właſnym, co ogłaſzaią mowi Pan: a Pan nie poſłał ich &c* - - Kościoł zaś, ktory na ſkale głoſem Pańſkim zbudowany ieſt - - na wzor Raiu Ziemſkiego cztery rzeki z ſiebie wydaiąc; z czterech rogow ma przyprawione Pierścienie przez ktore przechodzące noſidła niby Arkę Teſtamentu, i ſtrażnicę Prawa unoſzą go, to ieſt: Czterech rachuie Swiętych Ewangeliſtow : Pierwſzy ze wſzyſtkich ieſt Mateuſz przedtym publikan, nazwiſkiem Levi - - Drugi Marek tłomacz Apoſtoła Piotra, i Alexandryiſkiego Kościoła pierwſzy Biſkup - - Trzeci Łukaſz Lekarz Syryiczyk Antyocheńſki, ktorego ſława ieſt w Ewangelii, ktory też także był Uczniem Apoſtoła Pawła - - Oſtatni Jan Apoſtoł i Ewangeliſta, ktorego JEZUS bardzo umiłował „ ſłowo w ſłowo aż do tąd mowi Swięty Hieronim w Przemowie na Ewangelią Mateuſza Swiętego liczby tey piękną znayduiem Fi-

gurę

gurę na wielu mieyscach obiawienia Jana Swiętego, a wprzod ieszcze w Proroctwie Ezechyela. Swięty Hieronim widzenie Iego stosuiąc do czterech Ewangelistow, na wspomnionym mieyscu tak mowi: Te więc cztery Ewangelie zdawna przepowiedziane Księgi Ezechiela zaświadczaią, w ktorych pierwsze widzenie tak się opisuie. W posrzodku zaś podobieństwo czterech Zwierząd, a Osoba ich postać człowieka, i postać lwa, i postać wołu, i postać orła, Pierwsza postać *człowieka* oznacza Mateusza, ktory od opisania Człowieczeństwa zaczyna Dzieło = *Księgi Rodzaiu JEZUSA Chrystusa Syna Dawidowego, Syna Abrahamowego*. Druga Marka, w ktorey brzmieć się zdaie odgłos lwa wydawaiącego w posrzodku Puszczy: *Głos wołaiącego na Puszczy*, gotuycie drogi Panu, proste czyńcie ścieszki Iego. Trzecia *woła* oznacza w podobieństwie Łukasza poczynaiącego od Zacharyasza Kapłana, iako ofiarnika bydląt. Czwarta *Jana Ewangelistę*, ktory przyprawiwszy sobie nieiako orle skrzydła, i do wyższych rzeczy śpiesząc mowi o sło-

wie

wie Przedwiecznym„ Dotąd znowu słowa tegoż Swiętego Hieronyma.

Czterech także liczemy naypoważnieyszych *Kościoła* Łacińskiego Swiętych Doktorow, to iest według czasow, ktorych żyli: *Ambrożego Biskupa Medyolańskiego, Hieronyma Kapłana, Augustyna Biskupa Hipponeńskiego w Afryce, i Grzegorza wielkiego Papieża.* á to dla tego, że w nich upatrzono osobliwszą życia pobożność z wysoką połączoną umieiętnością, ktoremi przymiotami nie tylko stali się ozdobą, i obrońcami *Kościoła* náprzeciw *Kacerstwu* i rozwolnieniu karności czasu swego, ále i dla naszych ostatnich wiekow złożyli skarb nieoszacowany w dziełach swoich, w ktorych czerpamy wiadomości wiary powszechney, z nią uczyniwszy wyznania naszego porownanie, uwesełamy się, iżeśmy ná krok nie odstąpili od podánia Apostolskiey nauki; czerpámy naypięknieysze obyczayności prawidłá, według ktorych każdego stanu osoby mogą postrzegáć, i poprawowáć zdrożności własne. Między nayznakomitszemi záś przysługami, ktore uczyni-

li

li Kościołowi, w ſzczegulności ieſt tłumaczenie przez nich Piſma Swięʼtego, áże w czworakim rozumieniu to bráne bydź może: Literalnym, allegorycznym, moralnym, i anagogicznym, każdy z nich miał ſobie udzielony talent, że w iednym z tych gatunkow innych przewyżſzał. I tak Hieronym Swięty celuie co do tłumaczenia w rozumieniu literalnym, czyli [iak go inaczey zowią] *Historycznym* dla bardzo obſzerney wiadomości dzieiopiſoſtwa nayzapadleyſzey ſtárożytności umieiętności Języków, zwłaſzczá Greckiego, i Hebrayſkiego, i użycia potrzebney krytyki. Ambrożemu Swiętemu przyznaie ſię dobitność i biegłość w wyłuſzczániu, i w Allegoryi. Grzegorz obfituie w Moralność, ktorą wſzędzie záczerpnął z Piſma gruntowną, á bardzo położną uwagą. Swięty Auguſtyn częſto rzecz do życia przyſzłego ſtoſuiąc, zaſłużył, iż mu ieſt pierwſzeńſtwo w tłumaczeniu *Anagogicznym* przyznane.

Pyt: 4. *Co ieſt Concilium?*

Odp: Jeſt zebranie ſię Prałatow Kościoła Swiętego dla roztrząśnienia

rze-

rzeczy tyczących ſię Wiary, lub kárności Kościelney. Gdy bowiem wſzyſtek lud Chrześciańſki razem na iednym mieyſcu zebrać ſię nie może, z drugiey zaś ſtrony w ſamych Paſterzach oſadzona ieſt władza rządzenia Kościoła, do nich właściwie należy roztrząſać, i ułatwiać intereſſa tyczące ſię Jego powſzechnego dobra, co żeby mogli z większą łatwością przywodzić do ſkutku, dla wſpolney rady, i iednomyślności prędſzey w uſtawách, ná pewne niekiedy zgromadzáią ſię mieyſce.

Pyt: 5 Jaką Powagą maią moc nakázowania Konciliow Przełożeni Duchowni?

Odp: Powagą pozwoloną ſobie od BOGA, á pod ſprawą Ducha Nayświętſzego, iako ſię widzieć daie z przykładu Swiętych Apoſtołow, ktorzy trzy Duchowne ſchadzki niby Synody odprawili, áby ſię ſtały wzorem potomności. *Na pierwszym* z nich (iako czytamy w Dzieiach Apoſtolſkich w Rozdz: 1.) Maciey Swięty obrany był na Apoſtolſki urząd. *Na drugim*, Siedmiu Dyakonow przez Ręku kłádzenie poświęcono, iako ſię znaydu-

ie w tychże Dzieiach *w Rozdz: 6. A na trzecim* w przytomności Pawłá Swiętego rozważano o Ceremoniach Zakonu, czyli miały bydź utrzymane, álboli też zabronione, iako opisano iest tamże *w Rozdz: 15.* To zaś wszystko stało się powagą, i z natchnienia Duchá Nayświętszego: *Visum est Spiritui Sancto & nobis.*

Pyt: 6 Wielorakiego gatunku są takie Zgromadzenia?

Odp: Czworakie: generalne, czyli powszechne, ná ktore wszyscy zostaiący w iedności Swiętego Katolickiego Kościoła Biskupi wzywani i záprászani bywaią, áczkolwiek wszyscy się tam znaydowáć nie mogą. Takich pospolicie ośmnaście rachuiem. *Pierwsze Niceńskie I.* w Bitynii pod Rokiem 325. zá Papiestwá Swiętego Sylwestrá, á panowania Konstantyna; według zdánia powszechnego znaydowało się ná nim trzysta ośmnaście Biskupow. przezydował Imieniem Papiezkim Ozyusz Biskup Kordubeński Witus, i Wincencyusz Kapłani. Potępiono na nim Aryusza, i wyznano, że JEZUS Chrystus był prawdziwym Bo-

Bogiem wſpołiſtotnym Oycu = *Consubstantialis*, uſtanowiono Dzień odpráwowania Wielkanocy, zganiwſzy *Kwartodecymanow*, o czym wyżey, i zaſpokoiono odſzczepieńſtwo, ktore wzniecił Melecyuſz Biſkup Nikopolitańſki náprzeciw Patryárſze Alexandryiſkiemu = reſztá należy do karności. *Drugie Konstantynopolitańskie*, pierwſze pod Rokiem 381. zá Papieſtwa Damaza, á Ceſarſtwa Theodozyuſza ſtarſzego, ſkładało ſię z ſtu pięćdzieſiąt Biſkupow, na ktorym podobno Tymoteusz Patryarchá Alexandryiſki trzymał pierwſzeńſtwo = Potępiono na nim Macedoniuſzá, ktory bluźnił Boſtwo Duchá Swiętego, Eunomiuſza ktory znoſił rożnicę między oſobami Troycy Nayświętſzey, i Apollinara, ktory nie przypuſzczał w Człowieczeńſtwie Chryſtuſa Duſzy, á przynaymniey rozumney, twierdząc, że iey mieyſce zaſtępowało Boſtwo. Roku 382. pod Nektaryuſzem Patryarchą Konſtantynopolitańſkim odprawił ſię także Synod w tym Mieście, z ktorego poſłano do Damaſa, i do Synodu przez niego w Rzymie odprawu-

wuiącego ſię, z donieſieniem o tym', co w Roku poprzedzaiącym uſtanowiono; od ktorego gdy uſtawy względem wiary przyięte i pochwalone były, Synod Konſtantynopolitańſki od wſzyſtkich był za powſzechny przyięty. *Trzecie Efeżkie* pod Rokiem 431. za Celeſtyna Papieża, á Ceſarza Teodozyuſza młodſzego. Trzymał na nim pierwſzeńſtwo Imieniem Celeſtyna. Swięty Cyryl Patryárcha Alexandryiſki, gdzie też potym z Zachodu przyſłani byli Arkadyuſz, i Poiektus Biſkupi, i Filipp Kapłan; znaydowało ſię na nim około dwochſet Biſkupow, ktorzy potępili błąd Neſtoryuſzá Patryarchy Konſtantynopolitańſkiego, ktory dwie Oſoby rożne, to ieſt Boſką i ludzką w Chryſtuſie przypuſzczał, á co też ztąd naſtępowało, niechciał Tytułu Macierzyńſtwá Boſkiego Nayświętſzey MARYI Pannie przyznáć. = Jan Patryárcha Antyocheńſki ſprzyiaiący oſobie Neſtoryuſza, podczas tego Synodu naywięcey z czterdzieſtą ſwemi Biſkupami, wielkie zamieſzanie uczynił. Atoli w lat trzy rzeczy ſię po większey części zaſpokoiły.

ły. *Czwarte Chalcedoneńskie* pod Rokiem 451. za Marcyana Cesarza, i Swietego Leona, ktory ná nie wyprawił swych Posłow, Poschesina, i Lucencyusza Biskupow, Bonifacyuszá, i Bazyliusza Kapłanow, bardzo iest liczne, ponieważ ná nim znaydowało się sześćset trzydzieści Biskupow. Ci nayprzod Dyoskora Patryarchę Alexandryiskiego złożyli zá Jego zbrodnie i śmiałość, iż sprzyiaiąc Eutychesowi przynaymniey co do Jego osoby, śmiał Swiętego Leona Papieża wyklinać, więzić Jego Posłow ná Synod, i dozwolić w posrzod rozboyniczego swego (gdyż to mu Imię wszyscy daią) Efezkiego Synodu,. *Latrocinium Efesinum*, áby Swięty Flawian Patryárcha Konstantynopolitański gorliwy wiary obrońca był ubity od Bársumy i innych, z ktorych to ciężkich razow záraz umarł. Powtore potępiono tam błąd Eutychesa Archymandryty nieuczonego, á zbyt upornego, ktory znosił w Chrystusie rożnicę między Boską, i ludzką naturą, iednę tylko iakowąś przypuszczaiąc. *Piąte: Konstantynopolitańskie drugie* pod Rokiem

kiem 553. zá Wigiliuſza Papieża, i Juſtyniana Ceſarza, było na nim Biſkupow ſto ſześćdzieſiąt pięć. prezydował Eutychyuſz Patryarchá Konſtantynopolitańſki, gdyż nie chciał ſię na nim znaydować lubo przytomny pod ow czas w Konſtantynopolu Wigiliuſz, za co też i nie mało ucierpiał. Potępiono tam Piſma Teodora Mopſveſteńſkiego, Xięgi Teodoreta Cyru przeciw Swiętemu Cyrillowi, i Liſt Iby do Marim Perſianina; Temuż Zborowi przyznaią potępienie błędnych dzieł Orygeneſa. Aczkolwiek záś wielkie zamięſzanie naſtąpiło z przyczyny tego Synodu, przeto, iż obawiali ſię Biſkupi zachodni, áby przez Jego uſtawy nie była wzruſzona powagá Synodu poprzedzaiącego, átoli Jego powaga pod żadną iuż nie podpada wątpliwość. *Szoste*: *Konſtantynopolitańskie III.* pod Rokiem 680. zaczęte, á w naſtępuiącym ſkończone, pod Konſtantynem IV. nazwaczone, pod Konſtantynem IV. nazwanym Pogonatem Ceſarzem, a Agatonem Papieżem, na nim dwieście ośmdzieſiąt dziewięć Biſkupow z Poſłami Papiezkiemi, potępili błąd *Mono-*
teli-

telitow, ktorzy iednę tylko wolą wyznawali w Chryſtuſie, á tak wſkrzeſzali iuż przytłumione Eutycheſa káceſtwo. *Siodme Niceńskie III.* pod Rokiem 787. zá Papieztwa Adryana I á pod Ceſarzem Konſtantynem i Matką Jego Ireną; na nim Piotr Archi-Presbyter Rzymſki, i Piotr Opat Swiętego Sabby z trzechſet pięćdzieſiąt Biſkupami Wſchodniemi potępili kacerſtwo Obrazoburſkie, znoſzące oddawanie czci Obrazom, ktore powagą i mieczem wſparli oſobliwie Leon Izauryk, i Konſtantyn Kopronim Ceſarze Wſchodni -- *Osme Konstantynopolitańskie IV.* pod Rokiem 869. zá Adryana II, Papieża, á Bazylego Ceſarza; ſto. i dwoch Biſkupow niektorzy na nim liczą, inni áż trzyſta ośmdzieſiąt trzech. z ramienia Papiezkiego byli przytomni Donat Biſkup Oſtyeńſki, i Szczepan Nepezyńſki, także i Marynus Dyakon Rzymſki. Złożono na nim Focyuſza, ktory nieprawnie zá pomocą Bardy Pana możnego, i Michała Ceſarzá pobłażaniem wdarł ſię na Patryarchoſtwo Konſtantynopolitańſkie, á przywrocono Swię-

te-

tego Jgnacego iako nieprawnie zło- żonego z Biſkupſtwá: I tento był o- ſtatni Synod powſzechny ná Wſcho- dzie, po ktorym chytrością Focyu- ſzá rozpoczęte odſzczepieńſtwo Ko- ścioła Greckiego nigdy ſię doſtate- cznie zaſpokoić nie mogło. W Ko- ściele Zachodnim cztery nayprzod La- teraneńſkie odprawiły ſię Synody, kto- re między powſzechnemi dziewiąte, dzieſiąte, iedenaſte, i dwunaſte trzy- maią mieyſce. Nazywaią ſię Late- raneńſkiemi od mieyſca gdzie ſię od- prawiły, to ieſt w Rzymie w Kościele Swiętego Jana ná Lateranie. Pier- wſze pod Rokiem 1122. zá Kalixta drugiego, ktory oſobiście na nim ſię znaydował w przytomności bliſko ty- ſiąca oſob między ktoremi bardzo wie- le było Opatow. Na tym ułatwiały ſię rozterki między Oycem Swiętym, i Henrykiem V. Ceſarzem o *Inwesty- tury*, ktore ten Ceſarz dawał Biſku- pom przez Paſtorału i Pierścienia Im oddanie, utrzymuiąc, iż to do niego prawnie należało; naradzáno ſię tam także o Expedycyi przeciw Saracenom ná odzyſkanie Ziemi Swiętey, i o nie-

niektore punkta Kościelney karności. *Drugie* zwołał Innocencyuſz II pod Rokiem 1139. świadczy Otto Biſkup Frizyngeńſki *lib. 7. cap. 23.* że około tyſiąca Biſkupow na nim ſię znaydowało. Odprawiło ſię zaś w przytomności Papieża dla zatłumienia odſzczepieńſtwa Piotra Leona, ktory pod Imieniem Anakleta II. nazywał ſię Biſkupem Rzymſkim; dla potępienia niektorych błędow *Piotra de Bruis*, *i Arnolda z Bryxyi*, i dla wzmocnienia karności Kościelney. *Trzecie Concilium Lateraneńskie* odprawiło ſię pod Rokiem *1179* za Alexandra III. ktory na nim prezydował, i za Fryderyká I. trzyſta ſię na nim znaydowało Biſkupow. Obmyślano na nim ſpoſoby zabieżenia odſzczepieńſtwu w obieraniu Papieża, potępiono Waldenſow. i Albienſow, i piſano niektore Kánony przeciw Swiętokupcom. *Czwarte i ostatnie Lateraneńskie* zwołał Innocencyuſz III. za Fryderyka II. Ceſarza, pod Rokiem *1215.* znaydowało ſię na nim dwoch Patryárchow, Konſtantynopolitańſki, i Jero-

G zo-

zolimſki Siedmdzieſiąt Arcybiſkupow, Biſkupow czteryſta, do ktorych przydawſzy Opatow, i innych wynoſiła liczba do tyſiąca dwochſet ośmdzieſiąt piąciu Oſob, potępiono na nim Xięgi *Joachyma Opata* zawieraiące w ſobie błędy naprzeciw Taiemnicy Troycy Nayświętſzey, pozwolono Odpuſtow idącym na woynę Swiętą przeciw Saracenom. Tu także wydany Kanon ſławny nakazuiący wſzyſtkim wiernym roczną ſpowiedź, i zbliżanie ſię do Kommunii Swięty około Wielkanocy. &c.

Naſtąpiły potym XIII. i XIV. powſzechne Synody, to ieſt ieden, i drugi *Lugduneńſkie* w Francyi: Pierwſzy zwołał Innocencyuſz IV. nayprzod dla poprawy Duchowieńſtwa, powtore dla obmyślenia poſiłkow Wſchodnim Chrześcianom przeciw Saracenom. 3. dla wynalezienia ſpoſobow uſkromienia Tatarow puſtoſzących Polſkę i przyległe kraie. 4. dla znieſienia odſzczepieńſtwa Greckiego. Nareſzcie dla zaſłonienia Rzymſkiego Kościoła od uciążliwości, ktore mu zadawał Fryderyk II. Ceſarz = Rachuią na nim ſto czterdzieści Biſkupow. *Drugi* zgromadził Grzegorz X.

1274. Roku dla obmyślenia posiłkow do Ziemi Swiętey, uspokoienia odszczepieństwa Greckiego, naprawy obyczaiow, i wynalezienia srzodkow zapobiegaiących wielkim szkodom, ktore wynikały z nierychłego obierania Papieża dla niezgod Osob wchodzących w Elekcyą, i fakcyi Panow Swieckich. Było na nim przytomnych około pięćset Biskupow. *Piętnaste Concilium iest Wienneńskie* we Francyi pod Rokiem 1307. za Klemensa V, (ktory na nim był przytomnym) nakazane, a zaczęte dopiero Roku 1311. są, ktorzy mu sto czternaście, inni zaś trzysta naznaczaią Biskupow. Na żądanie *Filippa* nazwanego *piękny*, Krola Francuskiego, roztrząśniono na nim sprawę Templaryuszow, i Zakon Ich zniesiono; potępione błędy Fratricellow, Begwinek, i Begwardow, reszta ściąga się do posiłkow Ziemi Swiętey i karności Kościelney. *Szesnaste Konstancyeńskie* zaczęte 1414. a skończone 1418. Roku, pracowało około naprawy karności, a osobliwiey około potępienia błędow Wikleffa, i Jana Hussa, iakoteż, około zniesienia okrutnego odszczepieństwa, ktore mieszało Kościoł, kiedy wielu Imię Pa-

pieża przywłaſzczało ſobie. *Jan* XXIII. oſobliwie za naleganiem *Zygmunta Ceſarza* zwołał ten Synod, i na dwoch pierwſzych prezydował Seſſyach, ale gdy wyiechał z *Konſtancyi*, a wſzyſtkie inne użyte ſpoſoby niemogły odſzczepieńſtwa zaſpokoić, Kardynali, Biſkupi, (ktorych znaydowało ſię około trzechſet) toż i inni Duchowni wynoſzący do tyſiąca Oſob, rachuiąc z pierwſzemi, przyſtąpili do złożenia z Biſkupſtwa Rzymſkiego noſzących to Imię to ieſt *Jana* XXIII. Grzegorza XII. i Benedykta XIII. na ktorych mieyſce tamże wybrany był Marcin V. ktory Oſobą ſwoią prezyduiąc Synod zakończył. Cokolwiek w Konſtancyi zaſzło względem znieſienia odſzczepieńſtwa, wybrania na Papieſtwo Marcina V. potępienia błędow, wſzyſtko to cały Kościoł z czcią przyimuie; względem innych ułożeń rozrożnione ſą zdania *Synod Florentski* w liczbie między powſzechnemi XVII. zakończył ſię w Roku 1439. gdzie z Ferraryi dla wſzczętego powietrza, i dla wygody Grekow przenioſł Eugeniuſz IV. Staneła na nim ugoda Łacińſkiego i Greckiego Kościoła podpiſana od Joſefa Patryarchy

Kon-

Konſtantynopolitańſkiego, i innych Biſkupow Wſchodnich, wyiąwſzy ſzczegulnie *Marka Efezkiego*. A po ułatwieniu trudności z ſtrony pochodzenia Ducha Nayświętſzego i od Syna, z ſtrony Taiemnicy Ołtarza, Czyſca, przypuſzczenia ſprawiedliwych do widzenia Boga przed dniem ſądnym, i z ſtrony przodkowania w Kościele Swiętego Biſkupa Rzymſkiego tak co do doſtoyności, iako i co do władzy; co też iuż było ogłoſzono wyrokiem Synodu Lugduneńſkiego II. Pożegnawſzy Concilium, odiechali z ſtrony Kościoła Greckiego Poſłowie, Eugeniuſz zaś z pozoſtałemi Łacińſkiego Obrządku Biſkupami wchodził z czterema Poſłami Patryarchy Ormiańſkiego w rozeznanie i zaſpokoienie trudności tyczących ſię Iego Kościoła. *Ośmnaſty, i oſtatni*, Synod *ieſt Tridencki*, zgromadzony dla naprawy Obyczaiow, i znieſienia kacerſtw przez Lutra Zwingla, Kalwina i innych po Europie rozſianych: zaczął ſię pod Rokiem 1545. i ciągnął pod Papieżami Pawłem III. Juliuſzem III. i Piuſem IV. aż do Roku 1563. prezydowali na nim rożni Kardynali, między kto-

ktoremi także umieſzczony był Hozyuſz Kardynał i Biſkup Warmiński.

Co ſię tycze odprawowania Synodow powſzechnych, te nie zawſze iednakowo odprawować ſię zwykły iako ſię pokazuie z opiſania Ich od Sabbeuſza i Koſſarta. Na oſtatnim Synodzie Trydenckim w naſtępuiący zachowano ſię ſpoſob, iako widzieć można u wſpomnionych dopiero Piſarzow *Tom. XIV. Coll. Conc. Sabbei. & Coſſar:* A naprzod: naznaczył Oyciec Swięty czas, ktorego ſię miało zaczynać Concilium, nakazał oraz modlitwy i poſty na uproſzenie łaſki Ducha Swiętego. 2. Ułożonego dnia zgromadzili ſię Prałaci według godności ſwoiey ubrani. 3. W tym ſtroiu z Kościoła Troycy Swiętey odprawili Proceſſyą do Katedry Trydenckiey 4. Wſzedłſzy do Kościoła odśpiewali *Hymn: Veni Creator &c.* wzywaiąc Ducha Swiętego. Potym Mſzą Swiętą zaczął *Jan Maria de Monte* Kardynał, i pierwſzy Poſeł pod Pawłem III. podczas ktorey miał mowę Biſkup Bitontyński, 5. Po ſkończoney Mſzy Swiętey zaſiedli Prałaci należące ſobie mieyſca, czytano Diploma albo Liſt Papiezki w ktorym wy-

ra-

rażone były przyczyny zgromadzonego *Concilii.* 6. Przyięto Terollę Sekretarza Posła Karola V. Cesarza, niemogącego stawić się osobiście. 7. Wspomniony *Kardynał de Monte* zapytał przytomnych Biskupow, ieżeliby się Im zdawało rozpocząć Synod Trydencki, a gdy Ci przystali nato, iako i na wyznaczenie następuiącey Sessyi, pierwszą zakończono przez odśpiewanie Pienia: *Te DEUM Laudamus* &c. Podobnież właśnie i inne odprawiły się Sessye z przydatkiem następuiących osobliwości. 1. Obierano potrzebnych Urzędnikow, czyli *Officyalistow Concilii.* 2. Ogłoszono Prawa, ktore się na Concilium zachować miały. 3. Przyimowano Oratorow, albo Posłow od rożnych Krolow, i Panow, ktorzy wprzod powinni byli pokazać Listy zaświadczaiące, dane sobie od Dworow. 4. Roztrząsano pilnie wszelkie punkta, trudności, dla ktorych *Concilium* zebrane było, te ułatwiano i ostatnie względem nich wydawano wyroki. 5. Cokolwiek uchwalono na *Concilium* Sekretarze napisali, a potym czytano publicznie. 6. Na końcu każdey Sessyi naznaczano dzień i czas do drugiey. 7.

Po

Po ſkończonym *Concilium* wſzyſcy ſię Prałaci przytomni podpiſali, potym Oycu Swiętemu za Paſterſkie ſtaranie o dobro Kościelne dziękowali, także Ceſarzowi, Krolom, i Panom Chrześciańſkim za obronę. 8. Wſzyſtkim Oycom zgromadzonym *Jan Moronus Kardynał Bıſkup Preneſtyńſki* naypierwſzy pod ow czas Poſeł Piuſa IV. Imieniem Iego błogoſławieńſtwo dał, i Concilium ſię ſkończyło. Na oſtatek Papież Concilium potwierdził.

Synody *Piſzarſki*, i *Bazyleeńſki* między wątpliwemi liczą ſię. Roku 1409. Kardynałow Dwudzieſtu czterech, Biſkupow *Trzyſta* oprocz niezmierney liczby innego Duchowieńſtwa ziechawſzy ſię w Pizach dla potłumienia Odſzczepieńſtwa, złożyli *Piotra de Luna* nazwanego Benedyktem XIII. i Grzegorza XII. na ktorych mieyſce wybrali Alexandra V. Troſkliwość atoli Ich nie przyniosła pożądanego Kościołowi pokoiu. Synod Bazyleeńſki nakazany od Marcina V. a zaczęty pod Eugeniuſzem IV. Roku 1431. zamieſzał Kościoł; Ponieważ gdy zwoli tegoż Papieża, i rozſadnieyſzey części Prałatow przenioſł

ſię

się do Ferrary, a potym do Florencyi, niektorzy pozostawszy w Bazylei, śmieli swe Schadzki nazywać Synodem, i obrali Papieżem Amadeusza Xiążęcia Sabauckiego, daiąc mu imię *Felixa V.* ktory potym dobrowolnie tę dostoyność złożył.

Zeby zaś Synod był za powszechny uznany, pod następuiącemi odprawić się powinien warunkami: 1. Aby był złożony od Rzymskiego Biskupa, albo z wiadomością i dozwoleniem Iego, gdyż on iest centrum iedności Chrześciańskiey, i Głową całego Kościoła, iakoteż ażeby powszechne było Biskupow wezwanie, naczym gdy zbywało iednemu z Synodow Konstantynopolitańskich uczynionemu *od Obrazoburcow* pod Rokiem 754. za Konstantyna Kopronima Cesarza, i Konstantyna Patryarchy tegoż mieysca, został sprawiedliwie odrzuconym przez VII. Synod powszechny *Act. 6.* 2. Aby miał Prezyduiącego, ktoremuby to właściwie należało, to iest albo osobiście Rzymskiego Biskupa, albo od niego wyznaczone Osoby, ktoreby mieysce Iego trzymały = On albowiem według wyznania całego Kościoła, ma

pier-

pierwſze prawo w roztrząſaniu materyi tyczących ſię wiary, obyczaiow, i powſzechney karności, około czego zabawiać ſię zwykły tego rodzaiu Synody. Dla niezachowaney tey kondycyi, to ieſt: że nie przyięto Poſłow Swiętego Leona Papieża, iakoteż i dla innych okropnych nieprzyzwoitości Synod Efezki odprawiony Roku 449. za Teodozyuſza II. a pod przemocą Dioſkora Patryarchy Alexandryiſkiego, odrzucony był, i nazwany iak wyżey, *łotroſtwem Efezkim, latrocinium Æpheſinum*, 3. Aby żadnemu z prawdziwych Biſkupow zoſtaiących w iedności Kościoła niebył zabroniony przyſtęp na Synod. Wſzyſcy albowiem (iako mowi Swięty Cyprian) poſiadaią doſtoyność, do ktorey przywiązana ieſt władza rządzenia, i rozſądzania ſpraw tyczących ſię Kościoła. Dla czego Jan Patryarcha Antyocheńſki, ktory uczynił rozerwanie w Kościele, a niechęć w Ceſarzu Teodozyuſzu przeciw Swiętemu Cyryllowi Alexandryiſkiemu, i przeciw Mnemnonowi Efezkiemu, a nawet przeciw całemu Efezkiemu Synodowi powſzechnemu, to kładł za ſzczegulną przyczynę, iż nie

był

był czekany na roztrząśnienie sprawy Nestoryusza Patryarchy Konstantynopolitańskiego, i innych Intereſſow Duchownych. Ani wprzod można było uſprawiedliwić ſię z tego, aż pokazawſzy, że był dłużey niż należało, oczekiwany, i że nie przyſtąpiono do rzeczy, tylko za uwiadomieniem od niego uczynionym zgromadzonym Oycom, aby nie oczekuiąc nań dłużey, rozpoczęto dzieło ſobie zlecone. 4. Potrzeba aby ſię ziechali Biſkupi rzeczą ſamą w liczbie przyzwoitey, iżby mogli prezentować na ſobie Kościoł powſzechny, i Iego trzymać mieyſce, nie maſz atoli takowey potrzeby, aby znaydowali ſię Biſkupi rownie w znaczney liczbie Wſchodniego iako i Zachodniego Kościoła, i tak na Synodach ośmiu, ktore ſię odprawiły na Wſchodzie bardzo mało bywało Zachodnich Biſkupow, a na tych, ktore ſię odprawiły na Zachodzie, począwſzy *od Lateraneńſkiego pierwſzego*, mało bywało Biſkupow Greckich; nie wątpliwie iednak ieſt Ich powſzechność. Rownie nie przeſzkadza ważności powſzechnego Synodu, gdy część Oycow na iednym, a druga na innym mieyſcu zebrawſzy ſię

nie

nie duchem rosterkow lecz dla trudności ziednoczenia się, iedneż z powodu Ducha Nayświętszego wydaią wyroki, a w pogotowiu za Iego przewodnictwem przyimuią rozporządzenia swoie, iako się widzieć dało w sprawie Macedoniusza, gdy go Synod Rzymski w tymże czasie, pod Damazem, ktorego i Konstantynopolitański na Wschodzie potępił.
5. Powinni mieć także zupełną wolność Biskupi w dawaniu zdania swoiego, inaczey nie można mowić aby byli zgromadzeni w Imię JEZUSA Chrystusa, i aby byli rządzeni od Ducha Boskiego, kiedy Duch przemocy i gwałtu Ich zdaniami kieruie: Z tey przyczyny ani Synod Medyolański pod Rokiem 355. aczkoiwiek składał się więcey niż z trzechset Wschodnich, i Zachodnich Biskupow, ani Aryminenski, lubo liczył czterysta podobno z okładem, nigdy nie były za powszechne Synody od Kościoła przyięte. Ponieważ na pierwszym Konstans Cesarz przeniosłszy go z Kościoła na swoy Pałac, i nakazawszy z dobytym mieczem aby wolą iego wzięto za Kościelne Kanony, słabszych przywiodł do ulegania sobie, a gorliwszych o wiarę

na wygnanie posłał - Na drugim zaś przez groźby wygnaniem przyszłym i przytomnemi prześladowaniami *Taurus Starosta* iego dopiął, aby odstąpiwszy pierwszego ułożenia, to iest obstawania przy wyznaniu Niceńskim, i przywiązaniu do obrony niewinności Swiętego Atanazego, przychylili się po części do rozkazu Cesarskiego. 6. Na ostatek powinien bydź Synod powszechny za taki uznany od wszystkich Kościołow osobliwie trzymaiących pierwszeństwo, gdy z strony iego zwołania, albo odprawienia zachodzą trudności; kiedy bowiem wszyscy Biskupi na Synodach znaydować się ani zwykli, ani mogą, słuszna rzecz, aby mieli moc wchodzenia wrozważanie tego, co mimo nich od małey liczby ułóżono było. Przeto tak Synod Konstantynopolitański II. w liczbie powszechnych V. iako i Niceński III. w liczbie VII. nie wprzod miały powagę Synodow powszechnych, aż od innych Kościołow zostały przyięte, ktore się na początku onych ułożeniom sprzeciwiały. Co nie przeto się wyciąga, iakoby Synody porządnie zezwane i odprawione miały brać powagę, i nieomylność z następu-

iące-

iącego przyſtania do nich nieprzytomnych Biſkupow, ieſt Im álbowiem obiecaną od JEZUSA Chryſtuſa owemi słowy u Mateuſzá Swiętego *w Rozdz: 18.* Gdzie ieſt dwoch álbo trzech zgromadzonych w Imię moie, tam ia ieſtem w poſrzodku nich *Ubi duo sunt vel tres congregati in Nomine meo, ibi sum in medio eorum* Ale że trudności względem nich zachodzące nie mogą bydź inaczey ułatwione, áni zdarzaiące ſię czaſem niedoſtatki inaczey nadgrodzone, tylko przez naſtępuiącą iednomyślność.

Drugiego rodzaiu Synody nazywaią ſię *Nacyonalne* czyli Narodowe, na ktore Arcy Biſkupi, i Biſkupi z całego Národu álbo Kroleſtwa zieżdzaią ſię, iakiemi oſobliwie były Synody *Afrykańskie*, i *Toletańskie* w Hiſzpánii, iakie i u nas w Polſzcze rożne bywały. *Prowincyonalne Synody* rodzay trzeci ſkładaią, odprawuią ſię pod rządem *Metropolity*, czyli Arcy Biſkupa, z ktorym záradzaią w Jego Prowincyi znayduiący ſię Biſkupi. *Ostatnie Dyecezalne*, na ktorych znayduie ſię Biſkup mieyſcowy z ſwoim Duchowieńſtwem

ſtwem niżſzym. Spoſob odprawowania Synodow Dyecezalnych przepiſany w Rzymſkim Pontyfikale, w części trzeciey ile do oſobliwſzych ſwoich Punktow, ieſt náſtępuiący. 1. W dzień rozpoczęcia Synodu zbliża ſię Duchowieńſtwo do Biſkupiego mieſzkania, z kąd Paſterzá ſwego ubranego w Biſkupią Kappę, w Komżach czyli w innym ubiorze doſtoieńſtwu właściwym prowadzi do Kościoła, w ktorym ſię ma odprawowáć Synod. 2. Stanąwſzy na mieyſcu obrządkiem Biſkupim ſprawuie Nayświętſzą Ofiárę o Duchu Swiętym 3 Po ſkończoney Mſzy Swiętey w Kappie koloru czerwonego odmawia Biſkup niektore Modlitwy, po nich śpiewa Dyakon Ewanielią, zatym Biſkup Hymn o Duchu Swiętym, *Veni Creator Spiritus &c.* po ktorym ma do przytomnych Przemowę, Jeźliby mu ſię zdawało, może kto i z wyznaczonych pod ten czas mieć także mowę o karności Kościelney, godnym ſprawowaniu rzeczy Boſkich, álbowięc o nienagannym życiu Duchowieńſtwá, i wiernym ſprawowániu powinności przywiązanych do Ka-

płáń-

płańſkiego i Paſterſkiego Urzędu. 4. Po mowie zanoſzone bywaią niektore ſkargi, i oneż ułatwiáne. czytaią ſię rozrządzenia Synodu Trydenckiego względem Rezydencyi, i wyznania Wiary od tych, ktorzy to uczynić powinni. 5. Zaleca ſię, áby ſię przyzwoicie zachować podczas Synodu. i kończy ſię pierwſza ſchadzka. Podobnież i naſtępuiące odpráwowáć ſię zwykły, na ktorych po zakończoney Przemowie, uſtawy czyli nowe rozrządzenia, ktore zdawały ſię bydź użytecznemi, czytane bywaią. Przy dokończeniu czytaią ſię także Imiona tych, co powinni znaydować ſię ná Synodzie, áby nie przytomni bez ſłuſzney przyczyny przyzwoitą odnieśli karę. Zachęca Biſkup wſzyſtkich, i do wſzyſtkiego co należy, według zachodzącey potrzeby, odprawuie Modlitwy ná dziękczynienie Panu BOGU, poleca ſię także Modlitwom przytomnych, ktorzy po odebranym ná reſzcie Błogosłáwieńſtwie, i ogłoſzonym od Archi Dyakona pozwoleniu rozeyścia ſię w naſtępuiące słowa: *Recedamus in pace &c.* powracaią do ſiebie.

PRZY-

PRZYDATEK

ROZDZIAŁ I.

Wykład wſzyſtkich Ceremoniy około Mſzy, i wypiſanie iey Modlitw tak w Łacińſkim iako i w Greckim obrządku.

PUNKT PIERWSZY. *Wykład Ceremonii.*

Część wſtępna zamyka Przyſtęp.

1. DO Mſzy ſolenney wychodzi Kapłan Orſzakiem ſłużących otoczony i nioſących Krzyż, Swiece, Kadzielnice; bo iako Miniſter publiczny przyſtępuie do ſpráwowania ſłużby, ważnością, i zacnością ſwoią przechodzącey iakichkolwiek Urzędnikow Swieckich.

Przed Ołtarzem niſko kłania ſię álbo na kolana upada, dla oddania pokłonu Chryſtuſowi Panu, álbo w O-

brazie wyrażonemu, álbo w Sakramencie utaionemu.

Przedtym całował Ewangelią, ktorą podaiąc Dyakon mowił: To ieft Oycze Prawo Swięte: Odpowiádał Kápłan, Wierzę, i wyznaię. Czyni to i teraz Bifkup, ále dopiero áż u Ołtarzá po fkończonym wyznaniu

Nie záraz przystępuie do Ołtarzá: fądząc fię niegodnym, áby fię doftatecznie przygotował.

Żegna się: wyznaiąc, iż w Imię, i na Cześć Troycy Przenayświętfzey zaczyna z Ludźmi rozpamiętywać Mękę Zbawiciela.

Mowi Psalm 42. Dla wzbudzenia w fobie, i w przytomnych chęci, i nadziei przyftąpienia tu do Ołtarzá widomego, á potym niewidomego, ktory Jan Swięty widział w Niebie *Apoc: 8. &9.* iako Dawid uciekaiący od Saula tym Pfalmem cieszył fiebie nadzieią ofiarowania w Jeruzalem.

Mowi ten Psalm na przemiany z fłużącym przytomnych ludzi reprezentuiącym, bo i ci powinni podobnąż w fobie wzbudzać chęć, ufność i radość.

Nachylony nisko ku ziemi biie się w piersi: nieśmieiąc oczu podnieść z publikánem biiacym się w pierśi, i mowiącym: *BOZE bądź miłościw mnie grzesznemu*

Spowiada się BOGU: bo BOGA obraził, i BOG sam ustánowił pokute do niey wzywa, i głádzi grzechy. *Nayświętszey Pannie:* bo czego Matká u Syna nie uprosi? przeto słusznie názwana ucieczką grzesznikowi. *Swiętemu Michałowi:* bo On iest ludu Chrześciańskiego, jáko niegdyś Zydowskiego Obrońca; *Swiętemu Janowi Chrzcicielowi:* bo On opowiadał Pokutę ná odpuszczenie grzechow; *Swiętemu Piotrowi:* bo Jemu dane są klucze Krolestwá Niebieskiego *Swiętemu Pawłowi:* bo Jemu iako Narodow Apostołowi nasze winniśmy nawrocenie. *Wszystkim Swiętym,* ábyśmy tym prędsze i obfitsze otrzymali odpuszczenie, im więcey będzie przyczyńcow do BOGA, ktory dla Modlitwy iednego Moyżesza odpuścił grzechy Izraelitom; Swięci też od nas obrazą Pana, są obrażeni, Swięci nas sądzić będą: *Siedzieć będziecie, sądząc dwanaście poko-*

lenia Jzraela Math: 19 Alboż nie-wiecie, iż Swięci świat ten sądzić bę-dą? 1 Corinth: 6. Wszystkim wiernym według rozkazu owego *Jacob: 5 ℣. 16* Spowiedaycie się iedni drugim grze-chow waszych, i modlcie się iedni zá drugich, ábyście byli zbawieni: álbo-wiem wiele może ustawiczna prośbá sprawiedliwego. Słuszna też, ábyśmy obraziwszy BOGA, Swiętych i cały Kościoł, przed wszystkiemi też wy-znali winy nasze, choć w powszechno-ści.

Pan z wami: temi słowy lud po-zdrawia, i wzbudza do Modlitwy ná-stępuiącey. Był to u dawnych sposob pozdrawiania *Ruth: Cap: 2. ℣. 4.* rzekł do Zeńcow Booz: *Pan z wami*, ktorzy odpowiedzieli: *niech ci Pan błogosła-wi. Służący reprezentuiący lud odpo-wieda: i z duchem Twoim*, oświadcza-iąc, iż uważa i prosi BOGA o Duchá Jego. Łáská Pána nászego JEZUSA Chrystusa z Duchem waszym Brácia: Amen *Galat: 6.*

Mowiąc: modlmy się, podnosi oczy w Niebo, i obraca się álbo do *Krzyża*, álbo do Chrystusa Paná w Sakramen-

cie:

cie: bo od ſamego BOGA możemy bydź wyſłuchani, i nie inaczey, tylko przez, i dla Chryſtuſa Pana.

Całuie Ołtarz: chcąc bydź złączonym z Chryſtuſem, ktory był razem Ołtarzem, Ofiárą i Kapłanem, iako z nim byli złączeni Swięci, ktorych w Ołtarzu ſą Kości.

Pyt: 1 *Czemu we Mszy żałobney opuszcza się Psalm, Judica me DEUS &c. Osądź mię Panie?*

Odp: Mawiano go przedtym przydaiąc ná końcu zámiaſt owych ſłow: *Chwała Oycu &c.* inne za umarłych: *Wieczny odpoczynek &c.* Gdy naſtąpiłá poprawa pod Swiętym Piuſem V. Mſzału i Brewiarzá przepiſano áby Go opuścić dla znaku podobno rożnicy w ſmutnym obrządku. Czyni ſię też to i przez dwie Niedziele oſtatnie Poſtu wielkiego, gdy nie przypada mieć Mſzy Swiętey o iakowym Swięcie, dla záchowania podobno dawnego obrządku, według ktorego mawiáno wierſze z rożnych Pſalmow wyięte, iáko to i teraz czynią XX. Kartuzi, Dominikanie, Karmelici &c.

2do.

2do. *Introit, czyli czytanie pócżątku Mszy ze Mszału.* Tak názywa się, że Chor śpiewał z Ludem, gdy Kápłan do Ołtarzá przystępował. skłáda się z Antyfony, pospolicie wyiętey z Psalmow, z wierszow pierwszych Psalmu iakiego i Hymnu: *Chwałá BOGU Oycu &c* od czasow Apostolskich używanego, i od Zboru Niceńskiego pomnożonego przydaniem: *Jako była na początku &c* nie záś od Swiętego Hieronymá, iako omylnie piszą Alkuinus, i Waleifrydus.

Przedtym iako i teraz w niektorych Kościołách Kapłan aż do Offertorium siedział przed Ołtarzem słuchaiąc Choru, Lekcyi, i Ewangelii, przystąpiwszy záś do Ołtarzá ná Offertorium, musiał z Księgi po lewey Ręce leżącey czytać, gdyż práwa strona Ołtarzá zaięta była ofiarámi ludu, ná srzodku záś stał Kielich.

Po Kommunii, dziękczynienia czytał z Księgi przeniesioney na práwą stronę Ołtarzá, iuż uwolnioną od Ofiar, gdyż ná lewey Subdyakon Kielich wycierał. Dla záchowania pámiątki tego obrządku Kapłan teraz

po

po práwey ſtronie Ołtarzá czyta to, co ſłuchał Kápłan przed Ołtarzem, á potym Mſzał ná lewą, á z lewey znowu ná práwą ſtronę przenoſi.

Inni duchowną tego obrządku náznaczaią przyczynę: práwa ſtroná Ołtarzá znáczy Narod Zydowſki, czytanie na tey ſtronie wyraża, iż oni byli pierwſi do Wiáry powołani, że zaś oni nieprzyięli Ewangelii, á ná ich mieyſce obrani Poganie, przeto Mſzał przenoſząc na lewą Ołtarzá ſtronę, Pogan znáczącą; znowu z prawey ná lewą odnoſzą dla wyrażenia, iż przy końcu świáta Zydzi nawroceni uczynią z Poganami iednę Owczarnią, ktorey Paſterzem Chryſtus Pan.

Pyt: 2 *Czemu się we Mszy Rekwialney zażywa do Introitu Psalm: Te decet &c?*

Odp: Ci, co z Swiętemi, Auguſtynem, Hieronymem, i Bedą, biorą wſpomniony *Pſalm o Powrocie Izraelitow z Babilonu do Jeruzalem*, domyślaią ſię, iż temi ſłowy proſi Kapłan BOGA żeby z niewoli mąk czyſcowych duſze do obiecaney Ziemi wieczney ſzczęśliwości wyprowadzić raczył,

czył, iako niegdyś litościwie Jzraelitow z niewoli Babilońskiey oswobodził. Trzymaiąc się zaś właściwego rozumienia, iż był złożony na podziękowanie Panu BOGU za spuszczenie obfitego deszczu po długiey suszy, i z tąd pochodzącym nieurodzaiu, można nabożnie w tym upatrywać pragnienie Kościoła, i doprasżanie się aby BOG dobrotliwy rosą łaski Niebieskiey dusze wypłacaiące się Iego sprawiedliwości skropić raczył, a tak żeby mogły mu oddać owe pienie przyzwoite Syonowi: *Przeszliśmy przez wodę i ogień, i wyprowadziłeś nas na ochłodę* = *Transivimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Psalm*: 65. *v.* 12.

Pyt: 3. *Czemu w Mszy Rekwialney Kapłan Mszał, a nie siebie przy początku czytania Introitu żegna?*

Odp: Bo modlitwy tey Mszy Swiętey nayosobliwiey umarłemu służą, ktoremu mocą Krzyża Swiętego odpoczynku wiecznego życzy &c. Zatym nad Mszałem, i wraz Ołtarzem Krzyż Swięty czyni, wystawuiąc go sobie na wzor Ołtarza wspomnionego w obiawieniu Jana Swiętego, po ktorym zostawały

Du-

Dusze sprawiedliwych oczekuiące zupełnego uszczęśliwienia.

3tio. Kirie eleyson. Chryste eleyson. Panie zmiłuy się. Chryste zmiłuy się.

Dziewięć razy mowi się z dziewiącią Chorami Aniołow, potrzykroć wzywaiąc każdą Osobę TROYCY Przenayświętszey, i oraz iednostayną czcią iedność Natury wyrażaiąc, i proszące aby nas uwolnił od troiakiey nędzy: to iest niewiadomości, winy, i kary. Przedtym poty Chor powtarzał, poki Biskup znaku przestania nie dawał. O zwyczaiu śpiewania tey modlitwy wszędzie powszechnym iuż Roku 529. daie znak Zbor Wasenski, ktory 60. laty poprzedził Grzegorza Wielkiego, ktoremu wprowadzenie Iego przypisuią niektorzy.

Niektorych słow Greckich, i Hebrayskich, iako Alleluia Kościoł używa w modłach swoich iużto dla dawności tego zwyczaiu, iuż dla pokazania iż Kościoł Zydow i Grekow pierwey potym Łacinnikow złączył, iużto, że temi ięzkami tytuł nad Ukrzyżowanym Chrystusem Panem: *JEZUS Nazarański Krol Zydowski*, był napisany.

Ka-

Kadzi Ołtarz potym, i ofiary: prosząc, abyśmy mocą tey Ofiary ſtali ſię iako mowi Paweł Swięty dobrą wonnością Chryſtuſową. 2. *Cor: cap: 1.*

4to. Hymn Anielſki *Gloria in Excelſis* &c *Chwała na wyſokości* &c.

Początek tego Hymnu ieſt Pieśń Aniołow ſłyſzanych od Paſterzow przy Narodzeniu Zbawiciela; reſztę przypiſuią Telesforowi Papieżowi, ktory Męczeńſką odnioſł Koronę Roku 138. albo 139. inni Swiętemu Hilaremu Piktawſkiemu = gruntownieyſze zdanie ieſt tych, mowi Benedykt XIV. co z Kardynałem Boną ogołem trzymaią, że to Kościoł przydał; domyślaią ſię niektorzy, że podobno o nim mowi Piniuſz, piſząc do Troiana: *śpiewaią Chrześcianie Pieśń na przemiany Chryſtuſowi, niby BOGU.*

Nie mowi ſię we Mſzach za umarłych, przed, i w poſt, w Adwencie i czaſow pokutnych: gdyż ten Hymn wyraża radość Duchowną. Grecy nazywaią ten Hymn *doxologia* więkſza, a mnieyſzą to ieſt hymnem Chwały: *Chwała BOGU Oycu.*

Obro-

Obrociwszy się do ludu mowi: Pan z wami, aby swoim pozdrowieniem wzbudził ich do uwagi; *mowiąc Pan*, rozkłada ręce na znak żądzy, aby ich BOG Duchem swoim napełnił, składa rece znowu na znak iedności, i że żadnego z modlitw swoich nie wyimuie. Lud odpowiada: i z *Duchem twoim*, oświadczaiąc, iż uważa, i o toż samo BOGA prosi.

5to. Modlitwy według czasu i Mszy.

Nazywaią się *Kollekta* albo zebranie, że albo ią po zebraniu ludu do Kościoła mowiono, albo że zawiera żądze ludu zebrane i prożby do BOGA, albo że zebranemi myślami do uważenia taiemnic mowić się i słuchać ma. Mowią ią z rozciągnionemi i podniesionemi rękami, bo ręce rozciągamy, gdy usilnie o co prosiemy. Ten obrządek wzięty od Pawła Swiętego mowiącego, chcę abyście się modlili na każdym mieyscu, podnosząc czyste ręce, *1. ad Timoth: C. II. v.* 8. i Dawid mowi: Wysłuchay Panie modlitwy moiey gdy podnoszę ręce moie do Kościoła twego Swiętego - - w Imię twoie będę podnosił ręce moie. Wyciągnąłem ręce moie do ciebie.

Koń-

Kończą się wszystkie modlitwy temi słowy; *przez Pana naszego JEZUSA Chrystusa*, albo innemi zawieraiącemi w sobie zawsze wzmiankę Zbawiciela, bo nie możemy mieć przystępu do Oyca chyba przez niego, iako posrzednika naszego. *Ephes.* 2. 18.

Pyt: 4. Czemu na Mszy w Suchedni, i niektorych innych, według przepisu Mszału Rzymskiego, często się powtarza: flectamus genua &c. upadaymy na kolana?

Odp: Słowy temi: *modlmy się*, gdy Kapłan siebie i innych wzbudził do osobliwszego nabożeństwa, Dyakon wszystkich ostrzegał, aby upadłszy na kolana, oddali część BOGU powinną, i polecili mu w skrytości serca potrzeby swoie. Niekiedy nawet (co się też i u nas w Wielki Piątek do tąd zachowuie) oznaymiano ludowi Osoby, i szczegulne potrzeby, ktore ich polecano modlitwie. Poklękał zatym lud zgromadzony, modlił się w cichości, a potym za daniem znaku przez tegoż Dyakona do wstania przez te słowa: *Levate*, powstańcie, podnosili się a Kapłan odprawował Kollektę, po ktorey wszyscy odpowiadali *Amen*. Nawet i na innych prywatnych Schadzkach

toż

tož czyniono, iako wnosi Kardynał *Bona Rerum* Lit: *Lib*: 2. *Cap*: 5. §. 2. z Dziejow Swiętey Zuzanny przywiedzionych od Baroniusza, i z przykładu Kaia i Sabiniusza Kapłanow. W Niedziele nie przyklękano na modlitwy, tož zachowywano przez cały czas Wielkanocny, iako się pokazuie z rozporządzenia Soboru powszechnego Niceńskiego 1. *Cant.* 20. A o czym ieszcze dawniey napisał w te słowa Tertulian: w dni Niedzielne rozumiemy, że nieprzystało uklęknąwszy odprawować modlitwy. Tenže zwyczay od Wielkanocy, až do Swiąt zesłania Ducha Swiętego zachowuiemy *Lib*: *de Corona Milit*: *Cap*: 3. Zwyczay klękania za odebraniem przestrogi od Dyakona, brano przedtym za nieiaką powinność i przyganiano, gdyby go kto nie dopełnił; iako dochodziemy z *Kazania* Swiętego Cerazyusza Biskupa *Arelateńskiego*, ktory tak, *Hom*: 34. (*teraz in Apoc*: *Operum Swiętego Augustyna Tom*: 5. *Serm*: 286.) mowi do ludu: Proszę was i upominam Bracia naymilsi, žebyście gdy Dyakon woła upadaymy na kolana, nietylko serca, ale też i ciała wiernie nakłaniali. Zaczasem zosta-

wio-

wiono to woli i nabożeństwu każdego. I lubo w dni Suchodniowe, iakoteż i inne niektore mowi Dyakon: *flectamus genua*, upadniymy na kolana, nie iest lud obowiązany przyklęknąć, ani mu zostawuią czasu do modlenia się, lecz natychmiast odpowieda Poddyakon: *powstańcie levate*. Przedtym (iako czytamy w dawnym porządku Rzymskim. *Ordo Romanus*) w Srzodę Suchedniową przy Mszy Swiętey dwie czytano Lekcye, trzy w Piątek, a w Sobotę cztery, teraz dwie z Piątku przeniesiono na Sobotę, wszystkie mogą służyć ku nauce, i pożytkowi przyimuiących święcenie, i zachęcić ich do nabywania umieiętności rzeczy Boskich, i przyzwoitych Ich powołaniu obyczaiow. Dla czego *Alcuinus*, *i Durandus*, takowego rozporządzenia wspomnionych Duchownych domyślaią się przyczyn.

Część ucząca zamyka

1mo. Epistołę.

To iest cząstkę Pisma S. wyiętą albo z Prorokow, albo z Dzieiow, albo

Listow Apostolskich, od ktorych też tak się zawsze nazywa, i ktorą przedtym Czytelnik czyli *Lector* albo inny z niższego Duchowieństwa, potym około Wieku IX. Subdiakon dla nauki ludu z Ambony śpiewał, po Epistole dla zabawienia Choru tym czasem, gdy Dyakon gotował się do śpiewania Ewangelii, śpiewano.

2do. Graduał.

To iest: modlitwy z Pisma Swiętego a osobliwie z Psalmow wyięte u stopnia Pulpitu, albo Ambony, od ktorego nazwane Gruduałem, po nich.

3tio. Ewangelią.

Dyakon kładnie Księgę Ewangelii na Ołtarzu, dla wyrażenia, iż z Rozkazu i Imieniem Chrystusa, ktorego Figurą iest Ołtarz, zabiera się do opowiadania Ewangelii, i że ta Ewangelia Iegoż samego słowa i naukę zawiera. *Klęknąwszy* przed srzodkiem Ołtarza (Kapłan prywatnie Mszą maiący nachyliwszy się) prosi BOGA, aby raczył duszę i usta iego oczyściwszy, uczynić go godnym

opo-

opowiadania Swiętey Jego Nauki. Po Modlitwie prosi o błogosławieństwo *Kapłana*, gdyż żaden nie powinien sam się wdzierać do Ewangelii opowiadania, chybá posłany, álbo nadzwyczaynie od samego BOGA z cudami, álbo zwyczaynym sposobem od przełożonych Kościelnych; gdyż do Piotrá rzeczono tylko: Paś Owce moie. Biskupow BOG postanowił rządzić Kościołem Bożym. *Act.* 20. ℣. 28. Jako opowiadać będą, nie będąc posłani od BOGA. *Rom*: 10. ℣. 15. Zaden czci sobie nie bierze, iedno ktory bywa wezwan od BOGA, iako Aaron tak i Chrystus nie sam siebie wsławił, że się stał naywyższym Kapłanem. *Hebr*: 5. ℣. 4. & 5.

Otaczaią Dyakona idącego [przedtym na Ambonę] służący z świecami, z Kadzidłem: naprzykład Magistratow, ktorzy z takowąż wspaniałością zwykli byli do sprawowania urzędow swych przystępować.

Lud powstaie: dla uczczenia Ewangelii, stoi záś gdy śpiewa, oświadczaiąc gotowość do iey pełnienia. Spiewa Dyakon: *Pan zwami*, wzbudza-

dząiąc do słuchania z uwagą. Czyni *Krzyż* ná Ewangelii: bo moc i skutek iey wypływa z Krzyża Chrystusowego. Dyakon i lud czyni Krzyż ná czele, ustach i piersiach dla pokazánia, iż nie wstydzą się Ewangelii, gotowi ią wyrażáć obyczaiami, wyznawáć usty, poważáć w sercu. Kadzi Ewangelią: bo ona oświecá umysł, zápala serce, i czyni nas wdzięczną BOGU wonnością. Całuie Kapłan, á czasem i lud Ewangelią, ná znak uszanowánia, i miłości. Po Epistole, *dzięki BOGU*, po Ewangelii, *Chwała Tobie Panie*, Chor i Lud odpowiáda, dziękuiąc BOGU za naukę zbáwienną.

Ná początku śpiewał Ewangelią ktorykolwiek z *Klerykow*, iako dochodziemy z Listu 33. i 34. Swiętego Cypriana, i z ustaw Zboru Toletáńskiego I. C. 2. potym poruczono to było dla większey uczciwości samym Dyakonom, iako świadczy Swięty Hieronym w Liście do Sabiniana, i Zbor Waseński Roku 529. w Rzymie, iako pisze Anzelm Hawelberski Biskup *Lib: 3. Dial: Cap: 16.* był zwyczay

na większe Swięta śpiewać Ewangelią i po Łacinie, i po Grecku, dla tego, iż te Języki ná ow czas Rzymianom zwyczayne były. Teraz śpiewaią Epiſtołę i Ewangelią, tak Łacińſkim, iako i Greckim Językiem, ile razy Papież ma Mſzą ſolenną, ná znák iedności, i iedney Głowy Kościołow obydwoch. Ten zwyczay chowaią w Oktawę Swiętego Dyonizego w Opactwie tegoż Swiętego niedaleko Paryża. Spiewano záś Ewangelią z mieyſca wyżſzego, ktore Ambon nazywano. Dyakon obracał ſię Twarzą ku prawey ſtronie, ná ktorey ſtali Męſczyżni, ponieważ oni będąc Głowami i Nauczycielami Familii ſwoiey, naybardziey obowiązani ſą znáć prawdy Ewangeliczne: Ta ſtrona w Kościołach, ktore ná początku ná Wſchod poſpolicie budowano, była ku Południowi, á lewa Niewiaſtom wyznaczona ku pułnocy. Zaczaſem wprowadzono zwyczay obracać ſię ná lewą ſtronę, iuż to że lewica znaczy grzeſznikow, ktorych ſzukaiąc Chryſtus przyſzedł ná świat, iáko ſam mowi: nie przyſzedłem wzywáć ſprawiedliwych

wych, ále grzesznikow, iuż to że przez wiatr pułnocny w Piśmie Swiętym, znaczą się natarczywości szatańskie, według owych słow Jeremiasza *Cap:* 1. od pułnocy rozszerzy się złe na wszystko mieszkanie Ziemi. Te záś szatańskie natarczywości słowem Chrystusowym odpędzić usiłuią sludzy Jego. Po Ewangelii następowało *Kazánie*, álbo wykładanie Ewangelii, lub Epistoły, zápowiedanie Swiąt, Postow, Modlitw &c. Pontyfikał Leona Papieża X. przepisuie, áby przed *Kazaniem* *Kaznodzieia* pytał się Biskupa, iakie odpusty ma zápowiadać. Potym przydaie: Po skończonym *Kazaniu* *Kaznodzieia* czeka ná Ambonie, á Biskup ze wszystkim powstaie w Infule, Dyakon záś stoiąc przed nim nachylony mowi Spowiedź powszechną. Po niey Kaznodzieia z Ambony ogłasza: Nayprzewielebnieyszy w Chrystusie Oyciec, i Pan, Pan nasz daie i pozwala wszystkim przytomnym czterdzieści dni prawdziwego Odpustu, według Obrządku zwyczaynego Kościoła modlcie się do BOGA zá szczęśliwy stan Swiętey Matki Kościoła.

Po Kazaniu Dyakon obwoływał: ieźli iest ktory do Chrztu gotuiący się, niech wynidzie. Kto nie może Komunikowáć niech da mieysce. Matki zbierzcie wasze dzieci. Uchoway Boże áby kto miał urazę do drugiego, álbo obłudnie znaydował się. Swięte Swiętym, precz ztąd psi: temi słowy przypominał upomnienie Chrystusa Pana: Nie dawaycie psom świętego. *Math: Cap: 7. 6.* I owe słowa ktore Jan Swięty słyszał w obiawieniu, *Apoc: 22. 15.* Ná dworze psi, i Zabobonnicy, i niewstydliwi, i mężoboyce, i bałwochwalce, i każdy, ktory miłuie, i kto czyni kłamstwo. Potym Dyakona obwołaniu przystępowali do Biskupa ci, co w liczbę gotuiących się do Chrztu Imię swoie wpisali, i pokutuiący z trzeciego stopniá nazwani *Substrati.* A wziąwszy od niego przez kłádzenie Rąk, i modły Błogosławieństwo, wychodzili. Wyprowadzano ieszcze przed niemi wyklętych, i niewiernych &c. Pokutuiącym w te słowa znáć dawał Dyakon, ażeby wyszli z Kościoła: *exite, qui in pœnitentia estis* = Wynidźcie,

kto-

ktorzy odprawuiecie Pokutę. Potym zaś obracał mowę do reszty wiernych, upominaiąc ich, áby żaden nie śmiał wychodzić, ále żeby wszyscy nabożnie przyklękneli na Modlitwę: *Nemo eorum, quibus non licet exeat, omnes fideles flectamus genu Lib: 8. Const: Apost:* Toż dopiero iedni z Dyakonow drzwi zamykali, i ich strzegli, drudzy przestrzegali, áby każdy ná swoim mieyscu skromnie znaydował się, áby nie spał, nie rozmawiał, áby dzieci nie przebiegały się. Po takowym rozporządzeniu Dyakon u Ołtarzá wołał: Uważaymy, a Biskup lud pozdrawiaiąc mowił: *Pokoy BOGA niech będzie ze wszystkiemi wami.* Lud odpowiedział: *i z duchem twoim.* Dyakon znowu wołał: *Daycie wam wzaiemnie pocałowanie święte*: na te słowa Klerycy Biskupa, Laycy Laykow, Męszczyźni Męszczyzn, Niewiasty Niewiast całowali. Na co záś ustanowione było to pocałowanie? na znák miłości i darowania urazy. Jeźli ofiaruiesz dar twoy do Ołtarzá, á tam wspomnisz, iż Brat twoy ma nieco przeciw tobie, zostaw tam dar twoy

przed

przed Ołtarzem, á idź pierwey zie-dnać ſię z Bratem twoim; A tedy przyſzedłſzy ofiaruieſz dar twoy: mowi Chryſtus *Math*: 5. 23. Jako bowiem w ſtarym Zakonie każdy Ofiarę ſwą dawał Kapłanowi, tak i w nowym na początku po pocałowaniu, każdy nioſł ſwoię ofiárę, i Kapłani nie inny Chleb i Wino poświęcali, tylko z ofiarowanych. Na Ołtarzu nietylko rzeczy kładziono, ktore ſłużyły Ołtarzowi, iako Chleb, ziarna, Wino, Oley, Woſk, Kadzidło, i inne przy Ołtarzu. Komu nie wolno było kommunikowác, nie wolno było i ofiarować, gdy zaś wierni oſtygłſzy, przeſtali ná każdey Mſzy kommunikowáć, część ofiar brał Kápłan do poświęcenia ſłowy Chryſtuſowemi, część záś błogoſławił tylko, i rozdawał ludowi przytomnemu, á do nieprzytomnych poſyłał, wzbudzaiąc w nich żądzą przynaymniey kommunikowania duchownie. Ná koniec dla większego ochędoſtwá, ſami Kapłani przyięli ná ſię ſtaranie o Chleb, i Wino. Swięty Karol Boromeuſz w Synodzie Medyolańſkim upomina wiernych, áby

ten

ten święty zwyczay odnowili. Po wielu Kościołach chowáią piece żelazne, i narzędziá, ktoremi pobożni Monarchowie, i Xiążęta sami rozczyniáli, i piekli Chleb, i Wino toczyli do Ofiary. Ten obrządek w Wieku X. prawie powszechnie w zupełną poszedł niepámięć.

o Części Mszy, ktorą nazywáią Mszą Wiernych.

1mo. SKŁAD WIARY.

PO Kazaniu przedtym (teraz po Ewangelii) następowało wyznánie Wiary przez skład: *Wierzę w BOGA iednego &c.* bo według Apostoła Swiętego wiará z słuchánia słowa Bożego. Mowią ten skład we wszystkie Niedziele, bo przynaymniey raz w tydzień lud iest obowiązany wyznáć wiárę swoię iednoustnie. We trzech Mszách Narodzenia Páńskiego: bo tá Taiemnica iest fundamentem, i początkiem Wiáry naszey. We wszystkie Uroczystości Nayświętszey Panny: bo i o Niey w tym skłádzie iest wzmian-

wzmianká. W Uroczystości Apostołow i Doktorow: bo owi wiarę zaszczepili, Ci rozszerzyli. Czworaki iest skład Wiary: 1. Apostolski od Apostołow. 2. Niceński, od Zboru Niceńskiego Roku 325. 3. Carogrodzki, od Zboru Cárogrodzkiego Roku 381. 4. Swiętego Atanazego niewiadomo od kogo złożony. We Mszy śpiewaią skład Niceński z przydatkami Zboru Carogrodzkiego, gdyż w nich wyraźniey zbiiáią się błędy Aryuszá i Macedoniuszá. Pierwszych Wiekow ieżeli używano przy Ofierze składu iakiego nie mamy dowodow. Podobno Tymoteusz Patryárcha Carogrodzki około Roku 570. pierwszy do Kościoła wschodniego ten zwyczay wprowadził dla ochronienia wiernych od błędow Macedoniuszá, á Zbor Toletáński trzeci R. 582. rozkazał, áby toż czyniono w Hiszpanii, z kąd do Francyi i Niemiec przeniesiony. Ze Kościoł Rzymski żadną Herezyą nie był skażony, przeto według Bernona aż Roku 1014. ná prożbę Henryka I. Cesarzá składu przy Ofierze używáć zaczęto. Według zaś Mabillona uży-

wa-

wano przed Wiekiem IX. lecz od tego Wieku aż do XI. zaniedbano. Benedykt zaś Papież odnowił tylko zwyczay dawny.

Pyt: *Czemu się na Mszy Rekwialney nie mowi ani Credo. áni Gloria, ani Kapłan Mszału po Ewangelii nie całuie?*

Odp: Bo te znaki wszystkie są radości. Msza zaś Rekwialna iest Msza smutku. Ton też śpiewaney takiey Mszy Swiętey iest niski i smutny.

2do. Modlitwa przed Offertorium.

SĄ wiersze z Psalmow wyięte ktore i Kapłan mowi, i gdy Kápłan ofiaruie, Chor śpiewa naśladuiąc Synow Aarona, ktorzy, gdy Moyżesz ściągał Rękę swą. i ofiarował, zakrzykneli, i ná Trąbach kutych zátrąbili, i dali słyszeć głos wielki ná pamiątkę przed Bogiem. Tedy wszystek lud pospołu pośpieszyli, i w wielkim Domu był wielki dzwięk wdzięczności pełny. *Eccl*: 50. ℣. 17. & 18. Przedtym gdy składu Wiary nie używano podczas

O-

Ofiary, po pocałowaniu, i pozdrowieniu od Biſkupa przez *Pan z wami*, záraz każdy nioſł ſkromnie Ofiarę ſwoię do Ołtarzá bez śpiewania. Aby záś i ten moment Chwałą brzmiał Boſką, wprowadzono Wieku czwartego zwyczay śpiewania nabożnych Afſektow z Pſalmow, iako o tym i Swięty Auguſtyn znáć daie. Toż czyniono, gdy po Kommunii Kapłana, álbo Kommunią, álbo Chleb błogoſławiony z Ofiar ludowi rozdawano: Te Modlitwy nazywaią ſię *post Communio*, álbo po Kommunii.

3tio. Ofiarowanie osobno Chleba i Wina.

TEn Obrządek mowi Bellarmin, z Modlitwami z nim złączonemi przed pięćſetnym Rokiem nie był w używaniu w Kościele Rzymſkim, nic iednak nie zawiera takowego, coby nie ſłużyło do wzbudzenia Nabożeńſtwá. Wino mieſza z wodą: iużto, iż Chryſtus Pan poświęcił napoy zwyczayny, napoy zaś zwyczayny w Paleſtynie było Wino z wodą mieſzane,

iuż-

iużto dla wyrażenia złączenia dwoch natur w Chryſtuſie; dla czego Jakubitowie iednę z Eutycheſem Heretykiem wyznaiący w Chryſtuſie naturę. wodę nie mięſzaią z Winem. Już to dla wyrażenia krwi i wody płynącey z boku ná Krzyżu przebitego. Dla czego też w niektorych Prowincyách, i Zakonách mięſzaiąc wodę z Winem, mowią: *Z boku Chrystusa wyszła Krew i woda. w Imię Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego, Amen.* Już to dla wyrażenia iedności Ludu Chrześciáńſkiego z Chryſtuſem; dla tego Kapłan nie żegna áni błogosławi Wina, bo znaczy Chryſtuſa, od ktorego wſzelkie ieſt błogosławieńſtwo, wodę żegna, bo ona wyraża lud, według owych słow: *Apoc: 17. ℣. 15.* Wody - lud ieſt. Grecy dwa razy wodę leią. 1. Zimną: na ow czas Kapłan świętą Włocznią koląc Chleb, mowi: Jeden z Zołnierzow włocznią otworzył Bok Jego, á natychmiaſt wyſzła krew i woda, *Joan: 19.* 2, Po święceniu przed Kommunią: Dyakon Kapłanowi podaie wodę ciepłą, ktorą Kapłan

bło-

błogoſławi, mowiąc: Błogoſławiona gorącość Swietych twoich uſtawicznie teraz, i záwſze, na wieki wiekow Amen. Obrządek ten nader dawny nigdy nie był zganiony od Kościoła Łacińſkiego, iako niektorzy omylnie twierdzili.

Pyt: . *Czemu Kapłan na Mszy Rekwialney nie błogosławi wodę, przylewaiąc iey kilka kropel do Wina?*

Odp: Naypewniey dla tego [iako uważa Alacinus] iż błogoſławieńſtwá oznaczáią okazalſzą uroczyſtość obrządku, ten záś, ktorego ſię używa w Modlitwách zá umarłych, oznacza iakie záſmucenie z śmierci bliźnich naſzych, iako ſię dopiero wſpominało, i iedynie zawiera w ſobie proźby wiernych, i Kościoła Swiętego, áby raczył bydź *BOG litościwy zmarłey braci naszey* Dla czego okrom innych znakow ſmutku, przydany ieſt i ten, że zażywa ná ten czas czarnego koloru zwyczaiem doſyć dawnym, ponieważ o nim *Amalariusz Pisarz Wieku IX.* wſpomina.

4to. Umywanie Rąk i trzecie Ofiarowanie.

UMywa Ręce Kapłan iuż dla oczyſzczenia ich, ieźli co przylgnęło do Kadzielnicy, iuż dla wyrażenia wnętrzney czyſtości duſzy od naymnieyſzey zmazy, o ktorą ná ow czás BOGA proſi Przedtym wſzyſcy ſłużący ręce umywali, i záraz Kapłani otaczali Biſkupa, á Dyakonowie ſtali z obu ſtron z wachlarzámi, dla odpędzenia robactwa od Kielicha. Po umyciu Rąk, podnośi Oczy, i Ręce w Niebo, i ſkłoniony ofiaruie razem Chleb i Wino przez Modlitwę: *Przyimiy Troyco Swięta &c* W wielu Prowincyách i Zakonách do tych czas razem ofiaruią Chleb i Wino przez tę tylko Modlitwę bez ofiárowania oſobnego. Niektorzy záś dowodzą, iż modlitwę, ktorą Kapłan mowi, ofiaruiąc Chleb: *Przyim Oycze Swięty &c.* zwykł był mowić lud ofiáry ſwe ná Ołtarzu ſkładáiąc; gdy záś lud Ofiáry przeſtał czynić, Kapłani ſami tę Modlitwę mowić w zwyczáy wprowadzili.

5to.

5to. MODLITWA *Orate Fratres &c. Modlcie się Bracia &c.* i Modlitwá *Secreta* názwána.

TEmi słowy: Modlcie się &c. *Kapłan* lud pozdrawia, i do ofiarowania wzbudza. Modlitwá zaś ktora następuie służyła dawnieyszych czasow, lubo nie wszędzie do Ofiary, pominąwszy inne, ktore są teraz we zwyczaiu. Nazywa się ona *Secreta* dla tego, iż ią sekretnie álbo pocichu mowi Kapłan, iáko utrzymuie Amalaryusz *lib*: 1. *de Eccl*: *Off*: *Cap*: 16. Hildebertus Biskup Cenomaneński, *Bibl*: *P. P Tom*: 22 Iwo *Karnoteński* i Tomasz Valdensis; zkąd pokazuie się, iak niesłusznie dawane bywaią przygany zwyczáiowi *Kościoła*, gdy nakazuie, áby te i inne Modlitwy odmawiane były po cichu, inni to nazwisko wywodzą od słowa *secerno*, oddzielam, odłączam, dla tego: iż ią w niektorych mieyscach mowiono ofiaruiąc część oddzieloną od Ofiar, ktore lud ná Ołtarzu składał, álbo że ią pierwszą czyniono po oddzielonych

Ka-

Katechumenach, Excommunikowanych &c To wszystko może się wnosić z Modlitwy dawney, ktora do tych czas mawia się w Niedzielę piątą po Swiątkach: Zmiłuy się Panie nad pokornemi prożbami naszemi, i te Ofiary sług Twoich łaskawie racz przyiąć, ażeby co każdy z osobná ofiárował ná Chwałę Imienia Twego, wszystkim służyło do zbawienia. Przez Pana Naszego &c.

6to. PREFACYA i HYMN: *Swięty, Swięty &c.*

KApłan lud pozdrowiwszy, upomina do podniesienia serca; bo (iako mowi Swięty Augustyn) Głowa nász Chrystus iest w Niebie, álbo że Pieśń Anielską nie inaczey śpiewać mamy, chybá umysłem w samym tylko BOGU zanurzonym. Wzbudza do dziękczynienia: bo toż samo, iż serce podnieść do BOGA możemy, iest darem Boskim, mowi Swięty Augustyn; bo BOG nas (mowi Swięty Cyril Jerozolimski) stworzył, i odkupił, i zá Syny przyimuie. Odmawia Prefacyą

ie-

iednę z iedenaſtu używanych teraz w *Kościele Łacińſkim.* Złożenie ich Gelazyuſzowi, i Grzegorzowi Swiętemu niektorzy przyznaią, co w tey mierze można názwać rzeczą pewnieyſzą ieſt, iż bardzo dawny, á prawie od Apoſtolſkich czáſow ieſt używania ich zwyczay, że nie máła ich liczbá była przedtym, i że o ich pierwſzych ſkładaczách nie mamy pewności doſtateczney. Nákłoniony potym z pokorą mowi Hymn: Swięty, Swięty, Swięty, ktory Aniołowie przed Tronem Boſkim śpiewali, iako ſłyſzáł Izaiaſz *Cap*: 6. Nie raz tylko Aniołowie mowią Swięty: ábyś nie rozumiał iż iedna ieſt Oſoba, nie mowią Swięci: ábyś nie wnoſił iż ieſt wielu, lecz toż ſamo po trzykroć powtarzáią: áby i rożnicę co do Oſob, i iedność co do Boſtwá wyrazili = Swięty Ambroży *Lib*: 3. *de Spiritu* Gdy mowi ſłowa, ktoremi lud witał Chryſtuſa Paná wieżdzaiącego do Jeruzalem, podnoſi ſię: bo Chryſtus nas wydźwignął z nędze, i podnioſł przez łaſkę. Razem żegna ſię: bo podnioſł nas przez poniżenie, i *Krzyż* ſwoy. Oraz daie

znáć

znać *Kapłan*, iż przyſtępuie do rozpamiętywania Męki Zbawiciela. *BOG Sabaoth*, toż ſamo znaczy, co BOG mocy, i Woyſk. *Ozanna* záś znaczy álbo Chwała, álbo odkupienie, albo zbaw nas, álbo ieſt wyrażenie radości, iako u nas *heynam*.

CANON.

Albo prawidło tak nazwane, ſą modlitwy, iż w nich zawiera ſię porządek i Reguła ſtáła, nieodmienna, według ktorey ſamey tylko w *Kościele* Zachodnim wolno ſprawować Ofiarę nowego Zakonu. Innocencyusz Papież nazywa go Modlitwa. Wigilituſz zaś Papież Modlitwą álbo prośbą *Kanoniczną*, inni nazywaią ſłużbą, i taiemnicą, ſpráwowaniem Swiętey Taiemnicy. O tey części Nayświętſzey Ofiary ma ſię naywięcey rozumieć, co ſię wyżey wſpomniało, á co i Bellarmin *Kardynał Lib. 2. de Missa Cap: 19. p: 1121* uważa, iż za świadectwem Izydora *lib: 1. de Off: Cap: 15.* pierwſzy był Piotr Apoſtoł, ktory przepiſał porządek czynienia tey O-

fiary, przydaiąc niektore Modlitwy do słow Chrystusowych. Potym rożni Papieżowie toż uczynili aż do Grzegorza Papieża I. Wigiliusz też Papież *Kanon* Apostołom przypisuie. *Ep: 2. ad Eucherium* álbo *Proterium Cap: 5.* Zbor zaś Trydencki *Sess: 22. Cap 4.* twierdzi, iż *Kanon* składa się z słow Chrystusowych, z Apostolskich, i Papiezkich. Dowody dawności *Kanonicznych* Modlitw te są ieszcze: Nayprzod, iż one znayduią się we Mszałach pisanych przed Wiekiem osmym. Powtore: iż żaden Pisarz nie wspomina, kto był iego wynalazcą; lubo nieomieszkali wymienić Autorow małych przydatkow. Niezawadzi tu namienić, że od czasow Swiętego Grzegorzá wielkiego, áż do tąd od nikogo iuż *Kanon* nie był áni odmieniany, áni powiększany, iáko uważa Benedykt XIV. *lib: 2 de Missa Sácr. Cap: XII.* i inni. Składa się *Kanon* z części poprzedzaiących i następuiących po poświęceniu. Część poprzedzaiąca zawiera te trzy Modlitwy. 1. *Ciebie tedy Oycze naylaskawszy.* 2 *Tę tédy Ofiarę.* 3. *Ktorą Ofiarę o Boże.*

1mo. Modlitwa pierwsza: *Te igitur &c* Ciebie więc Nayłaskawszy *&c.*

Składa się z proźby do Oycá Przedwiecznego, z proźby za Kościoł, zá Papieża, Biskupa, i wszystkich wiernych z pamiątki szczegulnych osob, i z pamiątki Swiętych. Msza ofiaruie się ná cześć Troycy Przenayświętszey, iako nierozdzielney co do istoty, mocy, Chwały i wieczności; wprowádzony iednák zwyczay proszenia Oyca przez Syna dla wyráżenia, iż Oyciec od żadney Osoby nie pochodzi, Syn záś od Oycá, á Duch Swięty od Oyca i Syna; oraz dla wyznánia, iż cokolwiek BOG nam daie, daie to dla zasług nie naszych, ále dla Syna swego. Zegna Chleb i Wino: wyznaiąc, iż one poświęcone, i przyiemne BOGU bydź nie mogą, chyba mocą śmierci Chrystusowey ná Krzyżu. Chleb i Wino nazywa Ofiárą Swiętą i niepokáláną: bo *1.* są materyą Ofiary ták iako bydlę ieszcze żyiące w starym Testamencie nazywáło się ofiarą *2.* Swiętą i niepokalaną: przez odłączenie od nieświętych, i zmazanych rze-

czy, á przygotowanie do ſłużby Bożey 3. oſobliwie záś, iż Chleb i Wino zámienione bydź maią w Nayświętſze i nayczyſtſze Ciáło i Krew Chryſtuſową, i w tym rozumieniu bráć należy ſłowá owe, ktore Kápłan mowi ofiaruiąc Chleb, i Wino: *Przyimiy Oycze Swięty tę Niepokalaną Ofiarę. Ofiaruiemy Tobie Panie Kielich Zbáwienia*, to ieſt Chleb i Wino, ktore w Chryſtuſa ofiárę czyſtą, niepokalá-ną, i zbawienia zamienione bydź maią. Albo raczey ofiáruiemy ſámego Chryſtuſa, w ktorego Chleb, i Wino zamienione bydź maią Chleb bowiem áni Wino ſáme przez ſię nie mogą nam bydź pożyteczne do zbáwienia; o co w tych Modlitwách proſi Kapłan.

Modli ſię zá Papieża, Biſkupá, &c. według owego rozkazu Apoſtoła: Proſzę tedy naypierwey áby były czynione prozby, Modlitwy, przyczyniania, dziękowania zá wſzyſtkie ludzie, zá Krole, i wſzyſtkie, ktorzy ſą ná wyżſzym mieyſcu, ábyśmy cichy, i ſpokoyny żywot wiedli we wſzelkiey pobożności, i czyſtości álbowiem

to

to iest dobra i przyiemna przed Zbawicielem náſzym Bogiem &c. 1. *ad Timoth*: 2. ℣. 1. 2 & 3.

2do. Wſpominanie żyiących czynione myślą przez Kapłana w rozważaniu

To iest tych Imieniem, ktorych ofiaruie, iáko Parochianow, Fundatorow, Jałmużnę daiących &c. 2. tych, ktorzy ſię Kapłaná Modlitwom polecali. 3. Zá ktorych chce ſię modlić w ſzczegulności. 4. Zá náwrocenie odſzczepieńcow, wyklętych, i niewiernych, lubo Imieniem ich ofiárować nie może, zá umarłych záś w tym ſtanie áni modlić ſię: bo żyiący lubo nie ſą, bydź mogą iednák Członkami Chryſtuſowemi, i Jego Kościoła, umarli záś iuż nie mogą= Idźcie przeklęci w ogień wieczny, ktory zgotowany ieſt diabłu *Math*: 25. 41.

3tio Wspominanie Swiętych.

Wſpomina Swiętych, nie áby im ofiárował, lecz áby przez nich wielbił Chryſtuſa Pana; gdyż 1 cokolwiek maią zaſług, i chwały, maią z Ofiary na Krzyżu, ktorey Mſza ieſt odnowieniem, i przyciągnieniem. 2. Bo

Chwa-

Chwałá Chryſtuſa Pana ſpływą też i ná Swiętych, iáko ná Członki Jego= A ia Chwałę ktorąś mi dał, dałem im, áby byli iedno, iáko i my iedno ieſteśmy *Joan: 17.* ℣ *22* 3 Bo i Swięci ofiáruią ſiebie z Chryſtuſem, w Chryſtuſie, i przez Chryſtuſa.

Pyt: *Czemu wzmianka w szczegulgulności niektorych tylko (ktorzy się wyrażaią) Swiętych się czyni?*

Odp Dla zrozumienia przyczyny tego trzeba wiedzieć, iż w każdym Kościele przedtym chowano troiakie Tablice we dwoie ſkładane, i dla tego od Grekow *Dyptycha* nazwáne. Ná pierwſzey ſpiſane były Imiona Apoſtołow, Męczennikow, oſobliwie oswego *K*ościoła, lub Prowincyi, i tych, ktorzy w świątobliwości znákomitey z tego świátá zeſzli: *Z* tąd uroſło słowo *K*anonizacye. Policzyć bowiem między Swiętych, nic innego nie było, tylko pomieścić Ich w *K*anonie. Ná początku ſamych tylko wpiſywano Męczennikow. Pierwſzy z Wyznawcow był podobno Swięty Marcin. Druga Tablicą záwierała Imioná Papieża, Biſkupa, Ceſarza, Senatu,

Ma-

Magistratu, Fundatorow, Obrońcow, i Dobrodzieiow Kościołá owego Na trzeciey Tablicy były Imiona umarłych w iedności z Kościołem. Imioná tych trzech Tablic wszędzie czytano podczás Ofiary, ále nie wszędzie w teyże samey części. W *Kościele* záś Rzymskim czytáno Imioná z pierwszey Tablicy Papieża, Cesarza, Biskupa záraz ná początku Kanonu. inne z teyże Tablicy po Modlitwie: *Wspomniy Panie na sługi i służebnicę Twoie.* Dla czego i teraz po tych słowách *K*ápłan záſtanawia się. Po tych słowach: w iedności. i obchodząc ze czcią pamiątkę, czytano Imiona MARYI Panny, Swiętych Apostołow, i Męczennikow, ktorzy álbo w Rzymie, álbo w Prowincyách do Rzymu należących cierpieli Po wprowadzonym tedy po całym Záchodzie Obrządku, i Mszału Rzymskiego, wprowádzony też zwyczay wszędzie wzmianki czynienia tych tylko Swiętych, ktorych ná początku w Rzymie w Kanonie wspomniono Imiona trzeciey Tablicy czytąne po poświęceniu Chleba i Wina.

5to. Modlitwa druga: *Hanc igitur Oblationem &c. Tę tedy Ofiarę &c.*

Mowi ią, z rozłożonemi nad chlebem, i winem rękoma; iako bowiem w Starym Zakonie oddaiąc Kapłanowi, kładziono ręce nad bydlęciem dla wyznania, iż bydlę Ich mieyſce zaſtępuiąc przelewa krew, i życie, ktore oni powinni byli BOGU, i ktorego przez grzechy ſtali ſię niegodnemi, tak trzymaniem rąk nad Ofiarą Kapłan wyraża, iż Chryſtus Pan przyiął na ſię naſze grzechy, iż za nas pokłon i dzięki oddaie BOGU, oraz proſi przez Chryſtuſa o odpuſzczenie grzechow, o ſpokoyne życie, o uwolnienie od potępienia, i pomieſzczenie między wybranemi.

6to. Modlitwa Trzecia: *Quam oblationem &c. Ktorą Ofiarę &c.*

Proſi aby BOG tę Ofiarę raczył błogosławić owym błogosławieńſtwem, ktorym na oſtatniey Wieczerzy chleb, i wino w Ciało, i Krew ſwoię zamienił: zapiſać: to ieſt razem z naſzym ofiarowaniem przyiąć, i między rzeczy do ſiebie należące nieiako wpiſać, zeznać, albo potwierdzić: to ieſt ſtałą, i nieuſtanną uczynić uſługę naſzę; rozumną;

to

to ieſt nie taką, iaka była w Starym Zakonie bydląt nierozumnych, ale ofiarę żyiącą i rozumną przemieniaiąc w Chryſtuſa ktory ſam tylko ieſt godzien BOGA; przyiemną: to ieſt taką, ktora z ſiebie zawſze będąc miłą BOGU, byłaby też mu przyiemna i z ſtrony naſzey; proſi nakoniec, aby nam ſię ſtała Ciałem i Krwią Chryſtuſa Pana nie dlatego, aby wątpił o uiſzczeniu obietnic Iego, ale że i Chryſtus przed poświęceniem chleba podnioſł oczy w Niebo, i dzięki oddawał, i nam ten pokarm Niebieſki pożyteczny bydź nie może chyba przez łaſkę Iego: Kto pożywa niegodnie, winien będzie śmierci.

7mo. Poświęcenie i podnieſienie Hoſtyi:

Kapłan mowiąc to, co Chryſtus uczynił na oſtatniey Wieczerzy, razem bierze chleb w ręce, i Kielich, podnośi oczy w Niebo, dzięki czyni, i nakoniec nie ſwemi, ale Chryſtuſowemi ſłowy poświęca; to ieſt, iako Inſtrument Chryſtuſa przemienia chleb i wino w Ciało, i Krew Iego, albo raczey wypełnia kondycyą, pod ktorą BOG obowiązał ſię obietnicą przemienić mocą ſwoią te Iſto-

ty w Ciało, i Krew Chrystusa Pana. Potym oddaie mu pokłon, i przytomnym, aby toż czynili, ukazuie, wyrażaiąc oraz podniesienie Iego na Krzyżu.

Część następuiąca po Kanonie.

Zamyka modlitwy: 1. Dla czego pamiętni: 2. Wspomniey Panie, 3. Nam też grzesznym. Pierwsza modlitwa dzieli się na te części:

I. Unde & memores &c. Dla czego pamiętni &c.

Kapłan powiedziawszy słowa Chrystusowe: To ilekroć czynić będziecie, na moię pamiątkę czyńcie. Zadosyć czyniąc temu rozkazowi, przystępuie do rozpamiętywania Męki Iego. Wspomina zaś osobliwie tak w tey iako i innych modlitwach Taiemnice Męki, Zmartwychwstania i w Niebowstąpienia, bo całe życie Chrystusowe było Ofiarą. Tey ofiary Figurą były Starozakonne Ofiary. Coż w Starym Zakonie ofiaruiąc czyniono? Odbierano rzecz czystą, bez skazy do Ofiary: stawiono przed Kapłanem, zabiiano, krew wylewano, i palono, aby oczyszczoney ogniem dym

w Nie-

w Niebo wstępował, i nakoniec lud, i Kapłani część iey pożywali. To wszystko Figurą było życia Chrystusowego. Przez Wcielenie natura ludzka obrana i poświęcona stała się godną Ofiarą BOGU. Przy Narodzeniu stawił się Chrystus i ofiarował siebie BOGU. Wchodząc na świat, rzekł, Ofiary i całopalenia tobie się nie podobały, na ow czas rzekłem: oto przychodzę, abym czynił BOZE! wolą twoię: *Hebr: 10.* Zycie łożył, i Krew przelał na Krzyżu, osobliwie, gdy Bok Iego przebito. Przez Zmartwychwstanie pożarte było (iako mowi Apostoł 2. *Cor:* 5.) co śmiertelne iest od żywota. Przez w Niebowstąpienie Ofiara ta wstąpiła do Tronu Boskiego, i przyięta iest iako wonność wdzięczna, i na prawicy Boskiey posadzona. Nakoniec tey Ofiary ludzie uczestnikami stali się w Dzień Zielonych Swiątek, gdyż na ow czas stali się Uczestnikami Ducha Iego, i członkami Iego nierozdzielnemi; Wszystkie te Taiemnice wyraża Msza = Przygotowanie chleba i wina wyraża Wcielenie: Offertorium Narodzenie: Poświęcenie osobno chleba i wina, Smierć, i oddzielenie Krwi i Du-

Duszy od Ciała: Modlitwy po poświęceniu dopełnienie Ofiary przez Zmartwychwstanie: Używanie i uczestnictwo Ofiary przez kommunią. Przedtym ile razy wzmiankę czyniono Męki, Zmartwychwstania, i Wniebowstąpienia, przydawano też Wcielenia, i Narodzenia, Zegna Ofiary: nie aby poświęcił Ciało Chrystusowe, co groza i myśleć, lecz żeby wyraził, iż Msza iest taż sama Ofiara z Ofiarą *Krzyżową*, i od niey ma cenę wszelką.

II. Supra quæ propitiò &c. Na które dary łaskawym Obliczem &c.

Nie prosi tu Kapłan, aby weyrzał na Chrystusa, ale na ofiaruiących, albo raczey na Chrystusa, iako od nas ofiarowanego, żeby się to na nas ziściło co Pismo Swięte mowi o Ablu: weyrzał BOG na Abla, i na dary lego = Wspomina Abla, Abrahama, Melchizedecha, bo osobliwie i oni sami, i ich Ofiary były Figurą Chrystusa Pana.

III. Supplices te rogamus &c. Pokornie Cię prosiemy &c.

Według Innocencyusza III. *lib*: 5. *Myster*: *Cap*: 6. część ta pierwszey po poświęceniu modlitwy takiey iest głęboko-

kości, iż żaden ludzki dowcip przeniknąć nie zdoła. Prosi Kapłan, aby BOG Wszechmocny, do ktorego mocy w trudnych rzeczach uciekać się zwykliśmy, kazał te dary, to iest Ofiarę Ciała, i Krwi Syna swego zanieść przez ręce Anioła swego, to iest samegoż Chrystusa, (ktory Aniołem, a Aniołem wielkiey rady nazywa się) iako samego tylko godnego przystąpić do wysokości Ołtarza, gdzie Maiestat Boski niby na Tronie siedząc, modły ludzi, i za ludzi przyimuie: *zanieść:* to iest, aby ukazał się teraz przed obliczem Boskim za nami. *Hebr:* 9. 24. = Słowem tak prosi: Niech sam siebie ofiaruie tobie Chrystus Pan, o BOZE! ktory sam tylko godną Ciebie bydź może Ofiarą. Według innych prosi tą modlitwą Kościoł razem siebie z Chrystusem BOGU ofiaruiący, aby Ofiara legoż samego zaniesiona była przez Anioła, ktory wiernych żądze, i modły zwykł przed Tron Boski zanosić. Jam ofiarował modlitwę twoię Panu: mowił Rafał do Tobiasza, *Tob:* 12. I dano mu (Aniołowi) wiele kadzenia, aby oddał z modlitew wszech Swiętych

na

na Ołtarz złoty ktory ieſt przed Stolicą Bożą. *Apoc: 8. v. 3.*

IV. Ktorą czyni za umarłych.

Nie modli ſię Kościoł za Swiętych w Niebie kroluiących, ani za umarłych w grzechach lub w niewierności, ale za tych, ktorzy przed nami zeſzli w Wierze, i odpoczywaią w pokoiu, to ieſt pewni ſą ſwego zbawienia, i wolni od pokus, ale ieſzcze w Czyſcu wypłacaią ſię ſprawiedliwości Boſkiey, i proſi dla nich o ochłodę, dla ognia, o światłość, dla ciemności, o pokoy, dla tęſknoty, i żądzy oglądania BOGA; gdyż Swięta, i zbawienna ieſt myśl modlić ſię za umarłe, aby byli od grzechow rozwiązani. 2. *Machab: 12. 46.*

V. Ktorą czyni za ſiebie: Nobis quoquè peccatoribus &c. Nam także grzeſznym &c.

Po modlitwie za umarłych, modli ſię za ſiebie, i za przytomnych, ktorych aby wzbudził do żalu i nabożeńſtwa, głośno, i biiąc ſię w pierſi mowi: *Nam też grzeſznikom.* Proſi przez przyczynę Swiętych Męczennikow z każdego ſtanu, aby przypuścił BOG do uczeſtniſtwa Swiętych z Chryſtuſem kroluiących,

cych, a przypuścił nie iako Sędzia: bo ieźli będzieſz obaczał nieprawości Panie! Panie! ktoż wydzierży? *Pſal:* 129. ale iako łaſkawie odpuſzczaiący winy: bo lubo żywot wieczny daie ſię zasługuiącym, ſame iednak zasługi ſą łaſką, łaſka Boſka żywot wieczny. Nie naſze usługi, ale ſwoie dary BOG uwieńcza: mowi Swięty Proſper.

VI. Modlitwy: Per quem omnia &c. Przez ktorego wſzyſtko &c.

Po tych słowach przez Chryſtuſa Pana naſzego Kapłan mowi tę modlitwę: *przez ktorego te wſzyſtkie, to ieſt chleb, i wino tworzyſz, poświącaſz,* obieraiąc za materyą Ofiary: *ożywiaſz,* przemieniaiąc w Chryſtuſa, ktory iuż więcey nie umiera: *błogosławiſz,* czyniąc zrzodłem naſzego błogosławieńſtwa, a ſwoiey Chwały, i nam udzielaſz do pożywania.

Czaſow, ktorych wiara żywa w tak wielkim ſzacunku miała tę Mſzy Ofiarę, iż żadney rzeczy nie miała za świętą (mowi Kardynał Bona) ktora nie była pod czas i przez tę Ofiarę poświęcona, przed temi słowami: przez Chryſtuſa &c. święcił Kapłan zboża nowe,

mle-

mleko, oliwę, i inne rzeczy. i żywności; iako i teraz święcą oleie dla chorych. Po poświęceniu stosował tak do tych rzeczy, iako i do Ofiary Ołtarza owe słowa:! *tworzysz, poświącasz, błogosławisz &c.* Aże chociaż nieżawsze bywały przy Mszy Swiętey poświęcania nowych zboż i innych rzeczy, co ieszczę i teraz rzadzey dzieie się, przecięż ta nie opuszczała się modlitwa. Uważa Benedykt XIV. *de Missæ Sacr: lib: 2. cap: XVIII.* że ią stosowano do Chrystusa; o ktorym ile Słowie Przedwiecznym; napisał Jan Swięty, że przez niego wszystko się stało, cokolwiek się stało, a że bez niego nic się stać niemogło. *Joan: 1. v. 3.* Zegnaiąc Hostyą mowi: *przez niego, z nim, w nim,* to iest w Chrystusie *iest tobie Oycze Wszechmogący w iedności Ducha Swiętego wszelka cześć i Chwała:* gdyż ani przebłagać, ani chwalić BOGA nie możemy, chyba przez Chrystusa Pana iako posrzednika, chyba z Chrystusem, Iego naśladuiąc iako Nauczyciela, w nim szczepieni iako latorośle w winną macicę przez wiarę, miłość, i nadzieię. — Czyni pięć Krzyżow, albo że trzy razy wspomina Syna; raz

Oy-

Oyca, i raz Ducha Swięt go, pospolicie zaś za wspomnieniem iakiey Osoby TROYCY Przenayświętszey czynią się we Mszy Krzyże, albo dla wyrażenia, iż wszelka cześć i Chwała oddana iest BOGU przez Ofiarę Krzyżową. — Podnosi Hostyą razem i Kielich dla zachowania pamięci dawnego Obrządku według ktorego nie zaraz po poświęceniu, ale w tey części razem Hostyą i Kielich podnoszono, i ukazywano ludowi, co trwało do XII. Wieku. A w wielu Kościołach i teraz służący mówi ieszcze w te słowa: *Witay całości, witay życie, witay odkupienie nasze.*

VII. Oycze nasz &c.

Jest modlitwa nad wszystkie modlitwy skuteczniey sza, bo iey sam Chrystus nas nauczył. Tertulian nazywaią zebraniem Ewangelii. Przed iey zaczęciem Kapłan wyraża, iż przystępuie do iey mowienia z rozkazu i nauki samego BOGA; gdyż ani nazywać BOGA Oycem, ani prosić o tak wielkie rzeczy nie ważyłby się, gdyby BOG sam nie rozkazał. Mowi ią po poświęceniu, aby z prośbami przystąpił do Tronu łaski czasu

fu (iako mowi Apoftoł) pogodnego, to ieft po Ofierze tak wielkiey wagi. — *Oycze nafz:* słowa przypomináiące nam miłość BOGA ku nam, i wzbudzaiące w nas i ufność do profzenia, i miłość ku bliźnim iako braci nafzey. *Ktoryś ieft* wfzędzie co do iftoty rowno, a *w Niebiefiech* ukazuiąc ofobliwfzą Chwałę twoię. *Swięć fię Imię twoie:* święte z iftoty i natury ale nie wfzyftkim ludziom znaiome, nie od wfzyftkich czczone, i miłowane: Dla was Imię moie bluźnią między Narodami *Rom.* 11. 14. *Przyidź Krolestwo twoie:* na ziemi przez rozfzerzenie Kościoła twego, Chwały i miłości twoiey, a w Niebie przez nafze uwielbienie. *Bądź wola twoia:* ktora czyni co chce, i ktorey żaden oprzeć fię nie może, ktorą my iednak obdarzeni wolną wolą nie zawfze pełniemy = Wy zawfze fprzeciwiacie fię Duchowi Swiętemu wyrzucał Swięty Szczepan Zydom. *Jako w Niebie* Aniołowie, *tak my na ziemi* niech ią pełniemy. *Chleba nafzego powfzedniego,* ktory karmi ciało, i ktory karmi dufze, iako łafka, i Sakrament Ciała i Krwi Chryftufa Pana, *day nam dzifiay* = Niechcieycie mowi

wi Chrystus byoź troskliwemi o iutrze, wie Oyciec Niebieski, iż tych rzeczy potrzebuiecie. *I odpuść nam nasze winy* tak szczerze, tak zupełnie, *iako i my odpuszczamy naszym winowaycom* obrażaiącym, dłużnikom &c. *I nie wodź nas na pokuszenie*: dopuszczaiąc szatanowi nas kusić osobliwie nad siły nasze, albo opuszczaiąc w czasie pokusy, albo nie daiąc łaski czynienia nawet z pokus pożytku, albo nas zostawuiąc naszym pożądliwościom, i namiętnościom, *ale zbaw nas odeźłego*, winy, kary, niewiadomości. W niektorych Kościołach podczas tey modlitwy ukazywa Dyakon ludowi Patenę upominaiąc tym znakiem, aby się gotował do kommunii, iako uważa *Pouget. Instit: Cathol. Tom: 2.*

VIII. Modlitwa: Libera nos quæsumus &c. Zbaw nas prosiemy &c. i łamanie Hostyi.

Przed słowami: *day łaskawy* (Panie) *pokoy*, żegna się Pateną i całuie, bo pokoiu mieć nie możemy, chyba przez Krzyż Chrystusa. Łamie przypadłości chleba w Kościele Zachodnim na trzy części, iednę do zmięszania ze Krwią, drugą, i trzecią do pożywania

 od

od Kapłana. Przedtym, kiedy chleb więkſzy poświęcano łamano trzecią część na kommunią ludu, iako i teraz na Mſzy Papiezkiey na kommunią Dyakona, i Subdiakona. U Grekow czwartą część chowaią dla chorych. Przedtym u Hiſzpanow według obrządku nazwanego Mozarabſkiego, łamano kommunią na dziewięć części, co też i teraz ieſzcze czynią wiedney Kaplicy *Katedralnego* Kościoła Toletańſkiego, i w innych niektorych tegoż Miaſta Parafialnych Kościołach, iakoteż w iedney Kaplicy Salmantyckiey, gdzie za ſtaraniem Kardynała Ximeneſa ten rodzay obrządku danałа wniey zarzucony utrzymuie ſię. Te zaś wſpomnione dziewięć części naſtępuiącym układane były na Patenie ſpoſobem, i z ktorych każda ſzczegulne oznacza nazwiſko, iakoto:

Wcielenie
Smierć, Narodzenie, Zmartwychwſtanie,
Obrzezanie, Uwielbienie,
Ziawienie ſię, Kroleſtwo,
Męka.

Czyniąc takowym ułożeniem wyobrażenie znaku *Krzyża* Swiętego. To zaś łamanie Hoſtyi czyni ſię na pamiątkę,

tkę, iż Chryſtus łamał chleb, i rozdawał Uczniom. Proſi razem o pokoy, a przedtym Biſkupi dawali ſolenne błogosławieńſtwo ludziom. Co i teraz chowaią ieſzcze we Francyi. Wpuſzcza część Hoſtyi do Kielicha: dla wyrażenia, że w czaſie Zmartwychwſtania Krew z Ciałem Chryſtuſowym znowu złączoną zoſtała.

We wſzyſtkich Liturgiach nawet Swiętego Jakoba ktora naydawnieyſza ieſt, ten Obrządek znayduie ſię wprowadzony na przodku podobno dla rozmoczenia chleba, ktory według czaſow owych twardſzy był.

Przedtym Papieżowie zoſtawowali część Hoſtyi, ktorą nazaiutrz przed nim idącym na Mſzą nieſiono, i ktorą on przed Kommunią wpuſzczał do Krwi Pańſkiey, dla wyrażenia, iż taż ſama ieſt Ofiara z wczorayſzą. We dni Niedzielne części Hoſtyi od ſiebie poświęconey rozſyłał do wſzyſtkich w Rzymie Kapłanow, ktorą oni we Mſzy ſwoiey wpuſzczali do Kielicha dla wyrażenia, iż wſzyſtkich iedna ieſt Ofiara, i iedna wiara. Przy poświęceniu Biſkupow, i Kapłanow, Biſkup poświęcaiący rozdawał

wał

wał każdemu od siebie poświęconemu Biskupowi, i Kapłanowi Hostye wielkie od siebie poświęcone, z ktorey część przez czterdzieści dni przed Kommunią mięszali ze Krwią Pańską od siebie poświęconą. W tych tedy Mszach dwie części do Kielicha powpuszczano i od siebie i od innych poświęconey Hostyi.

IX. Modlitwa: Agnus DEI &c. Baranku Boży &c.

Potym mowi po trzykroć słowa Jana Swiętego Chrzciciela *Joan: 1. v. 29.* Oto Baranek Boży &c, przydaiąc: Zmiłuy się nad nami, od siedmset lat przykazał Kościoł za trzecim razem mowić day nam pokoy, dla uprośzenia zgody jedności, Nakłoniony ku Ołtarzowi zmowiwszy modlitwę *Pacis*, przez ktorą obszerniey prosi o pokoy, i całuie Ołtarz, ktory iest Figurą Chrystusa Pana, dla wyrażenia, iż on obiecał, i on sam dać nam pokoy zbawienny może. Całuie Diakona, Diakon Subdiakona, ten innych: bo iako wino z wielu iagod złączonych, chleb z wielu ziarn razem zmieszonych czyni się (mowi Swięty Augustyn) tak według Apostoła iedno Ciało wielu iesteśmy, wszyscy, ktorzy z iednego

go chleba pożywamy. *Cor: 10. 17.*

X. Po takowym daniu *Pacis* mowi naſtępuiące po ſobie modlitwy: *Domine JESU Chriſte, qui dixiſti Apoſtolis &c. Panie JEZUSIE Chryſtuſie, ktory powiedziałeś Apoſtołom &c. Domine JESU Chriſte Fili DEI vivi &c. Panie JEZUSIE Chryſtuſie Synu BOGA żywego &c. Perceptio Corporis tui &c. Pożywanie Ciała twego &c.*

Pyt: Czemu na Mſzy Rekwialney Kapłan na te Słowa Baranku Boży nie biie ſię w pierſi, opuſzcza modlitwę: Panie JEZU Chryſte, ktoryś rzekł &c.? i czemu na niey nie czyni ſię obrządek dania Pacis?

Odp: Duchowna przyczyna okrom nieraz wſpomnioney ſmutnego obrządku, naznaczyć ſię może także na znak, iż ſię ſzczegulnie za umarłych modli; Dla tego też nie mowi: *Zmiłuy ſię nad nami &c.* ani: *udziel nam pokoiu &c.* ale mowi: *day im wieczny odpoczynek &c.* a to po trzykroć. Opuſzcza też tę modlitwę: *Panie JEZU Chryſte, ktoryś rzekł Apoſtołom: Pokoy zoſtawuię wam &c.* Bo iuż umarli z niepokoiu tego świata wyſzli, o ktorym wzmianka w

tey

tey modlitwie = W pogotowiu zaś opuſzcza ſię i Obrządek dawania *Pacis.*

KOMMUNIA.

Modlitwy przy Kommunii.

NA każdey Mſzy Kapłan kommunikuie: bo Chryſtus poświęciwſzy chleb i wino, dał Uczniom do pożywania i picia. Przeto też i lud przyzwoiciey i chwalebniey czyni, gdy ani przed, ani po, ale pod czas Mſzy kommunikuie. Mſza bowiem ieſt Ofiara nie Kapłana tylko, ale i ludu, i modlitwy, ktore mowi po kommunii, mowi też Imieniem ludu.

Kommunikowania nie podczas Mſzy, podobno wprowadzony zwyczay z Kościoła Jerozolimſkiego, gdzie gdy według zwyczaiu Wſchodnich Kościołow, nieodprawowano Mſzy codziennie, zaczęto chować z Ofiary Hoſtye dla zadoſyć uczynienia Pielgrzymom codziennie o kommunią proſzącym.

Kommunikuie Kapłan położywſzy ręce na Ołtarzu, a Papież ſiedząc na Tronie podczas Mſzy ſolenney: dla wyra-

rażenia podobno, iż Chryſtus na oſtatniey Wieczerzy rozdawał Ciało i Krew ſwoię Uczniom dawnym zwyczaiem u Stołu będącym w poſturze nieco do ſiedzącego podobney.

Przed Kommunią ludu Diakon wołał: *Swięte Swiętym.* Gdy mowił Kapłan przed daniem Kommunii te ſłowa: *Ciało Pańſkie!* lud odpowiadał: *Amen.* Teraźnieyszy Obrządek rozdawania kommunii wſzyſtkim ieſt wiadomy. Czemu zaś Biſkup daie rękę do pocałowania rozdaiąc kommunią? dla zachowania, i ſkrocenia dawnego Obrządku, według ktorego Biſkup biorących od ſiebie kommunią wprzod całował, iako i teraz w wielu Kościołach zachowywaią rozdaiąc kommunią *Kanonikom.*

Modlitwy po Kommunii.

Przedtym ile razy Kapłan przed modlitwą mowił te ſłowa: *Modlmy ſię;* tyle razy zaſtanawiał ſię, a lud na ow czas po cichu modlił ſię. Niektorych zaś dni Diakon wołał: *Padniymy na kolana,* wzbudzaiąc do pokorney modlitwy. Po nieiakim czaſie wołał Subdiakon

kon: *powstańcie* = Na ow czas Kapłan zaczynał modlitwę. Dla zachowania pamiątki tego Obrządku, w Post Wielki po modlitwie pierwszey przydaie się modlitwa druga, przed ktorą i we Mszach prywatnych Kapłan mowi: *Uniżcie głowy wasze BOGU*, to rzekłszy nad ludem modli się.

W dni solenne Diakon lud rozpuszczał temi słowy: Idźcie rozpuszcza się zgromadzenie. Gdy zaś po Mszy dla jakiego nabożeństwa lud zostawać musiał w Kościele, Diakon nie obwoływał. Dla tego teraz co Post Wielki, we Mszach za umarłych, i innych dni nie mowi się: *Ite Missa est*, ale *błogosławmy Panu*, albo *niech odpoczywaią w pokoiu*. Na co zaś obwoływał Diakon ludowi pozwolenie odeyścia? iuż dla upomnienia, aby godnie i przyzwoicie powołaniu swemu w domach swoich sprawowali się, iużto, iż prawami Kościelnemi zakazano było wychodzić przed końcem nabożeństwa. Przedtym zmowiwszy modlitwę: *Niech się podoba TROYCO Swięta &c*, odchodził Kapłan od Ołtarza, bo błogosławieństwo ludowi dawano przed *Baranku Boży, ktory &c.* onemi

mi słowy: *Pokoy Pana niech będzie zawsze z wami.* Swieży zaś ieſt zwyczay dawania błogosławieńſtwa przy końcu. Biſkupi śpiewaiąc, Kapłani cicho mowiąc ludowi błogosławią, bo przedtym ſamym tylko wolno to było Biſkupom. Dla tego Kartuzi i do tych czas nie daią błogosławieńſtwa ludowi.

Oſtatnia Ewangelia.

SWięty Pius V. pierwſzy przykazał czytáć Ewangelii Swiętey Jana początek, aż do Jego záś czaſow iedni czytali, drudzy opuſzczali, według oſobiſtego Nábożeńſtwa. Zwyczay ten podobno wprowadzony z tąd, iż lud zwykł był proſić Kápłanow o czytanie nad ſobą tey Ewángelii. Gdy tedy Kápłán czyta tę Ewangelią należy oddáwać pokłon Słowu Przedwiecznemu, dziękowáć mu, iż ſię ſtał dla nas Człowiekiem, proſić pokornie; ábyśmy nie byli z liczby owych, o ktorych w tey Ewángelii ieſt wzmianka: *Przyszedł do własności á swoi go nie przyięli*, ále owſzem z tych, *ktorym dał moc, áby się stali Synami Bożemi*; dał

záś

záś tym tylko ktorzy go przyięli. Dosyć. że teraz w Kościele obrządku Łacińskiego powszechnie iest przyięty. W Dźień zaś Bożego Narodzenia ponieważ we śrzodku Mszy ta się Ewangelia Swiętego Jána używa, na końcu według przepisu czyta się inna; álbo gdy w Niedziele Msze czytaią się na cześć iákiego Swiętego, á nie o dniu Niedzielnym, na ten czas także zamiast Ewangelii Swiętey Jána czyta się Ewangelia o przypadaiącey Niedzieli. Toż samo czynić się zwykło przez Post Czterdziestodniowy, Wigilie i inne ieszcze niektore dni maiące właściwą w Mszy Swiętey i Pácierzach Kapłańskich Ewangelią, i ktorych zawsze się w tych obrządkach czyni wspomnienie, kiedy na ieden dzień przypadaią z innym Swiętem, o ktorym się odprawuie Nábożeństwo.

Pyt: 1 Czemu Kapłan na Mszy Rekwialney nie żegna ludu przed ostatnią Ewanielią?

Odp: Błogosławienie iest znakiem nieiakiey duchowney władzy, i powagi, iako też częścią obowiązkow Urzędu Kapłańskiego względem ludu.

Kie-

Kiedy zatym zmarli wierni nie zoſtaią więcey pod rządem *Kapłanow*, życzy im *Kapłan* odpocznienia wiecznego przy dokończeniu Nayświętſzey ofiary, ktorą tym oſobliwie końcem ſprawował: tak właśnie, iako dáie błogoſławieńſtwo w innych czaſiech ludowi przytomnemu na oſiągnienie owych łaſk, ktore dla nich upraſzał.

Pyt: 2 Czemu Msza, i inne Nabożeństwa Kościelne odprawuią się Językiem Łacińskim á nie pospolitym naszym kraiowym?

Odp: Bo Język ktory ieſt w używaniu odmienia ſię z obyczaiami według woli Poſpolſtwa, ta zaś uſtawiczna odmiana byłáby przyczyną wielkich błędow w wierze, ktorey nauka zawiera ſię w publicznych modlitwach. 2. W tymże Kroleſtwie, i w tymże Kraiu, naprzykład w Polſkim ,więcey iak dzieſięcią Językami nabożeńſtwa odprawowane bydź muſiałyby, owſzem co Woiewodztwo, Powiat, Ziemia, to inna mowa: a z tąd iak częſte odmiany, i poprawy naſtąpiłyby? 3. Kapłani w podroży zoſtaiący żadney nie mieliby ſpoſobności odprawowania

Mſzy

Mszy Swiętey. 4. Odmiana języka w nabożeństwie Kościelnym iak trudna i niebeśpieczna ieſt, dowodem nam bydź mogą Dysſydenci, ktorzy lubo uſiłowali wprowadzić śpiewanie Psálmow teráźnieyszym ſtylem Francuzkim wyłożonych, nigdy iednak tego dokazáć nie mogli, áby dawne Psalmy, ktorych iuż po większey części rozumieć nie można, odrzucono.

Pyt: 3 Czemu Kapłan niektore Modlitwy we Mszy osobliwie Canon cicho mowi?

Odp: Nie dla tego áby chciał ie táić Kościoł Swięty przed Synami swemi, owszem chce áby wszyscy ie rozumieli, i razem z Kápłanem one mowili; dla tego na Zborze Trydenckim przykazał Paſterzom dusz, áby pod czas ofiáry osobliwie we dni święte, przez ſię lub innych wykładali to ludowi co we Mszy czytaią. *Sess: 22 Cap: 8 de Missa vulgari lingva passim non celebranda, & Mysteriis ejus Populo explicandis*= Lecz dla tych przyczyn: 1. áby milczenie i uciszenie ſię znać dawało, iż Kapłan przyſtępuie do

świą-

świątnicy Páńſkiey, dla rozmawiania z nim ſamym tylko, iáko mowi Swięty Auguſtyn: w wielkim ſerca milczeniu. W ſtarym też Zakonie Kapłan pod czas ſolenney Ofiary wchodził za zaponę, i tam nie tylko ſam, i cicho, ále też ukryty modlił ſię. *Levitici C. 16.* 2. Taka ieſt ſłabość natury ludzkiey (mowi Zbor Trydencki;) iż nie łacno do Boſkich rzeczy podnoſi ſię bez pomocy zewnętrzney; przeto Kościoł Swięty przykazuie, áby niektore głośno, niektore cicho modlitwy mowione były. Nic bowiem nieſtałey naſzey imaginacyi wſtrzymać ſkuteczniey nie może, iako odmiana tonow, i głoſow. 3 Aby Modlitwy Kościelne, á oſobliwie ſłowa poświęcenia o lekkie nie przychodziły poważanie, i pogardę, álbo płocho wymawiane nie były. Honoryuſz Auguſtoduneńſki w Kſiążce nazwáney Gemma animæ lib: 1. Cap: 103 á po nim Jnnocencyuſz III. Papież przywodzą powieść, iż Paſtuſzkowie w polu nad chlebem, i winem święte ſłowa wymowiwſzy, znagła Ciało, i Krew przed ſobą obáczyli, i od BO-

GA

GA uderzeni ogniem Niebieskim spaleni byli= Wzięli niepochybnie ten przykład z Jana Moscha, in Prato Spirituali C. 196 áczkolwiek nie wspominaią, á podobno nie mieli nawet dokładney wiadomości, od kogo był nayprzod napisany. Moschus słyszał go od Mnicha, ktoremu ieden z tych Pastuszkow powiadał. Grecy za czasu Justyniana Cesarza poczęli byli słowa poświęcenia nad chlebem i winem cicho mawiać, stosuiąc się do Jego ustawy Nowella cxxxvii. lecz znowu dawny głośno ich mowienia zwyczay przywrocony: 1. Aby nie zapominali i ktoremi słowy, i że słowy samego Chrystusa poświęcone bywa Ciało, i Krew Jego; á zátym áby nowych sporow i herezyi, ktore u nich częste bywały nie wszczynali. Przeto gdy poczęli Grecy za powodem Kábázyle, Symeona Tessalonicenskiego, i Marka Effezkiego &c władzą tę poświęcania Ciała i Krwie Chrystusa dáwać innym słowom od Bazylego Swiętego i Chryzostoma we Mszy iuż po Konsekracyi położonym, silnie ię wiążę i do pámięci przywodzi tym gło-

głośnego poświęcenia obrzędem, i odpowiedzią ludu: Amen. Bessarion Kardynał Greczyn lib: de Euch: Sacr: 2. iż wielu dla ukrycia nieumieiętności swoiey sprawowania tey ofiary, cicho mowić zaczynali, co zwyczay był głośno mowienia. 3 Kapłani Greccy wgłos mowiąc wyrażaią Chrystusa, ktory wołaiąc wielkim głosem, Ducha Oycu oddał. *Kapłani* Łacińscy wyrażaią milczenie umarłego, i przy całey męce swoiey, kiedy iako Baranek przed strzygącym siebie nie otworzył ust: JEZUS zaś milczał, mowi Ewangelista.

Pyt: 4 Czemu się niektore Msze Wotywami zowią?

Odp: Wotywy te od łacińskiego słowa *voveo*, co znaczy także ofiaruię, nazywaią się dla rożnicy od innych, i że z szczególnych publicznych potrzeb, lub na osobliwszą cześć ku BOGU Matce Jego i Swiętym Pańskim ofiarowane bywaią. Początku takowych Mszow z szczegulnieyszych w niektore czasy powodow, i intencyi odprawowania iuż od czasow Augu-

ſtyna w obrządkach *Kościelnych* iaſne znayduiemy świadectwa.

PRZYGOTOWANIE

Do Mſzy Swiętey ſłuchania.

Przed wyiściem i idąc do Kościoła wzbudź:

1mo. ZĄdzą oddania BOGU czci powinney, widzenia go i miłowania w Niebie przez całą wieczność.

Jáko prágnie Jeleń do źrodeł wodnych: tak pragnie duſza moia do Ciebie BOŻE. Pragneła duſza moia do BOGA mocnego, żywego, kiedyż przyidę á okażę ſię przed Oblicżem Bożym? były mi łzy moie za chleb we dnie i w nocy: gdy mi mowią w dzień, kędyż ieſt BÓG twoy? na tom wſpomniał, i wylałem na ſię Duſzę moię że przyidę na mieyſce przybytku dziwnego, áż do domu Bożego; z głoſem weſela, i wyznawánia głoſu goduiącego *Psalm: 41 v. 1 ad 5.*

2 Przypomniy ſobie, iż BOGU żadna ofiara naſza nie podoba ſię bez ſerca czyſtego. Słu-

Słucháy ludu moy, á mowić będę: Jzraelu, á oświadczęć: BOG twoy ia iestem. Nie będę brał z domu twego Cielcow... álbowiem moie są wszystkie zwierzęta leśne, Bydłá po gorach, i woły. Jeżli będę łaknął, nie będęć mowił: bo moy iest okrąg ziemie. Jzali będę iadł mięso wołowe? álbo krew kozłową będę pił? Ofiaruy BOGU ofiárę chwały, á odday Naywyższemu śluby twoie. Ale grzesznikowi rzekł BOG: czemu ty opowiadasz sprawiedliwości moie, i bierzesz Testament moy w ustá twoie: *Psalm: 49 v. 7 ad 16*

3. Wspomniey na obietnice Boskie, ktore uczynił modlącym się w Kościele:

Y ukázał mu się (Salomonowi) Pán w nocy, i rzekł obrałem to mieysce sobie zá dom Ofiáry. Jeżli zámknę Niebo, i deszczby nie szedł, i kazałbym Száráńcy, áby pożárła ziemię, i przepuściłbym powietrze na lud moy. A náwrociwszy się lud moy, ná ktorym wzywane iest Jmię moie, prosiłby mię i szukał oblicza mego, i pokutowáłby za drogi swe złośliwe.

Y ia wyſłucham z Nieba, i będę miłościw grzechom ich, i uzdrowię ziemię ich. Oczy też moie będą otworzone, i uſzy moie gotowe ku Modlitwie tego, ktory ſię będzie na tym mieyſcu modlił. *2 Paralip: Cap: 7. v. 12 ad v. 15* á Jan Swięty w Ewángelii *Cap: 16 v. 23* náucza: Proście, á weźmiecie... O cokolwiek proſić będziecie Oyca w Jmię moie dá wám.

4 Przeproś ſłuſznie na cię urâżonych, tym záś ktorzy cię obrazili daruy z ſerca:

Jeżeli ofiáruieſz dár twoy u Ołtarza, á tám wſpomniſz, iż brat twoy ma nieco przeciw tobie, zoſtaw tam dar twoy przed Ołtarzem, á idź pierwey ziednać ſię z brátem twoim; á tedy przyſzedłſzy będzieſz ofiárował dar twoy. Jeźli odpuścicie ludziom grzechy ich, odpuści też wam Oyciec waſz Niebieſki grzechy waſze; lecz ieźli nieodpuścicie ludziom, áni Oyciec wáſz nieodpuści wám grzechow waſzych. *Máth. 5 v 23 24 Math: 6 v 14 15*

Wzbudź nadzieię otrzymánia tych obietnic:

Wier-

Wierny Pán we wszystkich słowiech swoich, á Swięty we wszech sprawach swoich. *Psalm: 144 v 13*

Pewne są wszystkie przykazania Jego utwierdzone na wieki wieczne uczynione w prawdzie, i w práwości. *Psalm: 110 v 8*

Ustała Dusza moia prágnąc zbawienia twego, i miałem nadzieię bárdzo w słowie twoim. *Psal: 118 v 81*

Wchodząc do Kościoła.

WNidę do Domu twego: pokłonię się ku Kościołowi Twemu Swiętemu w boiaźni twoiey *Psalm: 5 v 8.*

Jako miłe przybytki twoie Panie Zástępow! żąda i ustáie dusza moia do Páłacow Pańskich. Serce moie i ciało moie rozweseliły się w BOGU żywym.

Błogosławieni ktorzy mieszkaią w domu twoim Panie na wieki wiekow będą Cię chwalić.

Panie BOZE, Zastępow wysłuchay modlitwę moię: usłysz BOZE Jákobow. Obrońco nász BOZE weyrzyi, á weyrzyi na Oblicze Chrystusa twoiego. *Psal: 83*

Tu wzbudziwszy ákt wiary o przytomności Chrystusa pod przypadłościami Chleba i wina i oddawszy Iemu pokłon, mow:

Jeźli, Niebo, i Nieba Niebow Ciebie ogárnąć nie mogą, iakoż dáleko więcey ten dom? Panie BOZE Izráelow! niemasz podobnego tobie BOGA na Niebie wzgorę, i na ziemi nisko, ktory chowasz umowę i miłosierdzie sługom swym, ktorym obiecałeś mieszkać z niemi. Ja z wámi iestem áż do skończenia świata, i roskosz moia iest mieszkać z Synami ludzkiemi.

Staw się przed Chrystusem Pánem raz iako żebrak nędzniuchny nic swego nie maiący: Jam iest ubogi, i żebrak. BOZE wspomoż mnie. *Psal:* *69 v 6* Drugi raz iako Publikán: Panie nie iestem godzien oczu podnieść do Nieba. Jnnego czasu iako syn Marnotrawny: Oycze nie iestem godzien nazywáć się synem twoim, policz mnie między naiemniki twemi. Jako sługa zadłużony przed Panem: miey cierpliwość á wszystko ci oddam. Albo iako odrzutek od wszy-

stkich

ſtkich opuſzczony ſłuchaiąc BOGA do ſiebie mowiącego= Uyrzáłem że cię deptano we krwi twoiey, i rzekłem ci gdyś była we krwi twoiey, żyi; rzekłem tobie we Krwi twoiey żyi. Albo iako obwiniony przed Sędzią: Nie bądźże mi ty na ſtrach, nadzieia moia ty w dzień utrapienia, *Jerem*: *17 v 17*. Albo iako chory, i trądem grzechowym zarażony przed Lekárzem: Panie ieżli chceſz możeſz mię oczyścić. Albo iako umarły przez grzech przed dawcą żywota i łaſki, álbo iáko owca zgubiona przed Paſtęrzem: zbłądziłem iako owca zgubiona, ſzukay ſługi twego. Albo iáko ślepy Ewangeliczny przed światłością świata mowiącą do ſiebie: Czego chceſz? Pánie ábym przeyrzał. A te áffekta możeſz na dni podzielićTygodnia, z tą przeſtrogą ábyś w iednym trwał áffekcie przez cały czas Nábożeńſtwa, nie ſkacząc od iednego do drugiego. Nię czuie ſmaku, kto nieżuiąc połyka.

Wy-

Wypisanie wszystkich Modlitw i cáłey sprawy Mszy Obrządku Łacińskiego.

Punkt Pierwszy

1mo Około= Części Wstępney.

Nota: K. znaczy *Kapłana*. S. znaczy *Służącego*. u Stopnią Ołtarzą.

Kapłan i Służący:

W Jmię Oyca. ✠ i Syna. ✠ i Ducha Swiętego. Amen.

Psalm 42

K. Wynidę do Ołtarza Bożego.

S. Do BOGA ktory uwesela młodość moię= Wiersz 4 tegoż Psalmu.

K. Osądź mię Pánie, á rozeznay sprawę moię, od Národu nie Swiętego, od człowieka niesprawiedliwego i zdradliwego wyrwiy mię.

S. Bo ty iesteś BOG moc moia: czemuś mnie odrzucił? i czemu smutny chodzę, gdy mię trapi nieprzyiaciel?

K.

K. Wyśliy świątłość twoię, i prawdę twoię: te mię poprowadziły, i przyprowadziły ná gorę Swiętą Twoię, i do przybytkow twoich.

S. I wynidę do Ołtarzá Bożego: do BOGA, ktory uwefela młodość moię.

K Będęć wyznáwał na Cytrze BOZE, BOZE moy, czemuś fmutna Dufzo moiá? á czemu mię trwożyfz?

S Miey nadzieię w Bogu, ábowiem mu iefzcze wyznawać będę: Zbawienie oblicza mego i BOG moy!

K. Chwałá BOGU Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu?

S Jak była na początku teraz i zawfze, i na wieki wiekow, Amen.

K Wfpomożenie nafze w Imieniu Pańfkim?

S Ktory ftworzył Niebo i Ziemię. =*Pfalm: 128. ℣. 8.*

Kapłan nachyliwfzy fię, á potym fłużący mowią.

K. Spowiadam fię BOGU Wfzechmogącemu, Błogofławioney MARYI zawfze Pannie, Błogofławionemu Michałowi Archaniołowi, Błogofławione-

mu

mu Janowi Chrzcicielowi, Swiętym Apoſtołom Piotrowi i Pawłowi, Wſzyſtkim Swiętym, i wam Bracia (*S* i tobie Oycze) żem zgrzeſzył bardzo, myślą, mową, i uczynkiem, (biie ſię z publikanem potrzykroć w pierſi) moia wina, moia wina, moia bardzo wielka wina. Dla tego proſzę Błogoſławioney MARYI zawſze Panny, Błogoſławionego Jana Chrzciciela, Swiętych Apoſtołow Piotra i Pawła, Wſzyſtkich Swiętych, i was Bracia, (*S* i Ciebie Oycze) ábyś ſię modlił za mną do Pána BOGA naſzego.

S. Niech ſię zmiłuie nad tobą Wſzechmocny BÓG, i odpuściwſzy grzechy twoie, niech Cię zaprowadzi do żywota wiecznego.

K. Amen.

S. Spowiadam ſię BOGU Wſzechmogącemu &c.

K. Niech ſię zmiłuie nad wami Wſzechmocny BÓG, i odpuściwſzy grzechy waſze, niech was doprowadzi do żywota wiecznego.

S. Amen.

K. Zbaw, rozgrzesz, i odpuść

nam

nam Wszechmocny i miłosierny BO-
ZE grzechy nasze.

S. Amen.

K. BOZE Ty nawrociwszy się
ożywisz nas.

S. A lud Twoy rozweseli się
w Tobie.

K. Okaż nam Panie miłosierdzie
Twoie.

S. A day nam zbawienie two-
ie (to iest Chrystusa JEZUSA tu
przez łaskę, ktorą nam wysłużył, i
w Sakrámencie, w ktorym ofiaruiemy.
i pożywamy, á po śmierci przez o-
glądanie twarz w twarz, i miłowanie
wiecznie. *Psalm:* 85. ℣. 7 & 8.

K. Panie wysłuchay Modlitwy
moie

S. A wołanie moie niech przyi-
dzie do Ciebie. *Psalm:* 103. ℣. 2.

K. Pan z wami. *Ruth:* 11. ℣. 4.

S. I z Duchem twoim.

K. Modlmy się.

Wstępuiąc do Ołtarzá mowi:

Oddal od nas prosiemy Panie nie-
prawości nasze, ábyśmy do Swiętego
Swiętych czystym umysłem wniść za-
słu-

służyli, przez Chrystusa Pana naszego, Amen.

Przystąpiwszy i skłoniwszy się przy Ołtarzu.

Prosiemy Cię Panie przez zasługi Swiętych, ktorych Relikwie tu są (całuie Ołtarz) i wszystkich Swiętych, ábyś odpuścić raczył wszystkie grzechy moie.

Introit.

Ze Mszy ná Swięto Troycy Przenayświętszey: Niech będzie Błogosławiona Swięta TROYCA, i nierozdzielna iedność; będziemy Ją wyznawáć, gdyż uczyniła z námi miłosierdzie swoię.

Psalm 8. Panie Panie nasz, iakoż dziwne iest Imię Twoie po wszystkiey ziemi.

Chwała BOGU Oycu &c.

Niech będzie Błogosławiona Swięta Troyca &c. aż do Psalmu.

ze Mszy o Męce Pańskiey.

Sam się poniżył Pan JEZUS Chrystus aż do śmierci, á śmierci Krzyżowey, dla czego i BOG wywyższył Go, i darował Mu Imię, ktore iest nad wszelkie Imię. *Philip: 2.*

Psalm

Psalm: 88 Miłosierdzie Pańskie nâ wieki wyśpiewywać będę od Narodu do Narodu.

Chwała BOGU Oycu &c.

ze Mszy o Nayświętszym SAKRAMENCIE Ciała i Krwie.

Psalm 88. Nakarmił ie tłustością Zboża, i nasycił ie Miodem z Opoki.

Psalm tenże. Raduycie się BOGU pomocnikowi naszemu, wykrzykuycie BOGU Jakubowemu.

Chwała BOGU *&c* Nakarmił *&c.*

K Kirye eleyson, *S* Kirye eleyson.
K. Kirye eleyson, *S* Chryste eleyson.
K. Chryste eleyson, *S.* Chryste eleyson.
K. Kirye eleyson. *S.* Kirye eleyson
K. Kirye eleyson.

Doxologia álbo Hymn Chwały.

CHwałá na wysokości BOGU, á na ziemi pokoy ludziom dobrey woli (álbo Boskiey daiącey nam Zbawiciela, álbo naszey usiłuiącey zażyć tego odkupienia) Chwalemy Cię, Błogosławiemy Tobie, kłániamy się Tobie, wielbiemy Cię, dziękuiemy Tobie dla wielkiey Chwały Twoiey [ktoręś nam obiawił w Synie Twoim]

Pa-

Panie BOZE, Krolu Niebios, Pánie BOZE, Baranku Boży, Synu Oycá Przedwiecznego, ktory gładzisz grzechy świata przyimiy prozbę naszę, ktory siedzisz na prawicy Oyca, zmiłuy się nad nami, álbowiem ty sam tylko ieden święty, sam ieden Pan, sam ieden naywyższy JEZU Chryste z Duchem Swiętym w Chwale BOGA Oyca, Amen,

K. Pan z wami S. i z Duchem twoim,

Modlmy się:

WSzechmogący Wieczny BOZE, ktory sługom twoim ráczyłeś dáć łáskę poznania, wyznawania, i wielbienia chwały twoiey co do Osob troiakiego, á co do istoty, mocy Maiestatu, i wieczności iednego, prosiemy cię, ábyś nas dla tey wiáry bronić też ráczył od wszelkich przeciwności, przez Pána Naszego JEZUSA Chrystusa &c

Modlmy się:

PAnie JEZU Chryste ktory od Łona Oyca twego z Nieba na ziemię zstąpiłeś, i Krew twoię náydroższą na odpuszczenie grzechow nászych prze-

przelałeś, day nam pokornie prosiemy, łaskę, abyśmy zasłużyli w dzień sądu stać po prawicy, i słyszeć Ciebie wzywaiącego: podźcie błogosławieni = Ktory żyiesz i kroluiesz BOG na wieki wiekow, Amen.

Modlmy się:

BOZE, ktoryś nam w cudownym Sakramencie męki twoiey pamiątkę zostawił, racz dać prosiemy łaskę tak czczenia świętych Taiemnic Ciała i Krwie twoiey, ábyśmy Odkupienia twego nieustannie owocow w nas doświadczali, ktory żyiesz &c

2do Części uczącey.

EPISTOŁA

Czytanie Listu Błogosławionego Pawła Apostoła do Rzymian Rozd: 11

O Głębokości Bogáctw mądrości i wiadomości Bożey, iáko są nieogarnione sądy Jego, i niedościgłe drogi Jego! bo ktoż poznał umysł Pański? álbo kto był radzcą Jego? álbo kto mu pierwey dał, á będzie oddano? álbowiem z niego, i przezeń, i w nim iest wszystko, Iemu Chwała na wieki, Amen.

S.

S. Chwała tobie Panie.

Gráduał Dan: 3.= Błogosławiony's iest Pánie, ktory wypatruieſz przepaści, á ſiedziſz na Cherubin.

Wierſz: Błogosławionyś iest Pánie na utwierdzeniu Niebieſkim, i chwálebny na wieki.

Wierſz: Błogosławiony ieſteś Pánie BOZE Oycow naſzych, i chwálebny na wieki.

Czytanie Zácharyaſza Proroka z Rozdziału 12 v. 13. To mowi Pan: Wyleię na dom Dáwidow, i na Obywatele Jeruzalem ducha Łáſki i Modlitw, i patrzeć będą na mnie, ktorego przebodli, i płákáć go będą płaczem, iáko nad Jednorodzonym; i będą nad nim żáłowáć, iáko więc żáłuią przy śmierci pierworodnego. Onego dnia wielki będzie płácz w Jeruzalem, i rzeką mu: coż to zá rany ſą w pośrzodku Rąk twoich; i rzecze: Temi ieſtem zranion w domu tych, ktorzy mię miłowali. Mieczu ocknij ſię na Páſterza mego, i na męża przyległego mi; mowi Pan Zaſtępow. Uderz Paſterza á rozproſzą ſię owce, mowi Pán Wſzechmocny.

Gra,

Graduał z Psalm: 68. Urągánia i nędze czekáło serce moie, i czekałem ktoby się społem smęcił ze mną, á nie było, i ktoby pocieszył, á nie znalazłem.

Wierſz: Dali żołć na pokarm moy, á w prágnieniu moim napawali mię octem

Trakt Izaiasza 53. Prawdziwie choroby nasze on nosił, á boleści nasze on odnosił.

Wierſz: A mysmy go poczytali iako trędowatego, á od BOGA ubitego i poniżonego W: Leez on zranion iest za nieprawości nasze. W: karność pokoiu naszego na nim, á sinością Jego iesteśmy uzdrowieni.

Czytanie Listu S. Páwła Apostoła do Koryńczykow. 1 Cor: 11

BRacia: álbowiem iá wziąłem od Páná, com też wam podał: iż Pan JEZUS nocy, ktorey był wydan, wziął chleb, á dzięki uczyniwszy łamał, i rzekł: Bierzcie, á iedźcie, to iest Ciało moie, ktore za was będzie wydáne, to czyńcie na moię pamiątkę. Także

N i Kie-

i Kielich po Wieczerzy mowiąc: Ten *Kielich* nowy Teſtament ieſt we *Krwi* moiey. To czyńcie ilekroć pić będziecie na pamiątkę moię, álbowiem ilekroć będziecie ten chleb iedli, i *Kielich* pili, śmierć Páńſką będziecie opowiadać áż przyidzie. A tak ktobykolwiek iadł ten chleb, álbo pił Kielich Páńſki niegodnie, będzie winien Ciała, i Krwie Páńſkiey. Niechayże doświadczy ſamego ſiebie Człowiek, á tak niech ie z chlebá tego, i z *Kielicha* piie. Albowiem ktory ie i piie niegodnie, Sąd ſobie ie i piie, nie rozſądzáiąc Ciała Páńſkiego.

S. Chwała tobie Panie

Gradual Pſalm: 144 Oczy wſzyſtkich nadzieię maią w tobie Panie, á ty dáieſz pokarm ich czaſu ſłuſznego.

W: Otwarzaſz ty Rękę ſwoię, á napełniaſz wſzelkie zwierze błogoſławieńſtwem, Alleluia, Alleluia.

Z Jana Swiętego. W: Ciało moie prawdziwie ieſt pokarm, á Krew moia prawdziwie ieſt napoy, kto pożywa mego Ciała, á piie moię Krew, we mnie mięſzka, á Ia w nim, Alleluia.

Kapłan nachyliwszy się, álbo Dyakon klęknąwszy przed Ołtarzem.

Oczyść serce moie, i usta moie Wszechmogący Boże, ktoryś usta Jzaiasza Proroka Kamykiem oczyścił ognistym: tak racz mnie z wdzięczney litości swoiey oczyścić, abym Swiętą Ewangelią godnie mogł opowiadać. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen.

Każ Panie błogosławić.

K. Pan niech będzie w sercu moim, (twoim) i w uściech moich [twoich] ábyś godnie, i przyzwoicie opowiadał Ewangelią iego; w Jmię Oyca &c. Amen.

EWANGELIA.

K. Pan z wami.
S. I z Duchem twoim.
Z Ewangeli Sw: Mateusza Rozd: 28.
S. Chwała Tobie Panie.

ONego czasu: mowił JEZUS Uczniom swoim, dana iest mi wszystka władza na Niebie, i na Ziemi. Idąc tedy nauczaycie wszystkie Narody chrzcząc ie w Jmię Oyca, i Syna, i Ducha Sw: nauczaiąc ie chować wszystko, com wam

kolwiek przykazał A oto ia iestem z wami po wszystkie dni aż do skończenia świata.

S. Chwała Tobie Panie.

Z Ewangelii S. Jana, Rozd: 19.

ONego czasu: widząc JEZUS iż się iuż wszystko wykonało, áby się wykonało Pismo, rzekł: pragnę. Było tedy naczynie postawione Octu pełne; á oni gębkę pełną octu obłożywszy hizopem podali do ust Jego; JEZUS tedy, gdy wziął Ocet, rzekł: wykonało się, á skłoniwszy Głowę, Ducha oddał. Zydowie tedy, (ponieważ był dzień przygotowania) áby na Sabat nie zostały Ciała na Krzyżu, (albowiem był wielki on dzień Sabbatu] prosili Piłatá, áby połamano Golenie ich, á zdięto ie. Przyszli tedy Zołnierze, á pierwszego złamali Golenie, i drugiego, ktory z nim był ukrzyżowan, lecz przyszedłszy do JEZUSA, gdy Go uyrzeli iuż umarłego, nie łamali Goleni Jego; ale ieden z Zołnierzow włocznią otworzył Bok Jego, á na tychmiast wyszła krew i woda. A ktory widział, wydał świadectwo i prawdziwe iest świadectwo Jego.

S.

S. Chwała Tobie Panie.

Z Ewangelii S, Jana, Rozd: 6.

ONego czasu: mowił JEZUS Rzeszy Żydowskiey: Ciało moie prawdziwie iest pokarm, á krew moia prawdziwie iest napoy. Kto pożywa mego Ciała, á piie moię krew, we mnie mieszka, á ia w nim. Jako mię posłał żywiący Oyciec, i ia żywię dla Oyca; á kto mię pożywa, i on zyć będzie dla mnie; Ten iest chleb ktory z Nieba zstąpił, nie iako Oycowie wasi iedli Mannę, i pomarli. Kto pożywa tego Chleba, żyć będzie na wieki.

S. Chwała Tobie Panie.

K. Dla tych prawd Ewangelii niech Bog zgładzi nasze winy.

JNnych dni podczas czytania Epistoły i Ewangelii, rozważay Proroctwa niżey pod Artykułem cnoty położone, a osobliwie Proroctwa o Chrystusie Panie. Nie masz bowiem lepszego Nabożeństwa, iako rozważanie przedziwnych dzieł i sposobow, ktoremi Opatrzność Boska prowadzi nas do konca naszego ostatecznego; gdyż takowe Nabożeństwo nietylko zapala w nas miłość,

wia-

wiarę, nadzieię i wdzięczność, ále też one umacnia, i gruntuie.

3tio. Części nazwaney Msza Wiary.

Wierzę w BOGA iednego, Oyca Wszechmogącego Stworzyciela Nieba, i Ziemi, i wszystkich widomych, i niewidomych rzeczy. I iednego Pana Jezusa Chrystusa Syna Bożego iednorodzonego, i z Oyca narodzonego przed wszystkie wieki, BOGA z BOGA, Swiatłość z światłości, BOGA prawego: narodzonego nie stworzonego wspoliistotnego z Oycem, przez ktorego wszystko iest uczynione, ktory dla nas ludzi, i dla naszego zbawienia z stąpił z Niebiosow, i Wcielony iest z Ducha Swiętego w żywocie Maryi Panny, i stał się Człowiekiem. Ukrzyżowan też dla nas pod Pontskim Piłatem, i pogrzebion iest. I zmartwychwstał trzeciego dnia według tego, iako w Piśmie przepowiedziano było. I wstąpił na Niebiosa, siedzi ná Prawicy Oyca. I znowu ma przyiść w Chwale sądzić żywe, i umarłe, ktorego Krolestwu końca nie będzie. I w Ducha Swiętego Pana i Ożywiciela,

kto-

ktory z Oyca i Syna pochodzi, ktory z Oycem, i Synem razem pokłon i Chwałę odbiera; ktory mowił przez Prorokow. I w ieden Swięty Katolicki i Apostolski Kościoł. Wyznaię ieden Chrzest na odpuszczenie grzechow i oczekiwam Zmartwychwstania umarłych, i żywota przyszłego wieku Amen.

K. Pan z wami.

S. I z Duchem twoim.

OFFERTORIUM.
na Troycę Swiętą.

BŁogosławiony niech będzie BOG Oyciec, i Iednorodzony Syn Boski, iako też i Duch Swięty, bo uczynił nad nami miłosierdzie swoie.

OFFERTORIUM
O Męce Pańskiey:

POwstali przeciwko mnie Mężowie niesprawiedliwi bez miłosierdzia szukali mię zabić, i nie przepuścili plwać na Twarz moię. Włoczniami swemi zranili mię, pogruchotane są wszystkie kości moie.

Of-

OFFERTORIUM

O Przenayświętszym Sakramencie:

KApłani Pańscy zapał Pański, i Chleby BOGA swego ofiaruią: i przeto świętemi będą BOGU swemu, á nie splugawią Jmienia Jego. *Levit* 27.

OFIAROWANIE CHLEBA:

Obacz wykład Obrzędow na karcie 138.

RAcz przyiąć Swięty Oycze Wszechmogący, Wieczny Boże tę czystą Ofiarę (to iest Chrystusa JEZUSA, w ktorego Ciało, i krew przy tey Ofierze chleb ten ma bydź zamieniony) ktorą ia niegodny sługa twoy ofiaruię Tobie BOGU moiemu żywiącemu, i prawemu za niezliczone grzechy, zgorszenia, i niedbalstwa moie, i za wszystkich około stoiących, iako też i za wszystkich prawowiernych Chrześcian żywych, i zmarłych, aby im i mnie pożyteczna była do zbawienia na żywot wieczny, Amen.

Błogosławiąc, i leiąc wodę.

BOże, ktory ludzką naturę tak zacną dziwnie stworzył, á dziwniey ieszcze naprawił, uczyń nas przez tey wody, i Wina Taiemnicę uczestnikami

Bo-

Bostwa tego, ktory natury naszey stać się raczył Uczestnikiem JEZUS Chrystus Syn twoy, Pan nasz ktory z tobą żyie i kroluie w iedności Ducha Swiętego BOG przez wszystkie wieki Wiekow Amen.

Ofiaruiąc Kielich.

OFiaruiemy Tobie Panie *K*ielich zbawienia (to iest Zbawiciela, ktory ten *K*ielich ofiarować kazał, i sam wino w krew swoię przemienić) prosząc miłosierdzia twego, áby przed Obliczem Boskiego Maiestatu twoiego za nasze i całego Swiata zbawienie iako wonność wdzięczna wstąpił. Tę Modlitwę mowi razem Diakon, trzymaiąc spod Kielicha. *K.* nachylony do Ołtarza, mowi;

Z Umysłem skruszonym, i Duchem upokorzonym niech będziem przyięci od Ciebie Panie; i tąk niechay będzie Ofiarą nasza dzisiay przed tobą, áby się podobała tobie Panie Boże; *Daniel: 3. v.* 3. 9. 40.

Podniosłszy się, á wyciągnąwszy, i zaraz ręce złożywszy, mowi:

Przyidź Poświęcicielu Wszechmocny, Wieczny Boże, i błogosław tę Ofiarę

ſiarę twoiemu Swiętemu Jmieniowi zgotowaną.

Kładąc Kadzidło na Ogień:

PRzez przyczynę Swiętego Michała Archanioła ſtoiącego na prawicy Ołtarza kadzenia, i wſzyſtkich wybránych twoich, niech raczy Pan kadzenie to błogoſławić, i na wonność wdzięczności przyiąć, Amen.

Kadząc Chleb, i Wino:

*K*adzenie to od Ciebie błogoſławione, do Ciebie Panie niech wſtąpi, á miłoſierdzie twoie niech wſtąpi ná nas.

Kadząc Ołtarz:

NIech idźie Modlitwa moia, iako kadzenie przed Oblicznośċ twoię, á podnoſzenie Rąk moich Ofiara wieczorna. Poſtaw Panie ſtraż uſtom moim, á drzwi oſadzone wargom, áby nie nachylało ſię ſerce moie ku ſłowom złośliwym, ku wymawianiu wymowek w grzechach = *Pſalm*: 140. *v*. 22.

Oddaiąc Kadzielnicę Diakonowi:

Niech w nas zapali Pan Ogień ſwey miłości, i płomień wieczney iedności.

Umy-

Umywa Ręce i mowi Psalm: 25. ad v. 6.

Umyię między niewinnemi Ręce moie, i obeydę Ołtarz twoy Panie.

Abych słyszał głos Chwały, á powiedział wszystkie dziwy twoie.

Panie umiłowałem ochędostwo Domu twego: i mieysce mieszkania chwały twoiey.

Nie zatracay z bezbożnemi, Boże dusze moiey, á z mężmi krwawemi żywota mego.

U ktorych w Ręku są nieprawości, prawica ich pełna podarkow.

A iam chodził w niewinności moiey: odkupienie, á zmiłuy się nademną.

Noga moia stała się na drodze prostey: w Kościelech będę Cię chwalił Panie.

Chwała Oycu &c.

Znowu ofiaruie razem Chleb, i Wino, nachylony w pośrzod Ołtarza:

Przyimi Swięta Troyco tę Ofiarę, ktorą ci ofiaruiemy na pamiątkę męki, i Zmartwychwstania, i Wniebowstąpienia Pana naszego JEZUSA Chrystusa, i na cześć błogosławioney MARYI zawsze Panny, i Błogosławionego Jana Chrzciciela, i Swiętych Apostołow Pie-

tra i Pawła; i tych (to ieſt, ktorych ſą tu kości i Swięto) i wſzyſtkich Swiętych, áby im ſłużyła ku czci, nam zaś do zbawienia, i oni niech ſię za námi przyczyniać raczą w Niebie, ktorych my na ziemi pamiątkę obchodziemy.

Obacz wykład Obrzędow ná karcie 141.

Obrociwſzy ſię do ludzi:

K. Modlcie ſię Bracia: áby moia: i waſza Ofiara przyiemna była BOGU Oycu Wſzechmogącemu.

S. Pan niech przyimie Ofiarę z Rąk twoich ku czci, i Chwale Jmienia ſwego, ku pożytkowi naſzemu duchownemu, i całego Kościoła ſwego Swiętego.

Modlitwa nazwana Secreta do Troycy S.

Poświęć, proſiemy Panie Boże naſz przez twego Swiętego Jmienia wzywanie, tych darow Ofiarę, á przez nię uczyn nas ſamych doſkonałym, i wiecznym twoim darem. Przez Pana naſzego &c.

O Męce Pańſkiey:

Ofiarowana tobie Panie Ofiara niech nas za wſtawieniem ſię Iednorodzonego Syna twego męki, poświęci na zawſze

wſze i uzbroi. Ktory z tobą żyie, i kroluie &c:

O Nayświętſzym Sakramencie:

Kościołowi twemu Panie racz dać z miłoſierdzia twego pokoiu, i iedności upominki, ktorych ofiarowane dary duchownym ſą wyobrażeniem. Przez Pana naſzego &c. S. Amen.

K. Pan z wami. S. I z duchem twoim.

K. Wzgorę mieymy ſerca.

S. Mamy ku Panu (podnieſione)

K. Dzięki oddawaymy *Panu* BOGU naſzemu.

S. Godna, i ſprawiedliwa rzecz ieſt.

PREFACYA:

ZAiſte godna, i ſprawiedliwa rzecz ieſt: ſłuſzna i zbawienna, ábyśmy tobie zawſze, i wſzędzie dzięki oddawali: Panie święty, Oycze Wſzechmocny, Wieczny Boże przez Chryſtuſa Pana naſzego. Przez ktorego Maieſtat twoy wielbią Aniołowie, na twarz padaiąc czczą Panowania, i ze drzeniem poważaią władzę. Niebioſa, i Niebios mocy, i błogoſławieni Seraſinowie ſpołem z radością wyſławiaią. Z Ktoremi ábyś i naſze głoſy raczył przyiąć, gorąco proſiemy, z wyznaniem pokornym mowiąc:

Hymn

Hymn Anielſki:

Swięty, Swięty, Swięty Pan Bog Zaſtępow, pełna ieſt wſzyſtka Ziemia Chwały twoiey, Hoſanna na wyſokości. Błogosławiony, ktory przyſzedł w Imię Pańſkie, Hoſanna na wyſokości.

Na Troycę Przenayświętſzą:

ZAiſte godna, i ſprawiedliwa rzecz ieſt: ſłuſzna, i zbawienna, abyśmy tobie zawſze, i wſzędzie dzięki oddawali: Panie Swięty, Oycze Wſzechmocny, wieczny Boże. Ktory z Iednorodzonym Synem twoim, i z Duchem Swiętym ieden ieſteś BOG, ieden ieſteś Pan naſz, nie ieden co do iedności Oſoby, ale ieden, co do iedności iſtoty wſpolney trzem Oſobom. Co bowiem o twoiey Chwale z ob'awienia twegoż wierzemy, to o Synu twoim, to o Duchu Swiętym, nie czyniąc żadney rożnicy (co do iſtoty i Chwały) trzymamy. Ażeby przez wyznanie prawdziwego i wiecznego Boſtwa i w Oſobach rożnicy, i w iſtocie iedności, i w Maieſtacie rowności pokłon był oddawany. Ktorą wielbią Aniołowie, Cherubinowie także, i Serafinowie, kto-

ſzy nieuſtaią wołać codziennie iednym głoſem mowiąc: Swięty &c.

O Przenayświętſzym Sakramencie,
i na Narodzenie Pańſkie:

Zaiſte godna i ſprawiedliwa rzecz ieſt, ſłuſzna i zbawienna, ábyśmy tobie zawſze, i wſzędzie dzięki oddawali Panie Swięty, Oycze Wſzechmocny, wieczny Boże. Ponieważ przez Wcielonego ſłowa Taiemnicę, nowe oczom umyſłu naſzego światło iaſności twoiey rozświeciło; ábyśmy poznaiąc BOGA widocznie przez Niego do niewidomych Dobr miłowania pociągnieni byli. I przeto z Aniołami i Archaniołami, z Tronami i Panowaniami, i z całym Rycerſtwem Woyſk Niebieſkich Hymn Chwały twoiey wyśpiewuiemy, bez końca wołaiąc: Swięty, Swięty &c.

4to Kanonu.

KApłan podnoſi oczy w Niebo, rozciąga Ręce, i znowu złożone na Ołtarzu położywſzy mowi:

Ciebie tedy Nayłaſkawſzy Oycze przez JEZUSA Chryſtuſa Syna twego Pana naſzego pokornie proſiemy, i upraſzamy, (całuie Ołtarz) ábyś przy-
iąć

iąć i błogosławić raczyi te ✝ upominki: te ✝ dary, te ✝ święte Ofiary niesłkażone, ktore naypierwiey tobie ofiaruiemy za *Kościoł* twoy Swięty katolicki, ktory uspokoić, strzedz, ziednoczyć, i rządzić racz po całym Okręgu naszym wraz z sługą twoim Papieżem N. (*Krolem* naszym N.) i Biskupem naszym N. i wszystkiemi prawowiernemi, i powszechney Apostolskiey Wiary miłośnikami, i rozmnożycielami.

Pamiątka żyiących.

Wspomniy Panie ná sługi, i służebnice twoie N N. i na wszystkich tu przytomnych, ktorych znasz wiarę, i widzisz Nabożeństwo, za ktorych tobie ofiaruiemy; álbo ktorzy tobie ofiaruią tę ofiarę Chwały za siebie, i za wszystkich do siebie należących (na okup Dusz swoich, dla otrzymania nadziei zbawienia, i całości swoiey: i tobie oddaiąc śluby swoie wiecznemu Bogu, żyiącemu, i prawdziwemu)

z Następuiącą Modlitwą łączyć myślą potrzeba z poprzedzaiącey modlitwy te słowa:

Ofiaruiemy, i ktorzy tobie ofiaru-

ią tę ofiarę Chwały za fiebie, i za wſzyſtkich do ſiebie należących. &c.

Pamiątka Swiętych:

W iedności tych, ktorych Pamiątkę z uczciwością obchodziemy: iako to naypierwey chwalebney zawſze Panny MARYI Matki BOGA i Pana naſzego JEZUSA Chryſtuſa, potym błogoſławionych Apoſtołow, i Męczennikow twoich Piotra i Pawła, Jędrzeia, Jakoba, Jana, Tomaſza, Jakoba Filipa, Bartłomieia, Mateuſza, Symona i Tadeuſza, Lina, Kleta, Klemenſa, Xyſta, Korneliuſza, Cypryana, Wawrzyńca, Chryzogona, Jana i Pawła, Kozmy i Damiana, i wſzyſtkich Swiętych twoich, dla ktorych zaſług, i proźby racz nas we wſzyſtkich okazyach obrony twoiey uzbroić pomocą. Przez tegoż Chryſtuſa &c. Amen.

Trzymaiąc Ręce rozłożone nad Chlebem i Winem ofiarowanemi:

Tę tedy Ofiarę ſłużby naſzey, i całey czeladki twoiey, proſiemy Panie, ábyś łaſkawie przyiął, á dni naſze w twoim pokoiu rozporządził, i od wiecznego zatracenia nas wyrwawſzy, w

zgromadzeniu wybranych twoich chciał policzyć. Przez Chrystusa Pana naszego Amen.

Ktorą Ofiarę, ty o Boże! racz prosiemy błogosławić ✝ przyiąć ✝ utwierdzić ✝ i twoim błogosławieństwem duchowną, i wdzięczną uczynić, áby nam stała się Ciałem, i *Krwią* Naymilszego Syna twego Pana naszego JEZUSA Chrystusa.

Obacz wykład Obrzędow na karcie 152.

Ktory dniem przed męką wziął Chleb w Swięte i w chwalebne Ręce swoie, á podniosszy oczy w Niebo do Ciebie BOGA Oyca swego Wszechmogącego, tobie dzięki oddaiąc, błogosławił ✝ i dał Uczniom swoim mówiąc: Bierzcie, i pożywaycie z tego wszyscy.

Gdy Kapłan poświęca: 1. Wzbudź iak nayżywszą wiarę o mocy daney przemienienia Chleba i wina w Ciało i Krew Chrystusa Pana. 2. Dziękuy BOGU za zostawione zrzodło Łask wszelkich, i błogosławieństwa w tey Ofierze, ktora iest taż sama, i iednaż z ofiarą Krzyżową. 3. Dziwuy się miłości Chrystusowey, iż dlá Ciebie ponawia tęż samę Ofiarę, ktorą ofiarował ná

Krzy-

Krzyżu. 4. Wzbudź wzaiemnie iak naygoręt∫zą ku niemu miłość, i proś, áby ie raczył przemienić w Siebie.

Pod czas Elewacyi Ho∫tyi ∫łuchay wołaiącego Jana Swiętego Chrzciciela: Oto Baranek Boży, oto, który gładzi grzechy Swiata! á oddaiąc mu pokłon iak naygłęb∫zy, mow z Starcami, i Aniołami w∫zy∫tkiemi, których Jan Swięty w obiawieniu ∫łyszał ∫piewaiących: Godzien ie∫t Baranek, który ie∫t zabity wziąć moc, i Bo∫two, i madrość, i ∫iłę, i Cześć, i Chwałę, i Błogo∫ławień∫two: iżeś ie∫t Panie zabit, i odkupiłeś nas BOGU przez krew twoię, ze w∫zelakiego pokolenia i języka, i z ludu, i narodu: i uczyniłeś nas BOGU na∫zemu Krole∫twem, i Kapłanami, i będziemy krolować ná ziemi. *Apoc:* 5.

K. Podobnym ∫po∫obem po wieczerzy biorąc, i ten przezaczny Kielich w Swięte i chwalebne Ręce ∫woie: i także Tobie dzięki czyniąc błogo∫ławił ✠ i dał Uczniom ∫woim mówiąc: bierzcie, i piycie z niego w∫zy∫cy.

Pod czas Elewacyi Kielicha mow: Siedzącemu ná Stolicy, i Barankowi Błogo∫ławień∫two, i Cześć, i Chwała,

i moc na wieki wiekow Amen. *Apoc: 5.* Swięty Swięty, Swięty, Pan BOG Wszechmogący, ktory był; i który iest, i który ma przyiść. Godzieneś iest Panie Boże nasz wziąć chwałę, i cześć, i moc, boś Ty stworzył wszystkie rzeczy, i dlá woli twoiey były, i stworzone są *Apoc: 4.*

Kapłan stosuiąc się do owych słow Chrystusa Pana, które po poświęceniu Kielicha mowi:

To ilekroć czynić będziecie, na pamiątkę moię czyńcie.

5to. Częśći następuiącey po Kanonie =

Po Elewacyi mówi następuiącą Modlitwę:

DLa czego też pamiętni będąc, Panie my sludzy twoi, oraz Twoy lud Swięty, tegoż Chrystusa Syna Twego Pana naszego, tak błogosławioney Męki, iako też i Zmartwychwstania, oraz i chwalebnego Wniebowstąpienia ofiaruiemy Przeświętnemu Maiestatowi Twemu z twoich darow, i datkow Ofiarę, ✝ czystą, Ofiarę. ✝ świętą, Ofiarę ✝ niepokalana, chleb ✝ święty życia nieśmiertelnego, i Kielich ✝ Zbawienia wiecznego.

Obacz

Obacz wykład Obrzędow ná karcie 154.

Na ktore (dary i Ofiary) racz weyrzeć łaſkawą i pogodną twarzą i ták ie wdzięcznie przyiąć, iako przyiąć raczyłeś dary ſługi twego ſprawiedliwego Abla i Ofiarę Patryarchy naſzego Abrahama, i ktorą Ci ofiarował naywyżſzy Kapłan twoy Melchyzedech, świętą ofiarę niepokalaną Oblatę.

Według niektorych ofiara Melchyzedecha nazywa ſię tu świętą i niepokalaną, dlá tego: iż była Figurą Ofiary Mſzy Swiętey, według innych ſłowa te łączyć myślą należy z położonemi ſłowami na początku ták: Ná ktore [dary, ktore ſą ofiarą czyſtą i niepokalaną] racz weyrzeć, i tak przyiąć, iako przyiąć raczyłeś, &c. —

Obacz wykład Obrzędow ná karcie. 156.

Pokornie Ciebie proſiemy Wſzechmogący Boże, każ te [dary] zanieść przez Ręce Swiętego Anioła twego ná gorny Ołtarz Twoy przed Oblicze Boſkiego Maieſtatu Twego: ábyśmy, ktorzykolwiek z tego Ołtarza uczeſtnictwa Przenayświętſze Syna Twego Ciało i Krew pożywać będziemy, wſzelkim błogoſławieńſtwem Niebieſkim, i łaſką

napeł-

napełnieni byli. Przez tegoż Chrystusa Pana naszego, Amen.

Wspominanie umarłych wiernych.

Wspomniey też Panie ná sługi i służebnice twoie N. i N. ktorzy nas poprzedzili naznaczeni znakiem wiary. i zasnęli snem pokoiu.

Tu się modli w duchu za umarłe, Po tym mowi:

Im Panie, i wszystkim w Chrystusie spoczywaiącym racz dać prosiemy mieysce ochłody, światłości, i pokoiu, Przez tegoż Chrystusa Pana naszego A.

Biie się w Piersi:

Nam też grzesznikom sługom twoim w wielości miłosierdzia maiącym nadzieię, racz dać cząstkę, i Towarzystwo z twemi Swiętemi Apostołami, i Męczennikami: z Janem, Szczepanem, Markiem, Barnabą, Ignacym, Alexandrem, Marcellinem, Piotrem, Felicitatą, Perpetuą, Agatą, Lucyą, Agnieszką, Cecylią, Anastazyą, i wszystkiemi, Swiętemi, do ktorych społeczności nie

dla

dla zasług naszych, ále dla litości twoiey, ábyś nas przypuścił prosiemy. Przez Chrystusa Pana naszego Amen.

Przez ktorego te wszystkie, Panie, zawsze dobra tworzysz, poświęcasz, ✠ błogosławisz ✠ ożywiasz ✠ i daiesz nam.

Obacz wykład Obrzędow ná karcie 159.

Zegna Hostyą Kielich:

Przez Nie✠go, i z✠nim, i w✠nim ieſt tobie BOGU Oycu ✠ Wszechmogącemu, w iedności Ducha ✠ Swiętego, wszelka Cześć, i chwała. Przez wszystkie wieki wiekow.

S. Amen.

K. Modlmy się:

Dla samego tylko rozkazu twego zbawiennego, i Nauki twoiey nas upominaiącey, o Boże! poważamy się mówić:

Oycze nasz, ktoryś ieſt w Niebiesiech święć się Imię twoie, przyidź krolestwo twoie, bądź wola Twoia iako w Niebie, tak i na Ziemi. Chleba naszego powszedniego day nam dzisiay, i odpuść nam winy nasze, iako i my odpuszczamy winowaycom naszym, i nie wodź nas na pokuszenie.

S. Ale nas zbaw odezłego.

K. Amen.

Wybaw nas prosiemy Panie od wszelkiego złego przeszłego, ninieyszego, i przyszłego, á zá wstawieniem się Błogosławioney i chwalebney zawsze Panny Matki Boskiey MARYI, z błogosławionemi Apostołami twemi, Piotrem, Pawłem, i Jędrzeiem, jakoteż i wszystkiemi Swiętemi.

Zegna się Pateną i ią całuie:

Day litościwy pokoy zá dni naszych, ábyśmy pomocą miłosierdzia twego wsparci, i od grzechu zawsze byli wolni, i od wszelkiego pomieszania i przeciwności beśpieczni.

Łamiąc Hostyą nad Kielichem:

Przez tegoż Pana naszego JEZUSA Chrystusa Syna twego. Ktory z tobą żyie i kroluie w iedności Ducha Swiętego BOG przez wszystkie wieki wiekow.

S. Amen.

Czyniąc części Hostyi trzy Krzyże nad Kielichem.

K. Pokoy ✠ Pana niech będzie ✠ zawsze z ✠ wami.

S. I z duchem twoim.

Wpu-

Wpuszcza część Hostyi do Kielicha.

K. To zmieszanie i poświęcenie Ciała i Krwie Pana naszego JEZUSA Chrystusa niech nam przyimuiącym będzie na żywot wieczny. Amen.

Nakłoniony, i biiąc się po trzykroć w Piersi:

Baranku BOZY ktory gładzisz grzechy świata: Zmiłuy się nad nami.
Baranku BOZY który gładzisz grzechy świata: Zmiłuy się nad nami.
Baranku BOZY ktory gładzisz grzechy świata: Day nam pokoy.

Nakłoniony kończy.

PAnie JEZU Chryste, ktory rzekłeś do Apostołow Twoich: Pokoy zostawuię wam, pokoy moy daię wam, nie patrz ná grzechy moie, ále na wiarę Kościołá Twego, i racz go według woli Twoiey uspokoić, i ziednoczyć. Ktory żyiesz i kroluiesz BOG przez wszystkie wieki wiekow. Amen

Tu Kapłan Ołtarz, potym Diakona, Diakon Subdiakona &c. całuie mowiąc:

Pokoy z tobą.

Odp: I z duchem twoim.

K.

K. Panie JEZU Chryſte Synu BOGA żywego, ktory z woli Oycá zá ſpráwą Ducha Swiętego przez śmierć Twoię świat ożywiłeś, wybaw mię przez Przenayświętſze Ciało i Krew Twoię od wſzelkich nieprawości moich, i od wſzelkiego złego: á tak mię prowadź drogą przykazań Twoich, ábym nigdy od Ciebie nie był oddalonym, ktory z tymże Bogiem Oycem i Duchem Swiętym żyiesz i kroluiesz BOG na wieki wiekow. Amen.

Przyięcie Ciała Twego Panie JEZU Chryſte, ktore ia niegodny poważam ſię pożywać, niech mi nie będzie ku ſądowi, i ku potępieniu, ále przez miłoſierdzie Twoie, niech pomaga do obrony, i uzdrowienia Duſzy moiey i Ciała mego. Ktory żyieſz i kroluieſz z Bogiem Oycem w iedności Ducha Swiętego BOG przez wſzyſtkie wieki wiekow. Amen.

Biorąc Hostyą

Chleb Niebieſki wezmę, á Imię Pańſkie wzywać będę.

Biiąc się w Piersi, mowi potrzykroć:

Panie nie ieſtem godzien ábyś wſzedł do przybytku mego, ále tylko rze-

rzekniy słowem, á będzie zbawiona duſza moia. Panię nie ieſtem godzien &c.

Zegnaiąc się Hostyą.

Ciało Pana naſzego JEZUSA Chryſtuſa niech ſtrzeże Duſzy moiey do żywota wiecznego. Amen.

KOMMUNII.

Pożywa nakłoniony: potym zbieraiąc Pateną odrobiny mowi:

Coż oddam Panu za wſzyſtko, co mi dobrze uczynił. Kielich zbawienia wezmę, á Imienia Pańſkiego wzywać będę. *Psalm 115. ℣. 2.*

Chwaląc będę wzywał Pana, i będę wybawion od nieprzyiacioł moich. *Psalm 17 ℣. 4.*

Zegnaiąc się Kielichem.

Krew Pana Naſzego JEZUSA Chryſtuſa niech ſtrzeże Duſzy moiey do żywota wiecznego. Amen.

Wypiwszy po nalaniu Wina do Kielicha na wypłokanie:

K. Co uſty pożywaliśmy Panie, niech czyſtym umyſłem przyimuiemy, á dar, ktorego nas czyniſz uczeſtnikami w tym życiu doczeſnym, niech

niech się stanie pomocą i upominkiem życia wiecznego.

Po wypiciu Ablucyi pierwszey:

Ciało Twoie Panie, ktorem pożywał, i *Krew* ktorąm pił, niech przylgnie do Duszy moiey, i spraw, áby we mnie nie została żadna grzechow zmaza, ktorego czyste, i Swięte nakarmiły Taiemnice, ktory żyiesz i kroluiesz na wieki wiekow, Amen.

Ubrawszy Kielich na prawey stronie Ołtarza stawa, i mowi:

Modlitwa po Kommunii *do TROYCY Swiętey.*

BŁogosławiemy BOGA Niebios, i przed wszystkiemi żyiącemi wyznawamy Go, bo uczynił z nami miłosierdzie swoie. *Tob: 12.*

Do Męki Pańskiey:

Przekopali ręce moie, i nogi moie: policzyli wszystkie kości moie. *Psalm* 21

Do Chrystusa Pana w Przenayświętszym Sakramencie:

Ilekroć będziecie Chleb ten iedli, i *Kielich* pili, śmierć Pańską będzie-

dziecie opowiadać, áż przyidzie. A tak ktobykolwiek iadł ten Chleb, álbo pił Kielich Pańſki niegodnie, będzie winien Ciáłá i *Krwie* Pańſkiey.

K. Pan z wami.

S. I z duchem twoim.

K. Modlmy ſię:

Niech nam będzie pożyteczne ku zbawieniu Ciáłá, i Duſzy, Panie i BOZE naſz tego Sakramentu przyięcie, i wieczney á Swiętey TROYCY, i teyże ſamey nierozdzielney iedności wyznanie. Przez Pana naſzego &c.

S. Amen.

Modlmy się:

PAnie JEZU Chryſte Synu BOGA żywego, ktory o godzinie ſzoſtey (to ieſt około Południa) dla odkupienia świátá ná Krzyż wſtąpiłeś, i Krew Twoię naydroższą ná odpuſzczenie grzechow przelałeś, proſiemy Cię pokornie, ábyś po zeyściu naſzym z tego świátá, pozwolił nam wniść do Bram Rayſkich z radością. *Ktory* żyieſz &c.

Proſiemy Panie, ábyśmy Boſtwa Twego wiecznym zażywaniem napełnieni byli, ktorego doczeſne poży-

wa-

wanie Ciała i Krwie Twoiey, ieſt wizerunkiem. Ktory żyieſz, i kroluieſz z Bogiem Oycem &c.

K. Pan z wami.

S. I z duchem twoim.

K. Idźcie: iuż po ſłużbie. *Innych dni*= Błogoſławmy Panu. *We Mszach za Umarłych*= Niech odpoczywáią w pokoiu.

S. Dzięki BOGU.

K. *Nakłoniony do Ołtarza*:

Niech Ci ſię podoba o TROYCO Swięta! wyznanie, i ſłużba Poddáńſtwa mego, á racz ſprawić: aby Ofiara, ktorąm przed oczyma Maieſtatu Twego niegodny ofiarował, Tobie była przyiemna, á mnie, i wſzyſtkim, za ktorych Ją ofiarowałem, z miłoſierdzia Twego była błagalna. Przez Chryſtuſa Pana naſzego, Amen.

Niech wam błogoſławi Wſzechmocny i miłoſierny BOG OYCIEC, i SYN, i DUCH Swięty.

S. Amen.

K. Pan z wami.

S. I z duchem twoim.

Po-

Początek Ewangelii Jana Swiętego:

NA początku było Słowo, á Słowo było u BOGA, á Bogiem było Słowo: Toć było ná początku u BOGA. Wſzyſtko ſię przez nie ſtało, á bez niego nic ſię nie ſtało, co ſię ſtało. W Nim był żywot, á żywot był świátłością ludzi: á Swiatłość w ciemnościach świeci, á ciemności iey nieogarneły. Był Człowiek poſłany od BOGA, ktoremu Imię było Jan: ten przyſzedł ná świadectwo, áby świadczył o światłości, áby przezeń wſzyſcy wierzyli. Nie był ci On światłością, ále iżby świadczył o Swiatłości Była światłość prawdziwa, ktora oświeca wſzelkiego Człowieka na ten świat przychodzącego. Na świecie był, á świat Go nie poznał. Przyſzedł do ſwey właſności, á ſwoi go nie przyięli. Lecz ktorzykolwiek przyięli Go, tym dał moc, áby ſię ſtali Synami Bożemi, tym, ktorzy wierzą w Imię Jego, ktorzy nie ze krwie áni z woli ciała, áni z woli Męża, ále z BOGA ſię narodzili. A Słowo Ciałem ſię ſtało, i mięſzkało między nami,

mi. (i widzieliśmy Chwałę Jego iako Jednorodzonego od Oyca) pełnego łaſki i prawdy.

S. Dzięki BOGU.

Modlitwy po Mszy.

Przed odeyściem z Kościoła wzbudź chęć mieszkania w domu Pańskim, i służenia Chrystusowi:

PAnie dokąd poydziemy? ſłowa maſz żywota wiecznego. Kto nas od-dzieli od miłości Chryſtuſa? dobrze nam tu bydź. Tu odpoczynek moy na wieki wiekow, tu mieſzkać będę: ponieważ obrałem tu dom, obrałem mieſzkać w domu Pańſkim raczey, niż w przybytkach grzeſznikow.

Albo imaginuy Chryſtusa Pana wſtępuiącego do Nieba, i tobie iako Apoſtołom, i uczniom niegdyś błogoſławiącego; oraz zapalay ſię chęcią wſtąpienia z nim, i oglądania go na wieki. Kto mnie uwolni od Ciała tey śmierci? żądam bydź rozwiązanym, i zoſtawać z Chryſtuſem, Albo pełen nadziei i wdzięczności ſłuchay Chryſtuſa Pana do Ciebie mowiącego: Idź: á iakieś uwierzył, niech

nięch ci się stanie= Math: 8. v. 13. Ufay: Wiara twoia uzdrowiła Ciebie: Math: 9. 22 Odpuszczone są tobie grzechy twoie, idź w pokoiu.

Albo słuchay upominaiącego, ábyś pamiętał zawsze i wszędzie na obowiązki na Chrzcie Swiętym przyięte wyrzeczenia się Czarta, świata, i ciała.

Nie każdy, ktory mowi, mi Panie! Panie! wnidzie do Krolestwa Niebieskiego, ale ktory czyni wolą Oyca mego ktory iest w Niebiesiech.

Staraycie się, żebyście przez dobre uczynki pewne czynili wezwanie, i wybranie wasze: Bo tak hoynie wam sprawione będzie weyście do wiecznego Krolestwa 2 Petri: c. 1. v 10

Te DEUM Laudamus.

Ciebie o BOZE chwalemy. Ciebie Panem bydź wyznawamy.

Tobie Oycu wiekuistemu wszystek ziemski okrąg cześć oddawa.

Tobie wszyscy Aniołowie, Tobie Niebiosa i wszystkie Mocarstwa

Tobie Cherubinowie, i Serafinowie nieprzestannym głosem śpiewaią:

Swięty, Swięty, Swięty Pan BOG zaſtępow.

Pełne ſą Niebioſa i ziemia Maieſtatu Chwały twoiey.

Ciebie przeſławny Chòr Apoſtolſki,

Ciebie chwalebny poczet *Prorocki,*

Ciebie świetne woyſko chwalebnych Męczennikow wyſławia.

Ciebie po wſzyſtkim świecie Swięty Kościoł wyznawa.

Oyca niezmiernego Maieſtatu,

Chwalebnego też i prawdziwego, á iednorodzonego Syna twego.

Y Ducha Swiętego *Pocieſzyciela,*

Tyś ieſt Krol chwały o Chryſte *Panie,*

Ty Oyca wiecznym ieſteś Synem.

Ty maiąc wziąć Człowieczeńſtwo naſze dla zbawienia naſzego nie brzydziłeś ſię w *Pánieńſkim* żywocie mieſzkaniem.

Ty ſkruſzywſzy żądło śmierci, otworzyłeś Kroleſtwo Niebieſkie wierzącym.

Ty na prawicy Bożey ſiedziſz w Chwale Oyca twego,

A wierzemy temu, że przyidzieſz nas ſądzić.

Prze-

Przeto prosiemy ciebie, racz poratować sługi twoie drogą Krwią odkupione.

Y racz nas z twoiemi Swiętemi chwały wieczney obdarzeniem opatrzyć.

Zbawże Lud twoy *Panie* i racz błogosławić dziedzictwu twemu.

A rządź ie i podwyższay ie áż na wieki.

Na każdy dzień błogosławiemy Cię.

Y chwalemy Jmię twoie na czas wieczny. i na wieki wiekow.

Raczże nas dnia tego *Panie* od grzechu każdego uchować.

Zmiłuy się nad nami *Panie*, zmiłuy się nad nami.

Niech się wsławi miłosierdzie twoie *Panie* nad nami. gdyż w tobie nadzieię pokładamy.

W tobiem *Panie* nadzieię położył, nie dayże mię na wieczne pochańbienie.

Błogosławmy Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego,

Cześć, i Chwałę Jemu dawaymy na wieki, Amen.

Pieśń trzech Pacholąt ktorą śpiewali w Piecu Babilońskim: Daniel 3.

BŁogosławcie wszystkie sprawy Páńskie Panu:

Chwalcie á wywyższaycie Go na wieki.

Błogosławcie Aniołowie Páńscy Panu,

Błogosławcie Niebiosa Panu,

Błogosławcie wody wszystkie, ktore są na Niebie Panu,

Błogosławcie wszystkie mocy Páńskie Panu.

Błogosławcie słońce i Miesiąc Panu,

Błogosławcie gwiazdy Niebieskie Panu,

Błogosławcie wszelki dzdżu i Roso Pana,

Błogosławcie wszystkie wiatry Boże Pana.

Błogosławcie ogniu i gorąco Panu,

Błogosławcie zimno i ciepło Panu,

Błogosławcie Rosy i Szron Panu,

Błogosławcie mroz i zimno Panu,

Błogosławcie lody i śniegi Panu,

Błogosławcie nocy i dni Panu.

Błogosławcie światłość i ciemności Panu,

Chwalcie i wyższáycie Go na wieki.

Bło-

Błogoſławcie błyſkawice, i obłoki Panu,
Niech błogoſławi ziemia Pana: niech chwali, i wywżſza go na wieki.
Błogoſławcie gory i págorki Pánu,
Błogoſławcie wſzyſtko rodzące na ziemi Panu,
Błogoſławcie źrzodła Panu,
Błogoſławcie morza, i Rzeki Panu,
Błogoſławcie wielorybowie, i wſzyſtko co ſię rucha w wodach Panu.
Błogoſławcie wſzyſcy ptacy powietrzni Panu,
Błogoſławcie wſzyſtkie beſtye i bydło Panu.
Błogoſławcie Synowie ludzcy Panu.
Niech błogoſławi Jzrael Pana, niech go chwáli, á wywyżſza go na wieki,
Błogoſławcie Kapłáni Páńſcy Panu,
Błogoſławcie ſłudzy Páńſcy Panu.
Błogoſławcie Duchowie i duſze ſprawiedliwych Panu,
Błogoſławcie Swięci, i pokornego ſerca Panu,
Błogoſławcie Ananiaſzu, Azaryaſzu, Mizaelu Panu,

Chwalcie i wywyżſzaycie Go na wieki, Chwalcie i wywyżſz &c

Bło-

Błogosławmy Oyca, i Syna i Ducha Swiętego, chwalmy, i wywyższáymy go na wieki.

Błogosławiony iest na utwierdzeniu Niebieskim, i sławny i chwalebny, i náyprzewyższeńszy na wieki.

Psalm 150

CHwalcie Pana w Swiętych Jego: chwalcie go na utwierdzeniu mocy iego.

Chwalcie go w możnościach iego: chwalcie go według mnostwa wielkości. Jego.

Chwalcie go głosem Trąby, chwalcie go na Arsie i na Cytrze,

Chwalcie go na Bębnie i na Piszczałce: chwalcie go na stroniech, i na Organiech

Chwalcie go na Cymbalech głośnych, chwalcie go na Cymbalech krzykliwych: wszelki duch niech chwali Pana. Alleluia.

Chwała BOGU Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu,

Ják była na początku, &c

Pieśń

Pieśń Symeona gdy trzymał na Ręku Dzieciątko JEZUSA ofiarowane w Jeruzalem:

TEraz puſzczaſz ſługę twego Panie w pokoiu według ſłowa twego. Gdyż oczy moie oglądały zbawienie twoie, ktoreś zgotował przed oblicznością wſzyſtkich narodow. Swiatłość na obiawienie poganow, i chwałę ludu twego Jzraelſkiego. Lucæ 2.

Punkt Drugi.

Wypisanie wszystkich Modlitw, i całey sprawy Mszy Obrządku Greckiego.

MSza Grecka nie rożni ſię co do iſtoty Ofiary, i Obrządkow od Łacińſkiey. U nich iako i u Łácinnikow ieſt czytanie nauki z ſtarego lub nowego Teſtamentu, i Ewangelii, ofiarowanie, poświęcenie, łamanie Hoſtyi, mowienie ſkładu wiary, Pácierzá, Módlitw za żywych, i umarłych, wſpominanie i wyznanie Swietych, pożywanie Ciała i Krwi Chryſtuſa Pana, dziękczynienie po Kommunii. Rożni ſię tylko

ko

ko co do słow, Modlitw, i obrządkow, lubo wszystkich jeden, i tenże sam iest koniec.

Imo Około Części Wstępney.

GRecy poczynaią Mszą od Offertorium, ktore nie przy Ołtarzu ále ná osobnym wstronę czynią Ołtarzyku, i trwaią, áby tey części ludzie byli przytomni — Potym: stanąwszy przed Ołtarzem Kapłan z Diakonem, wzywaią Ducha Swiętego, á przystąpiwszy do Ołtarza, Kapłan całuie Ołtarz, á Diakonowi dáie całowáć Krzyż, i Benedykcyą, ktorą wziąwszy Diakon, á stanąwszy na swym mieyscu mowi wgłos:

Diakon: Błogosław Panie,

Kápłan: Błogosławione iest Krolestwo Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego i teraz i zawsze, i na wieki wiekow.

Chor: Amen.

D. W pokoiu Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Za pokoy ktory iest zwysokości, i zbawienie dusz naszych Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się,

D.

D. Za pokoy wſzyſtkiego świata i ſtałość Swiętych Bożych Kościołow, i ziednoczenie wſzyſtkich Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Za święty dom ten, i za te ktorzy z wiárą, uczciwością, i boiáźnią Bożą do niego wchodzą, Panu ſię modlmy.

Ch: Pánie zmiłuy ſię.

D. Za Arcybiſkupa naſzego N. Wielebne Kápłańſtwo, w Chryſtuſie Diakońſtwo zá wſzyſtek Kler, i lud Pánu ſię modlmy.

Ch: Pánie zmiłuy ſię.

D Za prawowiernego Pana náſzego N. zá wſzyſtek Dwor i Rycerſtwo Jego Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D Aby mu pomagał, i zniżył pod nogi iego wſzyſtkiego nieprzyiaciela i Przeciwnika, Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Zá święte mieſzkanie to, za wſzelkie Miáſto, i kráinę, i zá te, ktorzy w wierze mieſzkaią w nich, Pánu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D.

D. Zá zdrowe powietrze, zyzność urodzaiow ziemi, i czasy spokoyne Pánu się modlmy.

Ch: Pánie zmiłuy się.

D. Zá żegluiące, podrożne, chore, pracuiące, poymane, i za zachowanie ich Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Abyśmy wybawieni byli od wszelkiego utrapienia, gniewu, niebespieczeństwa, i przypadku Pánu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Ratuy. zbaw, zmiłuy się, i záchoway nas łaską twoią.

Ch: Pánie zmiłuy się.

D Przenayświętszą, niepokalaną, błogosławioną chwalebną Panią naszę Boga-rodzicę, i zawsze Pannę MARYĄ ze wszystkiemi Swiętemi wspomniawszy samych siebie, i ieden drugiego i wszystek żywot nasz Chrystusowi BOGU oddaymy.

Ch: Tobie Panie.

Gdy Diakon Litanie mowi, Kapłan cicho Kollektę czyta, á po dokończonych Litaniach Kapłan też czyta Kollektę wgłos:

K.

K. Abowiem przystoi Tobie wszelka chwała, cześć, i pokłon Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i záwsze, i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

Chor śpiewa Antyfony z Psalmow wzięte, ktore w Swięta Uroczyste Chrystusowe i Bogarodzicy coraz są insze, á te, ktore następuią, są codzienne, i pospolite.

Antyfona pierwsza.

Ch: Dobrze iest wyznawać *P*anu, i śpiewać Imieniowi twemu naywyższy. Modłami Boga Rodzicy Zbawicielu zbaw nas.

Aby było opowiadane rano miłosierdzie twoie, i prawda twoia w każdą noc, Modłami Bogarodzice Zbawicielu zbaw nas

Iż *P*rawy *P*an BOG nasz, á niemasz nieprawości w nim Modłami Boga Rodzice Zbawicielu zbaw nas

D. Znowu á znowu w pokoiu *P*anu się modlmy.

Ch: *P*anie zmiłuy się.

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy się i zachoway nas BOZE łáskę twą.

Ch:

Ch: Panie zmiłuy śię.

D. Przenayświętſzą chwalebną Panią naſzę BOGA-Rodzicę i zawſze Pannę MARYĄ ze wſzyſtkiemi Swięmi wſpomniáwſzy ſamych śiebie, i ieden drugiego, i wſzyſtek żywot naſz Chryſtuſowi BOGU oddaymy.

Ch: Tobie Panie.

Kapłan Kollektę cicho czyta pod czas Litanii, a kończy ią w głos.

K. Albowiem Twoie ieſt Panowanie, i Twoie Króleſtwo, i moc, i Chwałá Oyca i Syna, i Ducha Swiętego teraz i zawſze, i na wieki wiekow. *Ch*: Amen.

Antyſona Druga.

Ch: PAn Krolował, w ozdobę obłokł śię: obłokł śię Pan w moc, i przepaſał śię. Modłami Swiętych Twoich Zbawicielu zbaw nas. *Ps. 91.*

Albowiem umocnił okrąg świata, ktory śię nie poruſzy. Modłami Swiętych Twoich Zbawicielu zbaw nas.

Swiadectwá Twoie okazały śię bydź bardzo wiary godne: Domowi Twemu Panie przyſtoi świątobliwość ná długość dni, Modłami Swiętych Twoich Zbawicielu zbaw nas.

Chwa-

Chwała Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, i teraz, i zawſze, i na wieki wiekow, Amen.

Jednorodzony Synu, Słowo BOZE, ktory nieśmiertelny ieſteś, á raczyłeś dla zbáwienia náſzego Wcielić ſię z Swiętey BOGA-Rodzice i zawſze Panny MARYI człowiekiem ſtawſzy ſię, i dałeś ſię ukrzyżować Chryſte Boże, śmiercią śmierć depcąc, ktory iednym ieſteś z Swiętey TROYCE, wſpoł chwalonym z Oycem i z Duchem Swiętym zbaw nas.

D. Znowu á znowu Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy ſię, zachoway nas BOŻE Łaſką Twą.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Przenayświętſzą, Niepokalánną, Przebłogoſławioną, chwalebną Panią naſzę BOGA-Rodzicę i zawſze Pannę MARYĄ ze wſzyſtkiemi Swiętemi, wſpomniawſzy ſámych ſiebie i ieden drugiego, i wſzyſtek żywot naſz BOGU oddaymy.

Ch: Tobie Panie.

Ka-

Kapłan Kollektę cicho czyta pod czas Litanii, á kończy wgłos.

K. Albowiem dobry, i Człowieka miłuiący BOG iesteś, á przetoż Tobie Chwałę zasyłamy Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i zawsze, i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

Antyfona Trzecia:

Ch: Podźcie raduymy się Panu, zakrzykuymy BOGU Zbáwicielowi naszemu Zbaw nas Synu Boży, ktory w Swiętych dziwny iesteś śpiewaiących Tobie Alleluia. *Psalm: 94.*

A ieźli Niedziela będzie, tedy tak:

Ch: Zbaw nas Synu Boży ktoryś Zmartwychwstał śpiewaiących Tobie: Alleluia, Alleluia.

A tak za każdym Wierszem, ktore następuią:

Uprzedźmy Oblicze Jego w wyznaniu, á w Psalmach zakrzykniymy mu: Zbaw nas Synu Boży.

Albowiem BOG wielki iest Pan, i Krol wielki nad wszystką ziemią. Zbaw nas Synu Boży &c.

Bo w Ręce Jego są wszystkie kraie ziemie, i wysokości Gor Jego są. Zbaw nas Synu Boży &c.

Bo Jego ieſt Morze á On ie uczynił, á ſuchą ziemię otworzyły Ręce Jego. Zbaw nas &c.

Kapłan czyni Introit a Diakon wziąwszy Benedykcyą od Kapłana podnosi Ewangelią w głos mowiąc:

D. Mądrość: ſtoymy proſto.

Ch: Podźcie pokłońmy ſię i upadniymy przed Chryſtuſem. Zbaw nas Synu Boży. &c.

Czyta Chor Tropary według dnia álbo Swięta, á Kapłan Modlitwę Triſagii cicho mowi, ktorą kończy wgłos:

K. Albowiem Swięty ieſteś Panie BOZE nasz, á przetoż Tobie Chwałę zaſyłamy Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i zawſze, i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

I teraz Chor śpiewa Triſagion:

Ch: Swięty BOZE, Swięty mocny, Swięty nieśmiertelny, Zmiłuy ſię nad nami. Swięty BOZE, Swięty mocny, Swięty nieśmiertelny, Zmiłuy ſię nad nami. Swięty BOZE, Swięty mocny, Swięty nieśmiertelny, Zmiłuy ſię nad nami. Chwałá Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, i te-

teraz, i zawſze, i na wieki wiekow, Amen. Swięty nieśmiertelny, zmiłuy ſię nad nami.

Swięty BOZE, Swięty mocny, Swięty nieśmiertelny. Zmiłuy ſię nad nami.

2dô. Części Uczącey.

Chor śpiewa Prokimenon albo Propositum według dnia. Potym Lektor Epistołę, po ktorey Chor śpiewa Alleluia. Diakon kadzi Ołtarz i ludzi, a potym wziąwszy w ręce Ewangelii Księgę bierze od Kapłana Błogosławieństwo, wgłos mowiąc:

D. Błogoſław Panie zwiaſtowáć Swiętego, chwalebnego, i wſzelkiey pochwały godnego Boſkiego Apoſtoła, i Ewangeliſty Chryſtuſowego N.

K. BOG zá modłami Swiętego chwalebnego, i wſzelkiey pochwały godnego Boſkiego Apoſtoła i Ewangeliſty ſwego N. niech ci da ſłowo zwiáſtuiącemu w mocy mnogiey ku wypełnieniu Ewangelii naymilſzego Syna Twego, á Pana naſzego JEZUSA Chryſtuſa.

D.

D. Mądrość: Stoymy prosto.

D. Mądrość: stoymy prosto, posłuchaymy Swiętey Ewangelii.

z Ewangelii Swiętey, ktora iest według N Lekcya.

Ch: Chwała Tobie Panie.

K. Słuchaymy z pilnością.

Diakon śpiewa Ewangelią, á skończywszy oddaie Księgę Ewangelii Kapłanowi. Chor odpowiada.

Ch: Chwała Tobie Panie.

D Mowmy wszyscy do Pana.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Z całey duszy, i z całey myśli naszey mowmy wszyscy.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Panie Wszechmogący BOZE Oycow naszych prosiemy Cię usłysz, á zmiłuy się.

Ch: Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się.

D. Jeszcze modlmy się zá práwowiernego, od BOGA strzeżonego, i Chrystusa miłuiącego Pana naszego N. za zwycięztwo, pożycie, pokoy, zdrowie, zbawienie, i odpuszczenie grzechow iego, i áby mu Pan BOG nasz

nasz ieſzcze więcey pośpiechu dodawał, i pomagał we wſzyſtkim, i áby zniżył pod nogi iego wſzelkiego nieprzyiaciela, i przeciwnika, mowmy wſzyſcy:

Ch: Panie zmiłuy ſię. Panie zmiłuy ſię. &c.

Kapłan cicho Modlitwę czyta:

D. Jeſzcze modlmy ſię zá Arcy-Biſkupa naſzego N. za zdrowie i Zbawienie iego.

Ch: Panie zmiłuy ſię. Panie zmiłuy ſię. Panie zmiłuy ſię.

D. Jeſzcze modlmy ſię zá Oyce naſze Duchowne, za wſzyſtkę w Chryſtuſie Bracią naſzę, za wſzyſtkie uſługuiące, i ktorzy kiedy uſługowali w Swiętym mieſzkaniu tym, za zdrowie i zbawienie ich.

Ch: Panie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię.

D. Jeſzcze modlmy ſię za ludzie tu przytomne, i oczekuiące od Ciebie bogatego miłoſierdzia, za zdrowie i zbawienie ich.

Ch: Panie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię.

Tu

Tu przyczynia Diakon Litanią za te, za ktore się Msza odprawuie, za Dobrodzieie mianuiąc ie Imieniem:

D. Jeszcze modlmy się za te. ktorzy nam Jałmużnę dali, i ktorzy nam niegodnym zlecili, abyśmy się modlili za nie, i za wszystkie Prawowierne Chrześciany, za zdrowie i zbawienie Ich.

Ch: Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się.

K. Albowiem miłosierny, i człowieka miłuiący BOG iesteś, á przetoż tobie chwałę zásyłamy Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i záwsze i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

Jeżli Liturgia zaduszna, tedy Litanie mowi Diakon zaduszne:

D. Zmiłuy się nad nami BOZE według wielkiego miłosierdzia twego prosiemy cię usłysz, á zmiłuy się.

Ch: Panie zmiłuy się. Panie zmiłuy się. Panie zmiłuy się.

D. Jeszcze modlmy się za odpocznienie Błogosławioną pamięć odpuszczenie grzechow zeszłemu sludze Bożemu, ktorego dziś wspominamy N. aby mu odpuszczono było wszystko co zgrzeszył

tak rozmyślnie, iako i nierozmyślnie, mowmy wſzyſcy.

Ch: Panie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię. Panie zmiłuy ſię.

D. Aby Pan BOG nasz policzył Ducha iego, gdzie wſzyſcy ſprawiedliwie odpoczywaią, mowmy wſzyſcy.

Ch: Pánie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię.

D. Miłoſierdzia Boſkiego, i Krolestwa Niebieſkiego, á odpuſzczenia grzechom iego u Chryſtuſa nieśmiertelnego, Krola, i BOGA naſzego prośmy.

Ch: Day Panie,

D. Modlmy ſię Panu,

Ch: Pánie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię.

Kapłan Modlitwę za Duszę czyta cicho, ktorą kończy w głos:

K. Albowiem ty ieſteś żywotem i odpuſzczeniem zeſzłemu, ktorego dziś wſpominamy ſłudze twemu N. Chryſte BOZE nasz: á przetoż tobie chwałę zaſyłamy, z niemaiącym początku Oycem twoim, i Przenayświętſzym dobrym, á ożywiaiącym Duchem twoim teraz i zawſze na wieki wiekow.

Ch: Amen.

D. Ná ſzczęśliwe záśnienie, i wieczny odpoczynek zeſzłemu ſłudze Bożemu N. ktorego dziś wſpominamy, niech będzie wiekuiſta pámiątka.

Ch: Wiekuiſta pámięć, wiekuiſta pámięć, wiekuiſta pámięć.

D. Modlcie ſię Kátechumeni pánu.

Ch: panie zmiłuy ſię,

D. Ktorzy ieſteśmy wierni, za Kátechumeny modlmy ſię.

Ch: panie zmiłuy ſię.

D. Aby ſię pan zmiłował nad niemi.

Aby ich przygotował do Chrztu ſłowem prawdy,

Aby im obiáwił Ewangelią ſprawiedliwości,

Aby ich ziednoczył z Swiętym ſwoim powſzechnym, i Apoſtolſkim Kościołem,

Ch: panie zmiłuy ſię,

D. Zbaw zmiłuy ſię, rátuy, i záchoway ie Boże łaſką twoią,

Ch: pánie zmiłuy ſię,

D. Kátechumeni głowy waſze pánu nakłońcie,

Ch: Tobie panie,

Kapłan Modlitwę cicho czyta zą Katechumeny, á kończy ią wgłos.

Aby i ci z nami chwalili, náydrożſze i prześwietne Jmię twoie Oyca, i Syna i Ducha Swiętego, teraz i zawſze i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

D Jle ieſt Katechumenow wychodźcie, Kátechumeni wychodźcie, żaden z Kátechumenow, lecz ſami tylko wierni ile was ieſt, znowu, á znowu w pokoiu panu ſię modlmy.

Ch: panie zmiłuy ſię.

Kapłan cicho modlitwę za wierne czytą:

D. Zbaw ratuy, zmiłuy ſię, i záchoway nas Boże łaſką twoią.

Ch: panie zmiłuy ſię

D. Mądrość.

Kapłán wgłos kończy Modlitwę za wierne:

K. Albowiem przyſtoi tobie wſzelką chwała, cześć, i pokłon Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i zawſze i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

D. Znowu, á znowu panu ſię modlmy.

Ch: panie zmiłuy ſię.

Ka-

Kapłan cicho Modlitwę czyta:

D. Ratuy, zbaw zmiłuy się i zachoway nas Boże łaską twoią.

Ch: *Panie* zmiłuy się.

D. Mądrość.

Kapłan Modlitwę wgłos konczy:

K. Abyśmy pod Panowaniem twoim zawsze strzeżeni będąc, tobie chwałę oddawali Oycu, i Synowi i Duchowi Swiętemu, teraz zawsze i na wieki wiekow.

Ch. Amen.

Kapłan Modlitwę czyta cicho, Diakon kadzi Ołtarz i ludzi, a Chor tym czasem śpiewa

Hymn następuiący nazwany,

Hymnus Hemvicus:

Ch. My ktorzy Hembiny pod Taiemnicą na sobie wyrażamy, á ożywiaiącey Troycy trzyświętą Pieśn ofiaruiemy, wszelką dziś żywota tego odrzućmy troskę: iako maiący przyiąć Krola wszystkiego stworzenia, Aniołow włocznie w Ręku maiących niewidomie otoczonego ufcami. Alleluia, Alleluia, Alleluia.

3tio.

3to. Części sprawuiącey Ofiarę:

W poł Hymnu wyżey położonego zastanawia się Chor z śpiewaniem, á Kapłan z Diakonem czynią Processyą, i przenosząc z małego Ołtarzyka na Ołtarz przygotowaną przez Offertorium do ofiary na Patenie Hostyą á w Kielichu wino, mowi wgłos:

D. Wszystkich was prawowiernych Chrześcian niech wspomni Pan BOG w Krolestwie swym Niebieskim każdego.

D. Wszystkich was prawowiernych Chrześcian niech wspomni Pan BOG w Krolestwie swym Niebieskim każdego czasu, teraz, i zawsze, i na wieki wiekow.

K. Prawą wiarę wielkiego Pana naszego N. Przeoświeconego Arcy Biskupa N. wszystek stan Kapłański, Diakoński, i Mniski, i wszystkich was prawowiernych Chrześcian niech wspomni Pan BOG w Krolestwie swym Niebieskim każdego czasu, teraz, i zawsze, i na wieki wiekow.

Ch. Odpowiedziawszy Amen, kończy Hymn Herubiński, milczeniem wpoł

dla

dla Processyi przerwany: Jako maiący przyiąć Krola &c.

D. Dopełńmy modł naszych Panu.

Ch. Panie zmiłuy się.

D. Za przygotowane drogie dary, Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Abyśmy wybawieni byli od wszelkiego utrapienia, gniewu, niebespieczeństwa, i przypadku, Panu się modlmy.

Ch. Panie zmiłuy się.

Kapłan cicho Modlitwę czyta:

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy się. I zachoway nas Boże łaską twoią.

Ch. Panie zmiłuy się.

D. O cały ten dzień, áby był doskonałym, świętym, spokoynym i bez grzechu, prośmy Pana.

Ch. Day Panie.

D. O Anioła, áby był Aniołem pokoiu, wiernym przewodnikiem dusz, i ciał naszych strożem, prośmy Pana.

Ch. Day Panie.

D. O Miłosierdzie i odpuszczenie grzechow, i upadkow naszych prośmy Pana.

Ch: Day Panie.

D. O to co ieſt dobrego, i pożytecznego duſzom naſzym, i o pokoy Swiata, prośmy Pana.

Ch. Day Panie.

D. O dokonanie żywota naſzego Chrześciańſkie, wolne od namiętności, nie zawſtydzone, ſpokoyne, i dobre ſprawienie ſię u ſtraſzliwego ſądu Chryſtuſowego prośmy.

Ch: Day Panie.

Przenayświętſzą Niepokalaną, *Prze*błogoſławioną chwalebną *Panią* naſzę Bogarodzicę i zawſze *Pannę* Maryą ze wſzyſtkiemi Swiętemi wſpomniawſzy ſamych ſiebie, i ieden drugiego, i wſzyſtek żywot naſz, Chryſtuſowi BOGU oddaymy.

Ch: Tobie Panie.

Kapłan kończy wgłos Modlitwę, którą podczas tych Litanij cicho czytał.

K. *Przez* litości Iednorodzonego Syna twego, z ktorym błogoſławiony ieſteś wespoł z *Przenayświętſzym* i dobrym a ożywiaiącym Duchem twoim teraz, i zawſze i na wieki wieków.

Ch. Amen.

K. Pokoy wſzyſtkim.

Ch. I Duchowi twoiemu.

D.

D. Mieymy wzaiemną miłość ieden ku drugiemu, ábyśmy iednomyślnie wyznali.

Ch. Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego, Swiętą Troycę iednoiſtną, i nierozdzielną.

D. Drzwi, Drzwi w Mądrości! pilno ſłuchaymy.

Ch. Wierzę w iednego BOGA Oyca Wſzechmogącego Stworzyciela Nieba, i Ziemie, widomych rzeczy wſzyſtkich, i niewidomych.

I w iednego Pana JEZUSA Chryſtuſa Syna Bożego Iednorodzonego, ktory ſię z Oyca urodził przed wſzyſtkiemi wieki.

Swiatłość z światłości BOGA prawdziwego z BOGA prawdziwego urodzonego nie uczynionego ſpołiſtotnego Oycu, przez ktorego wſzyſtkie rzeczy ſię ſtały.

Ktory dla nas ludzi i dla naſzego zbawienia zſtąpił z Niebios, i wcielił ſię z Ducha Swiętego i MARYI Panny, i Człowiekiem ſię ſtał.

Ukrzyżowan też dla nas pod Pontſkim Piłatem, i umęczon i pogrzebion

ieſt,

ieſt, i zmartwychwſtał trzeciego dnia według Piſma.

I wſtąpił na Niebioſa i ſiedzi ná Prawicy Oycowſkiey, i powtore mą przyiść z Chwałą ſądzić żywe i umarłe, ktorego Kroleſtwu nie będzie końca.

I w Ducha Swiętego Pana i ożywiaiącego, ktory od Oyca, i od Syną pochodzi, ktory z Oycem, i z Synem ſpolny pokłon, i ſpolną Chwałę ma, ktory mowił przez Proroki.

W ieden Swięty powſzechny i Apoſtolſki Kościoł.

Wyznawam ieden Chrzeſt na odpuſzczenie grzechow.

Oczekiwam Zmartwychwſtania umarłych, i żywota przyſzłego wieku, Amen.

D. Stoymy przyſtoynie, ſtoymy z boiaźnią, patrzmy pilno, ábyśmy Ofiarę Swiętą w pokoiu ofiarowali.

Ch: Miłoſierdzie Pokoiu ofiarę chwały

K. Łaſka Pana naſzego JEZUSA Chryſtuſa, i miłość BOGA i Oyca, á uczeſtnictwo Ducha Swiętego niech będzie ze wſzyſtkiemi wami.

Ch: I z duchem twoim.

K. W gorę mieymy ſerca.

Ch: Mamy ku Panu.

K. Dzięki czyńmy Panu.

Ch. Godna i ſprawiedliwa rzecz ieſt.

Kapłan Prefacyą czyta á przychodząc ad Sanctus, mowi w głos.

K. Zwycięzką Pieśń ſpiewaiąc, wołaiąc, krzycząc, á mówiąc:

Ch; Swięty, Swięty, Swięty Pan BOG zaſtępow. pełne ieſt Niebo i Ziemia chwały iego. *O*ſanna ná wyſokości. Błogoſławiony, ktory przychodzi w Imię Pańſkie. *O*ſanna ná wyſokości.

Kapłan Kanon cicho czyta, á potym konſekracya odprawuie ſię w głos:

K. Bierzcie, iedzcie, to ieſt Ciało moie, ktore ſię za was łamie na odpuſzczenie grzechow.

Ch: Amen.

K. Piycie z niego wſzyſcy, ta ieſt krew moia, ktora ſię za was i za wielu wylewa ná odpuſzczenie grzechow:

Ch: Amen.

Kapłan podnoſi prawą Ręką Ciało Pańſkie ná Patenie, á lewą kielich przełożywſzy Ręce ná krzyż, i mówi w głos:

K. Twoie z twego tobie ofiaruiemy we wſzyſtkim i za wſzyſtko.

Ch:

Ch: Ciebie chwalemy, ciebie błogosławiemy, tobie dzięki czyniemy, i modlemyć się Boże nasz.

Czyni Kommemoracye Kapłan, á przyszedłszy do *Kommemoracyi* Nayświętszey Panny, czyni ią w głos kadząc Ołtarz:

K. *O*sobliwie za Przenayświętszą Niepokalaną przebłogosławioną chwalebną Panią naszę Bogarodzicę, i zawsze Pannę MARYĄ.

Ch: Godna zaprawdę rzecz iest Błogosławioną Cię nazywać Bogarodzicę, zawsze Błogosławioną, i że wszech miar Niepokalaną, i Matkę BOGA naszego czci godnieyszą nad Cherubiny, i chwalebnieyszą bez porownania nad Serafiny, ktoraś bez skazy porodziła BOGA słowo. Ciebie ktoraś prawdziwie iest, BOGA Rodzicę wielbiemy.

Postępuie *K*apłan w Kommemoracyach, á przyszedłszy do *K*ommemoracyi Arcy-Biskupa naszego N. którego w pokoiu zachoway, i użycz Swiętym twoim Kościołom, szczęśliwym, wziętym, zdrowym, długoletnim, i dobrze sprawuiącym słowo prawdy twoiey.

Jeszcze w Kommemoracyach postępuie Kapłan, a kończąc ie mówi w głos:

K. A day nam, ábyśmy iednemi ustty, i iednym Sercem chwalili i wysławiali naydroższe i Przeświętne Imię twoie Oyca, i Syna, i Swiętego Ducha, teraz, i zawsze, i nà wieki wiekow.

Ch: Amen.

K. A niech będzie miłosierdzie wielkiego BOGA i Zbawiciela naszego JEZUSA Chrystusa ze wszystkiemi wami.

Ch: I z Duchem twoim.

D. Wszystkich Swiętych wspomniawszy, znowu, á znowu Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się:

D. Zá ofiarowane i poświęcone drogie dary, áby Człowieka miłuiący BOG nasz przyiąwszy ie na swoy święty i wyższy nad Niebiosa, á rozumny Ołtarz, na zápach wonności duchowney, wzaiem nam zesłał łaskę swą Boską, i dar Ducha Swiętego modlmy się.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Abyśmy wybawieni byli od wszelkiego utrapienia, gniewu i przypadku, Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się.

4to. Części pożywaiącey.

Kapłan cicho czyta Modlitwę przed Komm:

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy się i zachoway nas Boże Łaską Twoią.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. *O* cały ten dzień áby był doskonały, święty, spokoyny, i bez grzechu, prośmy Pana.

Ch: Day Panie.

D. O Anioła pokoiu wiernego Przewodnika i Stroża, dusz i ciał naszych prośmy Pana.

Ch: Day Panie.

D. O miłosierdzie i odpuszczenie grzechow i upadkow naszych prośmy Pana.

Ch: Day *Panie.*

D. O to co iest dobrego, i pożytecznego duszom naszym, i o pokoy świata prośmy *Pana.*

Ch: Day *Panie.*

D. Abyśmy ostatek czasu żywota naszego w pokoiu, i w pokucie dokonali, prośmy *Pana.*

Ch: Day *Panie.*

D. O dokonanie żywota naszego Chrześciańskie wolne od namiętności, nie zawsty-

wſtydzone, ſpokoyne, i dobre ſprawienie ſię u ſtraſzliwego Sądu Chryſtuſowego, prośmy *Pana.*

Ch: Day *Panie*

D. Jedność wiary i uczeſtnictwo Ducha Swiętego uproſiwſzy, ſamych ſiebie, i ieden drugiego, i wſzyſtek żywot naſz Chryſtuſowi BOGU oddaymy.

Ch: Tobie *Panie.*

K. Uczyńże naś godnemi Panie z ufnością nie ku potępieniu śmieć Ciebie, ktory ieſteś w Niebieſiech, BOGA Oyca wzywać, i mowić:

Ch: Oycze naſz ktoryś ieſt w Niebieſiech, święć ſię Imię twoie.

Przydź kroleſtwo twoie.

Bądź wola twoia iako w Niebie tak i na ziemi.

Chleba naſzego powſzedniego day nam dziſiay;

I odpuść nam naſze winy, iako i my odpuſzczamy naſzym winowaycom.

I niewodź nas w pokuſzenie.

Ale zbaw nas odezłego.

Kapłan cicho mowi tęż Modlitwę Pańſką, á odmówiwſzy kończy w głos:

K. Abowiem twoie ieſt kroleſtwo, moc i Chwała Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego teraz zawſze, i ná wieki wiekow:

Ch: Amen.

K. Pokoy wſzyſtkim.

Ch: I Duchowi twemu.

D. Nakłońcie głowy waſze *Panu.*

Ch: Tobie *Panie.*

Kapłan cicho Modlitwę czyta i kończy ią w głos:

K. Przez łaſkę, i litości, á miłość ku ludziom iednorodzonego Syna twego, z ktorym błogosławiony ieſteś wespoł z *Przenayświętſzym* dobrym, á ożywiaiącym Duchem twoim teraz zawſze i na wieki wiekow.

Ch. Amen.

Kapłan mówi cicho Modlitwę, po ktorey Diakon w głos:

K. Swięte Swiętym.

Ch. Jeden Swięty, ieden *Pan* JEZUS Chryſtus ná Chwałę BOGU Oycu Amen.

Kapłan łamie Hoſtyą większą, ktorey część kładzie do Kielicha, à z pozostałych na Patenie części teyże Hoſtyi odmowiwszy Modlitwę = Wierzę Panie &c. ktora niżey przy rozdawaniu Kommunii ludziom położona będzie, kommunikuie ſam, i Dia-

i Diakonowi podaie. Także z Kielicha pożywa sam i Diakonowi daie. Potym pozostałe odrobiny Swięte zgarnia do Kielicha z Pateny. Chór tym czasem wiersz Swiętey Kommunii według dnia álbo Swięta śpiewa. Po dokończeniu wszystkiego tego, Kapłon podaie Kielich z Przenayświętszym Sakramentem *Diakonowi, który z Kapłanem obrociwszy się do ludzi, á pokazuiąc Kielich w głos mówi:*

D. Zboiaźnią Bożą i wiarą przystąpcie

Ch. Błogosławiony, ktory przychodzi w Imię *Pańskie.*

Tu Kapłan, ieźli będą ludzie do Kommunii, mówi w głos: á za nim ci, co przystępować będą następuiące wyznanie.

K. Wierzę *Panie*, i wyznawam, iżeś ty iest prawdziwie Chrystus Syn BOGA żywego, ktory przyszedłeś na świat grzeszne zbawić, z ktorych iam iest pierwszym. -

Pomniy ná mnie *Panie*, gdy przyidziesz, w krolestwie twoim.

Pomniy ná mnie Krolu gdy przyidziesz w krolestwie Twoim.

Pomniy na mnie Swięty, gdy przyidziesz w krolęstwie Twoim.

Za każdym z tych trzech wierſzow biią ſię w pierſi ci, co przyſtępuią do Nayświętſzego Sakramentu.

Kapłan rozdaiąc Swiętą Kommunią ludziom zá każdym Kommunikantem naſtępuiącą Modlitwę mowi:

Drogie, i *P*rzenayświętſze Ciało, I Krew *P*ana i BOGA, i Zbawiciela naſzego JEZUSA Chryſtuſa daie ſię ſłudze Bożemu N. na odpuſzczenie grzechow i ku żywotowi wiecznemu Amen.

Chor tym czaſem śpiewa wierſz Kommunii, powtarzaiąc go tak wiele razy, aż wſzyſcy Kommunią Swiętą przyimą.

Ch: Ciało Chryſtuſowe bierzcie, á zrzodła nieśmiertelnego koſztuycie Alleluia.

Rozdawſzy Swiętą Kommunią Kapłan żegna ludzi, mówiąc w głos:

K. Zbaw *P*anie lud twoy, á błogoſław dziedzictwu twemu.

Ch: Oglądaliśmy światłość prawdy i przyięliśmy Ducha Niebieſkiego. Nierozdzielney Troycy Swiętey kłaniaymy ſię ábowiem ta nas zbawiła.

Kapłan znowu obraca ſię do ludzi z Nayświętſzemi Taiemnicami, i mowi wgłos. K.

K. Każdego czasu, teraz, i zawsze, i na wieki wiekow.

Ch: Amen. Niech będą napełnione usta nasze pieniem Pańskiego chwalenia, abyśmy śpiewali chwałę twoię, iżeś nas godnemi uczynił bydź uczestnikami świętych nieśmiertelnych Taiemnic twoich. Zachowayże nas Boże w tey świątobliwości abyśmy po wszystkie dni rozmyślali w sprawiedliwości twoiey = *Alleluia.*

Kapłan tym czasem pożywa Przenayświętsze Taiemnice, po ktorych pożyciu Diakon wgłos mowi:

D. Prosto stoymy, ktorzyśmy uczestnikami stali się świętych nieśmiertelnych, Przenayświętszych i ożywiających Taiemnic. *Dzięki oddaymy Panu.*

Ch. Panie zmiłuy się.

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy się, i zachoway nas Boże łaską twą:

Ch. Panie zmiłuy się.

D. Dzień ten wszystek aby nam był doskonałym, świętym, spokoynym, i wolnym od grzechu, uprosiwszy, samych siebie, i ieden drugiego, i wszystek żywot nasz Chrystusowi BOGU oddaymy.

Ch. Tobie Panie.

3tio

5tó Części dziękczynienia po Kommunii.

KApłan Modlitwę po Kommunii Swiętey czyta, ktorą kończy wgłos:

K. Albowiem ty iesteś poświęceniem naszym, przetoż tobie Chwałę zasyłam Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu teraz, i zawsze, i ná wieki wiekow.

Ch: Amen.

K. w Pokoiu wynidzmy.

Ch: w Jmieniu Pańskim.

D. Panu się modlmy.

Kapłan wgłos Modlitwę czyta:

K. Panie ktory błogosławisz tym, ktorzy Cię błogosławią i poświęcasz, w tobie nadzieię maiących, zbaw lud twoy, á błogosław dziedzictwu twemu, zupełność Kościoła twego zachoway, poświęć miłuiących ozdobę domu twego. Tych wzaiem wsław Boską mocą twoią, á nas nie opuszczay nadzieię w tobie maiących. Day pokoy światu, Kościołom twym, Kapłanom, prawowiereemu Panu naszemu, woysku, i wszystkiemu ludowi twemu. Albowiem wszelki datek do-

dobry, i wſzelki dar doſkonały ieſt z wyſokości pochodzący od Ciebie Oyca Swiatłości, á przetoż tobie chwałę dzięki, i pokłon zaſyłamy Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu teraz, i zawſze i na wieki wiekow.

Ch: *Amen Niech będzie Jmię Pańſkie błogoſławione od tąd aż na wieki.*

Spiewa to Chor potrzykroć á Kapłan Modlitwę cicho czyta, ktorą ſkończywſzy żegna ludzi mowiąc:

K. Błogoſławieńſtwo Pańſkie niech będzie na wſzyſtkich was każdego czaſu teraz i zawſze, i na wieki wiekow.

Ch. Amen.

D. Mądrość.

Ch: Ciebie czci godnieyſzą nad Cherubiny, i chwalebnieyſzą bez porownania nad Serafiny, ktoraś bez ſkazy porodziła BOGA ſłowo prawdziwie BOGA-Rodzicę wielbiemy

K. Chwała bądź tobie Chryſte Boże nadzieio naſza chwała tobie.

Ch: Chwała Oycu, i Synowi, i Duchowi świętemu teraz, i zawſze, i ná wieki wiekow Amen. *Panie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię, Panie zmiłuy ſię, błogoſław.*

K.

K. Chrystus prawdziwy Bog nasz za modłami Niepokalaney Matki swey, i Swiętego Oyca naszego Jana Arcy-Biskupa Konstantynopolskiego złotoustego, i wszystkich Swiętych swoich niech się zmiłuie, á zbawi, iako dobry, i Człowieka miłuiący BOG.

Ta Modlitwa po Grecku Apalisis, albo rozpuszczenie na święta Uroczyste Chrystusa Pana, coraz to inny ma początek przypominaiący Taiemnicę Uroczystości.

Ch: Amen. Za ich świętemi modłami utwierdź Boże Wiarę Chrześciańską, pośliy długie lata Nayświętszemu Arcy-Biskupowi powszechnemu N. Panu naszemu wielkiemu Krolowi N. zbaw Panie Arcy-Biskupa naszego N. wszystek stan Kapłański, Diakoński, i Mniski, wszystkich Oycow, i Bracią naszę, i wszystkie prawowierne Chrześciany. Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się. Panie zmiłuy się.

Przenayświętsza BOGA Rodzico pomagay wszystkim prawowiernym Chrześcianom, á zbaw nas.

Ko-

Koniec Mszy Greckiey.

POłożona tu Msza Grecka nayprzod dla pokazania dawności i iedności wiary Kościołow zachodniego i wschodniego względem Ofiary Mszy Swiętey, i prawdziwey, á rzetelney przytomności całego Chrystusa w Sakramencie Chleba i wina, przeciwko tym, ktorzy w Tysiąc pięćset i więcey lat tak głęboko wkorzenioną wiarę z serc wiernych wyrwać usiłowali. Powtore: iż w kraiu naszym częste zdarzaią się okazye słuchania Mszy Greko = Unitow. Potrzecie: iż Modlitwy tey Mszy pełne także Taiemnic i Nabożeństwa, pożyteczniey, i przyzwoiciey mowioneby bydź miały nawet podczas Mszy Łacińskiey, od innych Modlitw, ktore naymniey do tey Ofiary ściągaią się.

Punkt Trzeci
O Szatach do Mszy służących:

Pyt: 1. Czemu Biskupi i Kapłani Msze, i inne Obrządki w rożnych od swych zwyczaynych szatach sprawuią?

Odp: Dawnieyszy kształt szat, ktorych używano do Obrządkow Kościelnych był ten sam, co powszechnie

zwy-

zwyczany tak dla Biſkupow, iak dla *Kapłanow*, iednakże dla większego chędoſtwa i przyſtoyności, nie innych przy Kościelnych Ceremoniach używali, iak tylko tych, ktore ſzczegulnie na ten koniec ſkazane i koſztownieyſze były. Jeżeli teraz ieſt rożny kſztałt ſzat *Kościelnych* od drugich duchownym zawſze poſpolitych, zwyczay wiekow to odmienił, iako w rzeczach do rozrządzenia od okoliczności, i upodobania zawiſłych. Ze zaś to ieſt przyzwoita i chwalebna zażywać ſzczegulnych ſzat do świętych Obrządkow, łatwo poznać: bo ieżeli do rożnych Ceremoniy i ſpraw świeckich ſą właściwe Urzędom ſtroie, za cożby to bydź miało co mniey potrzebnego ſzczegulnieyſzemi ſię także i w Obrządkach nayświętſzych Religii, odziewać? Coż ieſt, coby ſię w tym nie zgadzało z czyſtym rozſądkiem i prawidłami Wiary? BOG Sam czyliż nie przykazał w ſtarym Teſtamencie, áby Kapłani i ſłudzy Kościoła ſprawowali Obrządki przepiſane w właściwych do tego ſzatach. Czyliż ſami przeciwni nam, i ktorzy na to biią po wielu mieyſcach w podobne ſię nie przybieraią? iak do

tąd

tąd naypospoliciey w Anglii za Liturgią Angielską idący czynią. To samo mowić o używaniu rożnego koloru takowych szat podług rożności dni, i Swiąt, ato dla zdatnieyszego, i bardziey okazałego przez takowe zewnętrzne znaki do Nabożeństwa ludzi pobudzenia.

Pyt: 2. *Ktoreż są szaty, ktorych naypospoliciey do Ceremonij Kościelnych zażywaią, a nayszczegulniey do Mszy?*

Odp: *Naypierzod Humerał*, po łacinie *Humerale*, czyli raczey *Amictus*, ktorego iedną stroną szyia się okrąża, a druga nieco na plecy spuszczona zostaie; zażywany od wieku VIII. gdzie z odkrytą szyią ani świeckim áni Duchownym chodzić było rzeczą przystoyną. Teraz się nań kładzie alba, o ktorey zaraz niżey się powie, ále iak z dawnych mamy świadectw, tenże na Albę bywał przedtym kładziony, i ztąd nazywa się też *Anaboladium*. Co ieszcze do tąd Kapłani Obrządku Ambrozyańskiego, i *Kanonicy* Liońscy zachowuią. *Powtore*: Bierze się potym Alba od koloru białego nazwana, ktora z Płotna, á nie z czego innego aż do nog długa bydź powinna, i ktora w starożytnych Księgach *Linea*

Dal-

Dalmatica, albo inaczey *Camiſus*, lub *Camiſia* zowie ſię. *Potrzecie*: Na Albę kładzie ſię Pas nazwany niegdy także *Balthæus*. *Pocwarte* Manipularz, ktory kładziony bywa na lewą Rękę, co początek wzięło według iednych w Wieku X. á według drugich ieſzcze w Wieku VIII. wſzyſcy iednak zgadzaią ſię na to, iż ta część ubiory naſtąpiła na mieyſce Chuſtki od dawnieyſzych zażywaney pod nazwiſkiem *Sudarioli* albo *Mappulæ*. I to pewna ieſt, że co teraz ſami Biſkupi dopiero po *Confiteor* Manipularz na Rękę kładą, to przedtym i inni wſzyſcy Kapłani czynili dla tego, że też dopiero w ten czas zwiiano Ornaty przedtym całe Ramiona okrywaiące, aby wolnie Ręku używać mogli. *Popiąte*: Stuła czyli *Stola* nazwana, że dawnieyſzych czaſow ten ubior był długą oſobnego kſztałtu Suknią, ktorą Łacińnicy tym ſłowem *Stola* oznaczali, i do ktorey potym przodku oſobny Płat ſzeroki z lewego ramienia wiſzący przyłączać zaczęto. A na reſzcie ſam tylko taki Płat bez tey ſzaty zatrzymano, i Diakonowie zawiiali go ſobie na lewym ramieniu dla wygodnieyſzego w ſprawowaniu Obrządkow

ſwych

ſwych uſłużenia: dla tego i teraz widziemy, że też z lewego ramienia pod prawe zawieſzaią, á Kapłani ná Krzyż ią z ramion na pierſi kładą, Biſkupi zaś proſto z ramion bez zakładania na krzyż, ſpuſzczaią; Pierwſi to czynią na znak i pamiątkę, że cała ich władza bierze ſwą moc od krzyża JEZUSA Chryſtuſa, á drudzy zaś tego nie czynią, bo na ſobie oſobny tego wizerunek w Krzyżu zwyczaynym Biſkupim noſzą. *Poſzoſte:* *Ornat*, albo inaczey *Planeta* czyli *Caſula* nazwana: tey ſzaty inny dawniey iak teraz, był kſztałt; bo przedtym całego okrywała Kapłana, tak, iz ramieni wolnie użyć nie mogł, aż była podnieſiona i wſtążką przywiązana. I ztąd poſzło, co ieſzcze do tych czas po niektorych mieyſcach widzieć ſię daie, że gdy Kapłan podnoſi Hoſtyą podczas Mſzy, ſłużący podnoſzą część tylną Ornatu. Toż ſamo ztąd początek bierze że w Wielki *Poſt*, i w niektore inne pokutne dni w Roku Diakon, i Subdiakon do Uroczyſtey Mſzy ſłużący, zwiniony w przodku Ornat maią. *Biret* zaś od ſłowa *Biretum*, to ieſt: nakrycia głowy; bo *Birum* była to ſuknia, ktorą ſię cała

Oſo-

Osoba okrywała, á *Biretum* była to część tey szaty, ktorą głowę przykrywano. Na ktorey to szaty części mieysce nastąpił potym ubior *Humeral*, czyli *amictus* nazwany, ktorym także Kapłani Głowę osłaniać byli zwykli, iak do tąd niektorzy czynią Zakonnicy. Kapy zaś czyli tak nazwane *Pluvialia*: były to dawniey Płaszcze, ktorych używano podczas Processyi w czasie deszczow, a Płat, ktory na nich do tąd iest przypinany, był to na kształt Kaptura dla okrycia głowy. Robiono zaś takowe Płaszcze w dalszym ciągu lat z bogatszych materyi i zażywano ich w *Kościele* za ubior do uroczystych Obrządkow. A co do Tunicele Subdiakonow, i Dalmatyki Diakonow, iako też takowe podobne obiedwie, ktorych Biskupi pod Ornat zażywaią, tudziesz odzieża onychże na nogi: są to wszystko rzeczy na okazanie radości, i większego dni, i obrządkow uroczystych uczczenia.

Pyt: 3. Czyli też te szaty maią iakie znaczenia Mystyczne?

Odp: Pontyfikał Rzymski około każdey z nich daie niektore i Oycowie Swięci czynią do tych sukien moralne

przy-

przyſtoſowania; ále te wſzyſtkie oznaczenia duchowne i moralne, ktore ſię około tych ſukien przywłaſzczaią, ſą iedynie uwagami pobożnemi, ktore chciano podać ſługom Ołtarza, żeby onymiże wnie ſię przybieraiącym, pomocnieyſze do podnieſienia ſerca ku BOGU ſporządzać ſpoſoby, iak żeby z ſamey iſtoty ſwoiey to wyrażáć miáły.

ROZDZIAŁ II.

o Władzy i zwyczaiach niektorych do wyprawienia potrzebnych Wyrokow, i ſpraw w Rzymie przez uſtanowione na to urzędowne Zgromadzenia, czyli tak nazwáne Kongregacye.

PYtanie. Ktoreż te są pryncypalnieysze Kongregacye?

Odp: Kongregacye ſą ſchadzki, ná ktorych znaydowáć ſię zwykli Kardynali dla roztrząśnienia, i ułatwienia rożnych Intereſſow Kościelnych, kto-

ktore álbo záchowane ſą Stolicy Rzymſkiey, álbo zrożnych ſtron Chrześciáńſtwá tam odſyłane bywaią.

PUNKT PIERWSZY.

o Konſyſtorzu, i Kongregacyi Konſyſtoryálney.

NAypierwsze mieysce trzyma ta, ktora ſię nazywa *Konsystorzem*, *Consistorium*; bierze to nazwiſko przez podobieńſtwo z publicznemi obrządkami, do ktorych wchodzili, naywyżſi Rządzcy z Senatorami czyli pierwſzemi w Narodzie doſtoieńſtwem oſobami. Znayduie ſię bowiem na niey Oyciec Swięty, naywyżſzy Kościoła Rządzca, i Kardynali, o ktorych można mowić że ſkładáią bardzo okazáły Senat Duchowny. Dwoiaki ieſt Konſyſtorz: *ieden* publiczny, a tym ſamym okazalſzy, gdyż znayduią ſię na nim oprocz Kardynałow Biſkupi, i Prałaci, iako też Xiążęta, Poſłowie, i Rezydenci u Dworu Rzymſkiego, i Senat Miaſta tego. *Drugi* ſekretny, do ktorego ſami tylko Kardynali bywaią uży-

żywani. Zá Innocencyuſza III trzy razy w Tydzień ſkładáno Konſyſtorz, teraz rzecz tá od woli Papiezkiey zależy. Kiedy iednak bywa, naypoſpoliciey odprawuie ſię w Poniedziałek. Sprawy należące do *Konſyſtorzá* ſą: obieranie Kárdynałow, wywyżſzánie na Arcy Biſkupſtwá i Biſkupſtwá wſzelakie, á nawet ná niektore Opactwá, dla tego nazwane Konſyſtoryálnemi, przenoſzenie z iednego Biſkupſtwá ná drugie, álbo uſtąpienie dobrowolne, zapiſywanie Koadjutoryi ná wſpomnione doſtoieńſtwá, nowych Biſkupſtw uſtanowienie, rozdzielanie dawnych, álbo ziednoczenie, można tákże przydáć Beatyfikacye, i Kanonizacye co do ich uſkutecznienia. Zadne intereſſa według teraźnieyſzego ułożenia nie odprawuią ſię w tey Kongregacyi ſpoſobem prawnym, przeto dla roztrząśnienia ſporni trudnoś i wyznáczona ieſt Kongregácya także *Konſyſtorſka*, Conſiſtorialis názwana, ktora ſłucha zárzutow, i one ułátwia, á potym wſzyſtko iuż doſtátecznie przygotowane do *Konſyſtorzá* wnoſi

S   2do.

2do. *De Sancto Officio czyli generali Inquisitione:*

DRuga *Kongregacya nazywa się Sancti Officii, czyli Generalis Inquisitionis:* to ieſt Kongregacya wchodzącą w roztrząśnienie błędow, i Herezyi. Urząd ten ieſt i Biſkupow, ktorym powierzono drogiego depozytu wiary, żeby nienaruſzenie dochowali go powierzoney ſobie trzodzie. Pierwſzy raz Innocencyuſz III. niektorym Mnichom, to ieſt: Arnaldowi Opatowi Cyſtercyeńſkiemu, Piotrowi de Caſtro novo, i Radulfowi Cyſtercyenſom oſobliwiey zlecił wybadywanie ſię o Herezyách, co ſtało ſię pod Rokiem *1204*. w lat dwá potym z większą ieſzcze uſilnością zakrzątniono ſię około tego zamyſłu, za przydaniem Biſkupa Okſomeńſkiego, i Swiętego Dominika, ktory w krotce potym założył w Toloſſie Zakon Kaznodzieyſki, ieſzcze iednak na ow czas nie było żadnego kſztałtu Proceſſu naprzeciw Kacerzom, áż dopiero ná Concilium Toloſſańſkim zá Grzegorza IX.

pod

pod Kardynałem *Diakonem Tytułu Swiętego Anioła* Roku *1229.* zostawiwszy wywiedzenie Processu, i wykonanie wyroku w Ręku Biskupich. Lecz Roku 1231. za tegoż Grzegorza Swiętego wzmocniła się Inkwizycya osobliwie zostawszy wspartą Prawami Fryderyka II. Cesarza, i ustawą pod Rokiem 1251. Innocencyusza IV. Do Rzymu pierwszy Paweł III. Roku 1542 sześciu na to wyznaczywszy Kardynałow oprocz innych Officialistow; naywyższą Inkwizycyą wprowadził, do ktorey dwoch przydał. Pius IV. á Syxtus V. pierwsze iey mieysce naznaczył. Do iey rozsądzenia należą wszystkie trudności tyczące się wiáry, i co iakimkolwiek sposobem są z niemi połączone; dla czego wchodzi w doświádczanie Ksiąg, i, z tamtąd także biorą się pozwolenia na czytanie zakazánych według rozporządzenia Grzegorza XV. do Niey się też odsyłáią większey wagi sprawy od Trybunałow Inkwizycyi w innych stronach ustanowionych. Odprawuie tá Kongregacya swe Schadzki we Srzody w przytomności Kardynałow; á w

Czwartki sam Oyciec Swięty znayduie się na niey, gdy tego ważność Interessow wyciąga, á nie zachodzą przeszkody.

3tiô. Kongregacya Indicis:

KOngregacya nazwana Indicis, to iest: ostrzegaiąca o zarażonych błędami Książkach, tu naywłaściwiey kładzie się. Jeszcze zá Gielazyusza I na Synodzie Rzymskim był wydany Dekret 494. Roku wyliczaiący ksiąźki, ktore Rzymski przyimował Kościoł, á ktore odrzucał; lecz cel takowey ustawy szczegulniey wyznaczyć, co pod czas publicznych obrządkow można było czytać ku zbudowaniu ludu wiernego. Karol V. Cesarz obowiązał Teologow Lowańskich, áby ułożyli Regestr Książek zawieráiących zaraźliwą náukę Paweł IV poszedł za tym przykłádem, i zlecił Kongregacyi Sancti Officii wydanie podobnego Regestru, co nastąpiło w Roku 1559 Roztrząsano rzecz tę na Concilium Trydenckim, á na reszcie iako zbyt zatrudniaiącą odesłano do rozsądku Oy-

ca

ca Swiętego podczas ostatniey Sessyi; co przywiodł do skutku rząd ący ná ten czas Kościołem Pius V. á Kongregacya *Officii* zatrudniáłá się roztrząsaniem wychodzących na widok Książek. Syxtus V. ustanowił nową *nazwaną Indicis*: ktora iest nieiako Namiestnicą pierwszey zastępuiąc ią iáko zatrudnioną innemi sprawami. Wchodzą w nię Kardynali w liczbie nie zawsze rowney, Sekretarz i wielu Teologow = Nie ma także dniá pewnego wyznaczonego na swoie obrady.

4tô. *Kongregacya Interpretum S. Concilii Tridentini:*

CZwarta Kongregacya nazywa się Interpretum Concilii Tridentini: to iest, Tłómaczow Concilii Tridentini. Zgromadzeni ná ten Synod powszechny przeglądaiąc niektore wątpliwości nastąpić mogące względem prawdziwego tłumaczenia wyrokow ná nim uczynionych oświádczyli ná Sessyi dwudziestey piątey swoie zaufanie w Stolicy Apostolskiey, że miáłá

czy-

czyli to ná nowym Synodzie powſzechnym, czyli przez wezwáne ná to oſoby z owych mieyſc z kąd ſię trudności wnoſiły, czyli innym iakowym ſpoſobem zapobieżeć wſzyſtkiemu, i rzeczy uſpokoić. Jákoż zaraz Pius IV. w Bulli =*Benedictus DEUS*: ktorą potwierdza zakończony Synod, oświadczył, że chciał záufanie tákowe nie płonnym pokazáć zakazáwſzy nayprzod oſobom wſzelakiego ſtanu, i doſtoieńſtwá tłumaczenia, i wykładu uſtaw wſpomnionych, á do ſiebie tę całą ſpráwę odwołuiąc. W kilká potym Mieſięcy uſtanowił on Kongregacyą złożoną z Kardynałow kilku tych, ktorzy znaydowali ſię w tym charakterze ná Concilium Tridenckim, álbo ktorzy potym ná tę byli wynieſieni doſtoyność, nie dla tłumaczenia, ále dla przywodzenia Jego rozporządzeń do ſkutku. Syxtus átoli V. w Bulli zaczynáiącey ſię = *Immensa*: rozrządził, áby wchodzić mogła tá Kongregácya zamieniona iuż w trwałą i nie uſtanną w roztrząśnienie trudności w materyách iedynie do karności Kościelney nie záś
do

do wiáry należacych, iey nádto zlecił dozor, áby ſię Synody po Prowincyách odpráwowáły, i roztrząśnienie ich uſtaw. Ná reſzcie tam ſię udawać zwykli w ſwych żądaniach náwiedzáiący Stolicę Piotrá Swiętego Biſkupi. Ażeby iey rozporządzeniá miáły iáką powagę, trzebá, żeby były Autentyczne, to ieſt: podpiſane od Kardynała Prefektá, i Práłata, ktory ieſt Sekretarzem, i były nádto ſtwierdzone Pieczęcią własną tey Kongregacyi.

5tó. *Kongregacya Epiſcoporum & Regularium:*

W *Piątey Kongregacyi* roztrząſane bywaią ſprawy Biſkupow, i innych Práłatow, iáko też Zakonow i Zakonnikow; od czego też bierze ſwoie názwiſko: *Super negotiis Episcoporum & Regularium.* Według ułożenia Syxtuiá V. oſobne były Kongregacye wchodzące w intereſſa Biſkupie, i Zakonne, za czaſem iednę z nich ułożono. Wchodzi w tę Kongregacyą kilku Kardynałow, z ktorych ſtarſzy nazywa ſię

Præ-

Præfectus, i ieden tylko Prałat trzymaiący urząd Sekretarzá = odprawuie się co tydzień na Pałacu Papiezkim w dzień Piątkowy. Sposob ktorego używa w rozsądzeniu, iest następuiacy; Odebrawszy pismo zawieraiące zaskarżenie o poniesioną iákową krzywdę, náprzykład od własnego Biskupa &c. pisany bywa List Imieniem Kongregacyi, przydawszy do niego Pismo záwieraiące w sobie Punktá záżalenia, z doprászániem się dokładnego obiaśnienia, iak się rzeczy maią. Jeżeliby odpowiedź była przeciwna záskarżeniom, á oczywiście ieszcze nie można było dociec prawdy, ná ten czas Kongregacya dla nowego obiaśnienia pisze list do Nuncyusza, gdzie iest, lub do Metropolity, álbo innego ná pograniczu Biskupa Kiedy zaś nie masz rożnych zdań o tym, co się stało, ále tylko idzie o prawność rzeczy, na ten czas rozsądza, á Dekret podpisany od Prefekta i Sekretarzá z przyciśnieniem własney Pieczęci, stronom spornym odsyła.

Kongregacya Rituum:

KOngregacya Obrządkow czyli Rituum ustanowioną tákże była z wielą innemi od wspomnionego iuż nie raz Syxtusa V. Jey obowiązki są następuiące: czuwać z pilnością, áby dawne obrządki należące do Ofiary Nayświętszey, Kapłańskich Pacierzy, sprawowánia Sakrámentow, i w innych wszystkich rzeczach do czci Boskiey ściągaiących się iák naywytworniey zachowane były. To záś, álbo co poszło w niepamięć, żeby chwalebnie wznowić, lub to, w co się wkradły zwyczaie naganne, poprawić, wydawać i poprawowáć, oraz Książki to wszystko w sobie zawieraiące, roztrząsać Pacierze o nowych Swiętych, á za dołożeniem się Oyca Swiętego onych używania dozwaláć, na reszcie usilnego przyłożyć starania około wpisywania w poczet Swiętych sług Boskich, i obchodzenia dni uroczystych, áby się wszystko przyzwoicie, rządnie, i według Przodkow podania działo: *Ut omnia ritè, & reĉtè, & ex Patrum traditione fiant.* Zá czasem ta Kongregacya i inne nie-

kto-

ktore poczęła roztrząſać ſprawy, ſpory, okrom wzwyż wyrażonych o pierwſzeńſtwo, i przodkowanie zwłaſzczá podczas Proceſſyi, o obrządki żałobne, i prawo pogrzebu &c. W początku pięciu do niey Kardynałow wchodziło, teraz nie ma pewney onych wyznaczoney liczby; powiękſza ſię poſpolicie gdy wchodzi w ſprawę Beatifikacyi, i Kanonizacyi, oſobliwie do Jey zwyczaynych Officyaliſtow, z przydania Promotora Wiary trzech ſtarſzych Audytorow Roty, iednego Protonotaryuſza, wielu Teologow [między ktoremi pierwſze mieyſce trzyma Magiſter Pałácu Papiezkiego] Zakryſtyana, iednego álbo dwoch Magiſtrow Ceremoniy Papiezkich, á oprocz tego Lekarſkiey ſztuki i Filozofii Nauczyciele na roztrząśnienie cudow przytaczanych, ieżeli nie pochodziły z przyczyn przyrodzonych? do niey przybierani bywaią: á tak w tey okoliczności zdaie ſię niby formować nowa, i nadzwyczayna Kongregacya.— Oprocz wſpomnionych Kongregacyi znayduią ſię ieſzcze i inne mnieyſze, także pewne urzędy przy Dwo-

rze

rze Rzymſkim, o ktorych rzeczy godnieyſze wiádomości ſą náſtępuiące.

o Urzędach niektorych większych.

I. o Podkanclerzym i Iego Urzędnikach.

NAypierwſzy Urząd ieſt Podkanclerzego, *Vice-Cancellarius* (nie przeto, żeby Urząd ten miał bydź niżſzy, i inſzy od Kanclerza, ále dla oznaczenia, iakoby Kardynał dla wyſokiey ſwey Doſtoyności nie poſiadał tego urzędu właściwie, ále tylko iego zaſtępował mieyſce) zlecony bywa Kardynałowi Tytuł Kollegiaty Swiętego Wawrzyńca z Damazu = Sprawuie urząd ſwoy zaſiadaiąc pewnych dni w ſpaniałym Pałacu noſzącym nazwiſko *Cancellaria*. Oſoby mu przydane ſą Regens Kancellaryi, Urzędnicy nazwani *de maiori parco*, i *de minori parco*. Káncellarya ta Rzymſka zatrudnia ſię temi wſzyſtkiemi intereſſámi, ktore należą do Konſyſtorzow. z Niey wychodzą Bulle Pápiezkie, do ktorych ieſt w używaniu papier nieco grubſzy, i śniady, á forma Charakteru ſtarego Francuz-

cuzkiego, według uwagi *Kardynała de Luca*, iakiego zażywano za Rezydencyi Papieżow w Awenionie; dla tego, że pod ten czas naywięcey Bull wychodziło. Pieczęć u nich iest na Ołowiu wybita, i wisi na sznurku konopnym, ieżeli Bulla wydana w materyi sprawiedliwości, a ná iedwabnym, gdy się w niey iáka pozwala Łaska. Regens Kancellaryi każdą z tych Bull czytać powinien, i właſną Ręką poprawić, ieżeliby iáką postrzegł omyłkę, toż podpisać na końcu z przydatkiem: correcta prout iacet, to iest: poprawiona iest Bulla w ten sposob iako się widzieć daie. Bulle wspomnione [oprocz wielu innych rzeczy w Aktach Káncellaryi zapisuią się. á Urzędnicy *de maiori parco* inaczey *abbreviatores* zwáni, skracaiący z tego, co Kardynał Vice Cancellarius ogołem wyráził o uczynionym od Oyca Świętego pod czas Konsystorza w iakowym interessie rozporządzeniu wydaiąc to z podpisem Regensá, i właſną pieczęcią, czynią krotki zbior iak z Aktow Authentycznych. Jeżeliby zaszła kiedy trudność względem wspomnionych

Bull

Bull, czyli co do ich Formy, klauzul, styłu &c wspomnieni Officyalistowie zwykli te ułatwiać trudności. Urzędnicy nazwani *de minori parco* iedynie prawie zátrudniaią się doyrzeniem aby Bulle napisane były, i pierwszym podane. Ma ten Trybunał swoie przepisy osobne nazwane *Regulæ Cancellariæ*: *Reguły*, czyli *Prawidła Kancellaryi*; do ktorych powinna się stosować. Trwałość ich od Oyca Swiętego zależy ktory ie może odmienić, ich moc ustaie śmiercią Papieża á wznawia się potwierdzeniem nowym przez Następcę.

II. o Dataryuszu i Jego Urzędnikach:

DRugi Urząd iest *Dataryusza* tak nazwanego, że powinien był datować, to iest zápisywać czas i dzień ktorego Papież iákowey Łáski uciekaiącym się do siebie pozwolił; á to dla zaspokoienia kłotni, i zamieszek, z przyczyny, że przez niedostrzeżenie niekiedy iedney Łaski kilku udzielano, naprzykład kilku Osob daiąc iedno Beneficium. Pospolicie Urząd ten trzyma teraz ktory z Kárdynałow, á na ten czas nazywa się *Prodataryuszem*. *Prodatarius*; pomocnicy Iego w tym Urzędzie

są:

ſą: *Subdataryusz* umieſzczony w licz-bie Prałatow Dworu, i ſamemu Papie-żowi podlega, i inny nazwany *per obi-tum*. Do Dataryi udawać ſię potrzeba w wielu intereſſach tyczących otrzyma-nia, zatrzymania, álbo przemian Bene-ficiow, otrzymaniá dispens w przeſzko-dach z ſtrony Małżeńſtwa, i w innych po-dobnych okolicznościach, kiedy nie ſą táiemne. Ztąd bowiem wychodzące odpiſy mogą bydź użyte u ſądow, gdy-by komu trudność zárzucono wzglę-dem pozwolenia w Rzymie otrzyma-nego. Subdatariuſza obowiązek ieſt wſzyſtkie piſma zawieráiące w ſobie prożby z rożnych ſtron, i od rożnych Oſob zánieſione do Stolicy Apoſtol-ſkiey doſtatecznie przeyrzeć, áby wie-dział, iak ſobie w tym razie poſtąpić, niektore bowiem, to ieſt te, na ktore nie zwykł ſię podpiſywáć Oyciec Swię-ty odſyła do Officialiſty názwanego *Con-fessus*, ktory ie podpiſuie odſyłaiąc ná Ręce mieyſcowego względem Oſoby proſzącey *Biskupá* lub kogo innego ſzczegulniey wyznaczonego. Jnne żą-dania wnieſione oddaie názwanemu *per obitum* to ieſt: ściągaiące ſię do

Be-

Beneficiow wakuiących w Państwie Papiezkim przez śmierć swych Rządzcow. — Niektore znowu doszedłszy, że zawieraią w sobie proźby, do ktorych nie łatwo zwykł się Oyciec Swięty przychylać, podaie do roztrząśnienia Kongregacyi do ktorey właściwie należy zatrudniać się tego gatunku sprawami dla rozsądzenia, czy można wnieść proźbę, z nadzieią oney otrzymania skutku. Oprocz tego wszystkie Suppliki maiące bydź Oycu Swiętemu podane, powinny bydź od niego, álbo od Osoby na to wyznaczoney w krotkich słowach zebrane, naymniey iednak nieuchybiaiąc od proźb w samey zawartych supplice; ponieważ Oyciec Swięty ten zbior tylko zwykł czytać, i według niego dawać álbo odmawiáć to, czego żądano. Po ułatwieniu takowych záchodzących trudności, sam *Dataryusz*, z *Subdataryuszem*, i z drugim Officyálistą zwanym *per Obitum* wspolnie znowu naradza się, ktore suppliki maią bydź Oycu Swiętemu podane. Toż rzecz ułożywszy, pierwsi dwoch stawaią przed iego świątobliwością przekładaiąc

iąc prozby zániesione z przydániem przyczyn pozwolenia na nie, álbo odmowienia. Jeżeli Oyciec Swięty nie zezwala, *Subdatariusz* pisze na supplice: *nihil*: *nie*, álbo *non placet Sanctissimo*: nie podoba się Jego świątobliwości; gdy záś przystaie, na ten czas *Subdatariusz* pisze: *fiat ut petitur*: niech się stanie według żądania, á Oyciec Swięty kładzie tamże Ręką własną pierwszą Literę Jmienia, ktorym się przed swym wywyższeniem nazywał. Podpisana wzwyż wspomnionym sposobem supplika oddaie się pierwszemu Rewizorowi, do ktorego należy doskonale rozważyć, ieżeli zbior zgadza się z iey treścią, ten nie znalazłszy omyłki, odsyła ią do *małey* Daty: *parva Datá*, gdzie przez skrocenie słow podpisuie się Rok i dzień, ktorego się rzecz stała; á z tamtąd znowu drugi Rewizor bierze ią i przegląda, ieżeli iáka nie zdarzyła się omyłka, toż podpisaniem pierwszey swego Imienia Litery o ważności zaświadcza. Jeszcze pismo to przechodzi przez Ręce *Regestrantow*, co ie w Akta wpisuią, á wpisane z áktami konfrontuią, o czym dáie zaświad-

świadczenie ſuſceptant. á na reſzcie odſyła ſię do Kancellaryi, z kąd koniecznie wyiść powinny Liſty nakazuiące przywiedzenie do ſkutku łaſki pozwoloney, gdyż bez takowych Liſtow ſtałaby ſię nieużyteczną.

III. o Penitencyaryuſzu Wielkim, i Jego Urzędnikach.

POminąwſzy inne Urzędy, których ſię przy Dworze Rzymſkim niemało znayduie dla naciſku, i niezmierney liczby Intereſſow roztrząſanych w tey powſzechnego Kościoła Stolicy, *Penitencyarſtwo Rzymſkie* ieſt godne uwagi według nowſzego rozporządzenia Swiętego Piuſa V. w Bulli zaczynaiącey ſię od tych ſłow = *In Omnibus &c.* Trybunał ten ſkłada ſię z Wielkiego Penitencyaryuſza, ktory powinien bydź Kapłanem, i Doktorem *Teologii*, álbo Prawa, z *Regenſa*, ktory w Materyach, w ktorych poſpolicie zwykły wychodzić pozwolenia, álbo Diſpenſy, nie dołożywſzy ſię Wielkiego Penitencyaryuſza, daie odpowiedzi; z *Dataryuſza* zapiſuiącego czas wydaney z Rzymu Expedycyi,

dycyi, z *trzech Prokuratorw*, czyli *Sekretarzow*, do ktorych należy roztrząſać zanieſione proźby, i układać ie według ſtylu Rzymſkiego; z *dwoch Konſultorow*, to ieſt iednego *Doktora* Filozofii, á drugiego *w Prawie*; z *Pieczętarza trzymaiącego Pieczęć Penitenciarii*; nareſzcie znayduie ſię w niey trzech *Agentow* do piſania Liſtow, ktore Penitencyarya wyſyła Imieniem ſwoim. Wſpomnieni Officyaliſtowie przyſięgaią ná wierność, że przeſtaiąc ná płacy z Skarbu Papieżkiego żadney, nawet dobrowolnie Ofiarowaney nie przyimą płacy, i ná ſekret, że mówić nie będą o Materyach roztrząſanych (iako tyczacych ſię ſumienia) przed obcemi. Raz na Mieſiąc á nawet według potrzeby, i częściey zbiera do ſiebie wielki Penitencyaryuſz ſwych Officyaliſtow, w ktorych przytomności Regens pieczętuie Liſty. Naradzaią ſię także w zawilſzych okolicznościach, á nawet udaie ſię niekiedy Penitencyaryuſz do Oyca Swiętego ná wzięcie od niego władzy, álbo ułatwienia trudności Odpowiedzi i pozwolenia z tąd wychodzące dane bywaią iedynie w Materyach taiemnych, przeto

nie-

niemogą służyć, i żadney nie maią mocy *in Foro externo*, to iest u Sądow, w Cywilnym obeyściu się, ále tylko ściągaią się do sumnienia, áby rzecz mogła bydź uczyniona bez grzechu. Kiedy udaiący się *do Penitencyaryi* osobiście znayduie się w Rzymie, odsyłany bywa do Penitencyarzow tamże będących, ktorzy po wysłuchaniu go spowiedzi rzecz ułatwiaią; gdy zaś nie iest przytomnym przez List przesłany sobie odsyła się do spowiednika, ktoregoby sobie obrał, byle był od Biskupa własnego approbowanym, á do tego był Doktorem Filozofii, lub Prawa w publiczney Akademii, álboliteż miał Rzymski Przywiley, i pozwolenie ná przyimowanie, i przywodzenie do skutku takowych Dispens czyli Reskryptow. Z tego zatym, co się tu przywiodło, każdy bez uprzedzenia i nienawiści o rzeczach sądzący łatwo poznać może, iakiego szacunku i względu są godne obrządki Kościoła, ktorych (ile do Sakramentow) ustanowicielem był JEZUS Chrystus; co do reszty: poczęści wzięły początek z podania Apostolskiego, lub z ustanowienia pierwiastko-

wego Kościoła, a po części od *Pasterzow*, i Biskupow, ktorych BOG postanowił [iako mówi *Paweł Swięty*) na rządzenie ludem wiernym. Wprawdzie nigdy tego utrzymywać się nie godzi, aniteż kiedy utrzymywano, áby Ceremonie właściwie wzięte *to iest*: za Obrządki od Zwierzchności iedynie Kościelney ustanowione, lub przyięte miały składać *istotę wiary*, ále też nigdy nie będzie można dowieść, áby w sobie iakową naganną nieprzyzwoitość zawierały, i áby miał Kościoł Swięty błądzić, gdy dla dobrego porządku dodania publicznym Obrządkom Wiary, okazałości, i powagi, dla wzbudzenia w wiernych większego Nabożeństwa, i respektu, czyliteż dla okazania oboygą przez te powierzchowne znaki używanie onychże nakazuie álbo dozwala.

KONIEC

TOMIKU DRUGIEGO.

AD M.

D. G.

UKAZANIE

Rzeczy osobliwszych, ktore się w tym Drugim Tomiku znayduią.

CZĘSC SZOSTA.

o Ceremoniach zażywanych co do Osob, i rozmaitych spraw w porządku niektorych wyższych Urzędow. czyli Hierarchii Kościelney.

ROZDZIAŁ I.

o Opacie i Xieni.

ROZDZIAŁ II.

o Biskupie.

Pyt:

ROZDZIAŁ III.

o Arcy Biskupie, Patryarsze i Prymasie.

ROZDZIAŁ IV.

o Kardynałach.

ROZDZIAŁ V.

o Papieżu.

Pyt:

ROZDZIAŁ VI.

o *Kościoła Swiętego Conciliach.*

PRZY-

PRZYDATEK.

ROZDZIAŁ I.

Wykład wſzystkich Ceremoniy około Mſzy i wypisanie Jey modlitw tak w Łacinskim, iako i w Greckim obrządku.

PUNKT PIERWSZY. *Wykład Ceremoniy.*

Część wstępnia zamyka.

PRZYSTĘP.

2do

Część następuiąca po Kanonie

Modlitwy:

Wy-

Wypisanie wszystkich Modlitw, i całey sprawy Mszy obrządku łacińskiego.

ROZ-

ROZDIAŁ II.

O Władzy i zwyczaiach nie ktorych do wyprawienia potrzebnych wyrokow, i spraw w Rzymie przez ustanowione na to Urzędowne Zgromadzenia, czyli tak nazwane Kongregacye